Klimavize

Šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize

Podklad pro strategické myšlení v klimatickém hnutí

2021

Klimavize

Šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize
Podklad pro strategické myšlení
v klimatickém hnutí

The publication is supported by Rosa Luxemburg Stiftung, e. V., zastoupení v České republice. The publishers alone are responsible for the content provided; the positions presented in these texts do not necessarily represent the points of view of the foundation.

Publikace byla podpořena nadací Rosa Luxemburg Stiftung, e. V., zastoupení v České republice. Za obsah je plně odpovědný vydavatel publikace; postoje prezentované v textu nemusejí nutně představovat stanovisko nadace.

Publikaci ***Klimavize: šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize*** vydala pracovní skupina Klimavize v prosinci 2021.

ISBN
978-80-907997-9-0 (tištěná verze)
978-80-908484-2-9 (PDF verze)

Výzkum, texty a editace: Anna Bromová, Anna Kárníková, Josef Kocurek, Josef Patočka, Tereza Navarová, Marika Volfová
Projektová koordinace: Miroslava Smolková
Korektura: Lucie Krejčí
Grafika a sazba: Von Saten (vonsaten.net)
Tisk: KudlaWerkstatt a Roleta39

Aktuality a další informace získáte prostřednictvím e-mailu **info@klimavize.cz**. Na webových stránkách **klimavize.cz** se dozvíte více o celém projektu a také tam najdete elektronickou variantu publikace či zkrácenou audioverzi.

Děkujeme nadaci Rosa Luxemburg Stiftung, e. V., zastoupení v České republice, za finanční podporu a Klimatické koalici za organizační podporu a navazující spolupráci. Děkujeme všem respondentům a respondentkám i všem, kteří se zúčastnili focus group, za laskavost, čas a inspirující diskuze. Děkujeme Janu Řezáčovi a Romanu Hřebeckému za podporu při definici celého projektu a zpětnou vazbu. Děkujeme Mirce Smolkové za projektovou koordinaci, Radku Kubalovi, Barboře Valešové, Barboře Urbanové, Petru Jakubcovi, Elišce Bartošové a Ondřeji Paškovi za cenné komentáře k textům a nakonec také celému klimatickému hnutí za ochotu k účasti na kolektivním procesu vznikání Klimavize.

NADACE ROSY LUXEMBURGOVÉ

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

re→set
Platforma pro sociálně-ekologickou transformaci

klimatická koalice

GREENPEACE

Obsah

1. Co je to Klimavize 6

2. Metody, postupy a kontext výzkumu 8

Designový proces a trojitý diamant 9
První fáze – co jsme objevovali a proč 11
Druhá fáze – jak jsme sbírali, analyzovali a vyhodnocovali data 13
Třetí fáze – hledání a realizace jednotlivých řešení klimatické krize 18

3. Jak na vlastní strategii 20

Proč vůbec mít strategii? 21
Jak si udělat strategii – krok za krokem 22
Kontakty na spřízněné facilitátory a facilitátorky 27
Další zdroje pro strategické plánování 27

4. Klimatické hnutí a jeho strategie 28

Role klimatického hnutí 30
Nejít příliš rychle ani pomalu, nebýt příliš vpředu ani vzadu 31
Jak se v klimatickém hnutí tvoří strategie 33

5. Zahraniční inspirace 38

Strategická práce v Sunrise Movement 39
Strategické debaty v německém klimatickém hnutí 40

6. Šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize 42

6.1 Jak dosáhnout systémové změny 46

Proč je systémová změna nutná 46
Ekonomický systém jako příčina klimatické krize 49
Příroda je aktér i podmínka existence 52

6.2 Klimatická krize jako průřezové téma 55

Klimatická krize není jen otázka ochrany přírody 55
Debatě o klimatu chybí rámování a vize 56
Jak a proč ukazovat konkrétní dopady klimatické krize 58

6.3 Moc a odkrývání toho, kdo ji má 61

Kdo blokuje spravedlivou transformaci 61
Veřejný zájem musí mít přednost před zájmem soukromým 64
Mocenské poměry v energetice 67

6.4 Jak to celé dělat spravedlivě 70

Problémy transformačního procesu a klíče k jejich řešení 71
Energetická chudoba a právo na energii 74

6.5 Strategická spojenectví 78

Spojenci jsou, jen se musejí propojit 78
Klimatické hnutí, které vidí za své hranice 80
S kým spojenectví navazovat 81

6.6 Role institucí a veřejné správy 86

Lokální a regionální úroveň řešení klimatické krize 87
Státní úroveň: ČR bez ambicí a strategického myšlení 88
EU jako klíčový hráč při řešení klimatické krize v Česku 89
Co státní správě brání efektivně řešit komplexní problémy 90

7. Co bude dál? 94

Slovníček 97
Seznam zdrojů 102
Pracovní skupina Klimavize 107
Zúčastněné organizace a společnosti 107

Co je to Klimavize

Na začátku roku 2021 jsme ještě neměli jasnou představu o tom, co má být výstupem projektu Klimavize. Sami jsme byli součástí dění, když klimatické hnutí probudilo veřejnost i některé politiky, když se mu podařilo rozproudit debatu o změnách klimatu, a hlavně když urychlilo uzavření uhelných dolů a elektráren. Ale stejně jako zbytek hnutí jsme si uvědomovali, že konec uhlí pro řešení klimatické krize nestačí.

Vnímali jsme, že klimatické hnutí stojí na rozcestí a potřebuje si dobře rozmyslet, jakým směrem půjde dál. Rozhodli jsme se proto **hledat aktuální velké příležitosti klimatického hnutí v České republice** prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Jeho výsledky najdete na následujících stránkách a doufáme, že vám pomohou při definici strategických cílů a plánů, které nás všechny přiblíží ke klimatické spravedlnosti.

Během výzkumu jsme se snažili využívat systémového myšlení a objevovat výrazné společenské dynamiky, které mají vliv na řešení klimatické krize. Klimatickou krizi jsme přitom nevnímali jako otázku pouhého snižování emisí skleníkových plynů, ale v nejširším možném smyslu jako komplexní problém nerespektování planetárních mezí, který má rozmanité příčiny, projevy i důsledky. Nepřinášíme však žádná zaručená řešení. Nabízíme vám **shrnutí zajímavých názorů expertek a expertů i lidí přímo z klimatického hnutí** a je jen na vás, zda pro vás budou relevantní, rozhodnete se těmto lidem naslouchat a necháte se inspirovat.

Pokud začnete číst knížku od začátku, nejdříve se dozvíte, **jak jsme při výzkumu postupovali** a jak na něj můžete vy sami navázat při **plánování vlastní strategie**. Následuje kapitola o **českém klimatickém hnutí a jeho strategiích** a po jejím přečtení se dozvíte i něco málo o tom, **jaké strategie využívá klimatické hnutí v zahraničí**.

Strukturu druhé části publikace tvoří **šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize**. Představují výrazné systémové dynamiky, v rámci nichž může klimatické hnutí hledat své nové strategické cíle a účinně přispívat k řešení klimatické krize. Na konci každé kapitoly najdete také **konkrétní tipy pro klimatické hnutí**.

Chtěli jsme, aby poměrně teoretický výstup projektu Klimavize pro vás měl **co největší praktický přínos**. Odkazujeme proto na rozličné externí zdroje či facilitační skupiny a také jsme se rozhodli řadu méně známých pojmů popsat ve slovníčku v zadní části knížky. Vaše otázky rádi zodpovíme na e-mailu **info@klimavize.cz**, případně také osobně při strategických workshopech, které v návaznosti na výzkum Klimavize připravujeme.

Děkujeme vám za důvěru a doufáme, že si při čtení utřídíte svoje vlastní myšlenky a plány.

2

Metody, postupy a kontext výzkumu

Možná vás zajímá, jak jsme na všechno, co je v této knížce napsané, přišli. Odpovědi na otázky týkající se metodologie výzkumu najdete všechny pohromadě v této kapitole. Přiblížíme vám, jak jsme si definovali, co chceme zkoumat, a jaké metody jsme používali. Také se dozvíte, kde a jak na výzkum Klimavize můžete navázat vy.

Designový proces a trojitý diamant

Výzkum, který jsme v rámci procesu Klimavize dělali, není akademický, a nepřinášíme vám tedy vědeckými postupy ověřené výstupy. **Používali jsme metody tzv. designového procesu, se kterým máme dobrou zkušenost a který umožňuje pružně prozkoumávat situaci a objevovat velké příležitosti.** Využívá se hlavně pro vytváření inovací. Prostřednictvím expertních znalostí a literatury jsme se dívali na situaci venku kolem nás, ale důležitou roli hrál také pohled dovnitř klimatického hnutí, jeho participace na výzkumu a zpětná vazba.

Model designového procesu, s nímž jsme pracovali, je tzv. trojitý diamant[1]. Probíhají v rámci něj **třikrát za sebou fáze rozbíhavého myšlení** (sběr dat, vymýšlení možných cest, hromadění nápadů) a **sbíhavého myšlení** (klasifikace sebraných dat, prioritizace, vyhodnocování, vybírání vhodných řešení). Na začátku designového procesu leží nějaká výzva, kterou chceme zdolat. Prostřednictvím designových metod vhodně zvolených pro danou část procesu pak dochází k postupnému **mapování situace, k definici konkrétních problémů, k návrhům jejich řešení a k realizaci těchto řešení**. Na konci designového procesu tedy ideálně dojde alespoň k částečnému zdolání původní výzvy. Pro Klimavizi bylo výzvou hledání nových smysluplných cílů a zajímavých spojenců pro klimatické hnutí.

V rámci **první fáze** designového procesu – prvního diamantu – jsme se snažili zorientovat v prostředí klimatického hnutí a definovat si, co přesně chceme objevovat. Formovali jsme svůj výzkumný záměr.

Druhou fázi designového procesu – druhý diamant – pak představoval výzkum samotný. Prozkoumávali jsme společenskou a politickou dynamiku klimatické krize v Česku a také to, jak si klimatické hnutí vytváří své strategie. Sebraná data jsme analyzovali a nakonec jsme definovali výstupy výzkumu, které můžete najít v této publikaci.

1 STICKDORN, Marc, Markus Edgar HORMESS, Adam LAWRENCE a Jakob SCHNEIDER. *This Is Service Design Doing: Applying Service Design Thinking in the Real World*.

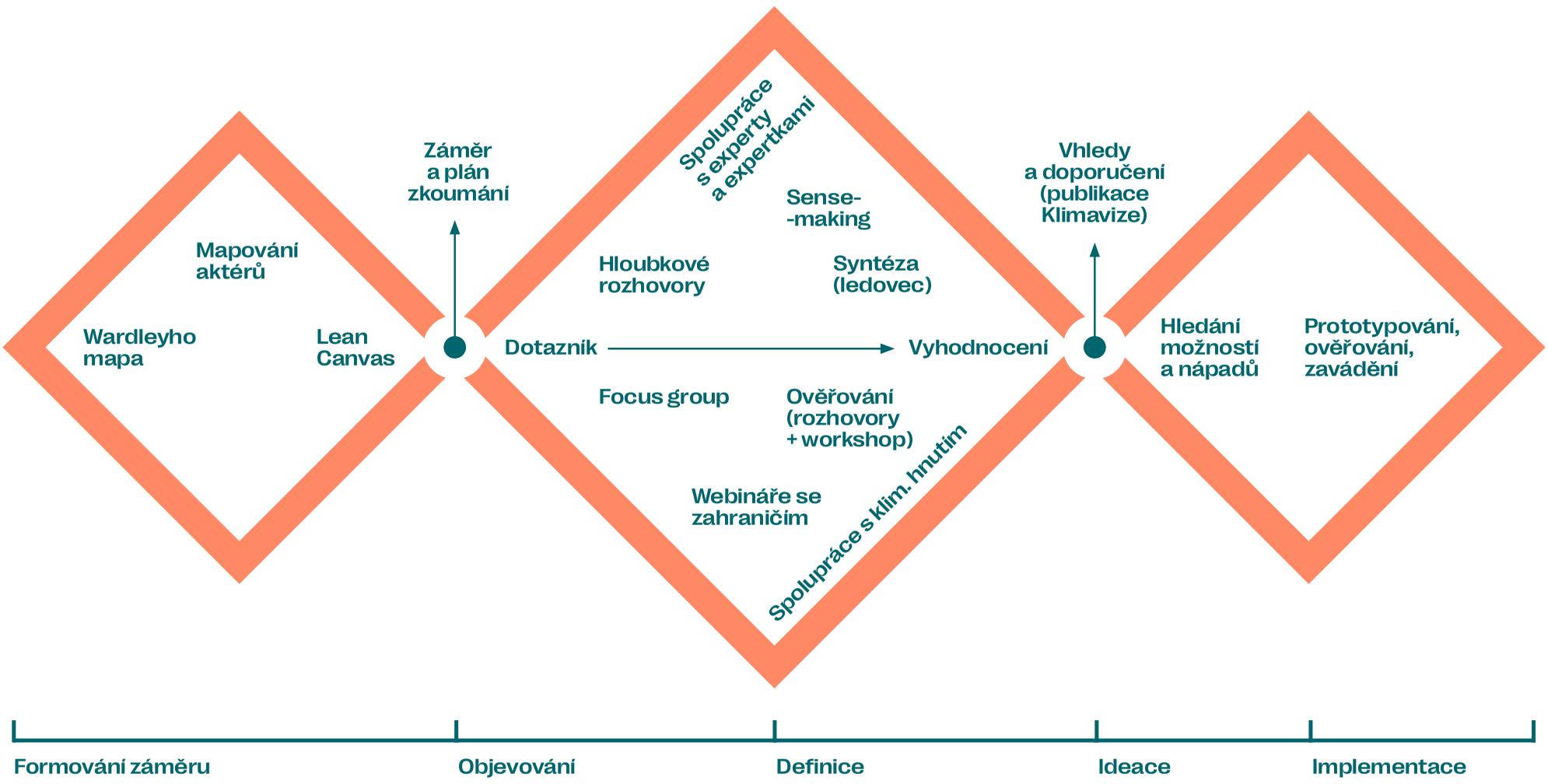
Záměr
a plán
zkoumání
Mapování
aktérů
Wardleyho
mapa
Lean
Canvas
Spolupráce
s experty
a expertkami
Sense-
-making
Hloubkové
rozhovory
Syntéza
(ledovec)
Dotazník
Vyhodnocení
Focus group
Ověřování
(rozhovory
+ workshop)
Webináře se
zahraničím
Spolupráce s klim. hnutím
Vhledy
a doporučení
(publikace
Klimavize)
Hledání
možností
a nápadů
Prototypování,
ověřování,
zavádění
Formování záměru
Objevování
Definice
Ideace
Implementace

Třetí fáze designového procesu – třetí diamant – je na vás. Jak je to možné? Třetí fáze totiž spočívá v hledání možných řešení problémů, které jsou definované ve výstupech našeho výzkumu. Ať už jste součástí nějaké organizace klimatického hnutí, veřejné instituce či firmy, nebo jste novinář, politička či vědkyně, jen na vás záleží, jakým způsobem navážete na naši práci. Přečtěte si proto jednotlivé kapitoly Klimavize, vyberte si, jakým problémům se chcete věnovat, a zkoušejte pro ně hledat řešení. Držíme vám palce!

První fáze – co jsme objevovali a proč

Klimatické hnutí dosáhlo celé řady úspěchů. Navzdory tomu se však klimatická krize dále prohlubuje a my cítíme potřebu hledat nové cíle, jež budou účinně klimatickou krizi řešit. Chtěli jsme vytvořit projekt, který bude mít smysl a pomůže klimatické hnutí posunout dál. Proto jsme v první fázi hlavně přemýšleli, tápali, třídili si myšlenky a následně i plánovali. Fáze prvního diamantu se uskutečnila mezi lednem a červnem 2021.

Formování výzkumu Klimavize

Při slaďování vlastních představ a očekávání nám pomohl **workshop Wardleyho map**[2] s Janem Řezáčem z designového studia House of Řezáč. Kromě sdílení představ, co by mělo být cílem Klimavize, jsme se mohli rozběhnout do šířky a prozkoumat, o jak široké oblasti se vlastně bavíme. Zmapovali jsme si, jaká témata se aktuálně změn klimatu týkají, jak jsou propojena i jak se o nich ve společnosti mluví. Wardleyho mapy nám daly první pohled na rozmanitost témat, problémů, konceptů i typů společenského chování a jejich vzájemné provázanosti. Pomohly nám tak usadit představy o potenciální šíři výzkumu.

Na Wardleyho mapu jsme navázali **mapováním aktérů**, tedy těch, koho se jednotlivé problémy týkají a kdo se jim věnuje. Získali jsme tak úvodní přehled potenciálních spojenců klimatického hnutí a participantů našeho výzkumu.

Rozmanitost témat i lidí jsme potřebovali pevněji ukotvit, abychom nezkoumali všechno a všechny. Přizvali jsme proto do procesu Romana Hřebeckého z designového studia Pábení, který nám pomohl se zarámováním projektu pomocí nástroje **Lean Canvas**[3]. Díky tomu jsme si ujasnili, co jako Klimavize chceme do ekosystému českého klimatického hnutí přinášet:

1. Vytváříme podporu pro strategické myšlení v (širším) klimatickém hnutí.
2. Dáváme podklady a vstupy i těm, kteří je nyní nemají.
3. Objevujeme příležitosti, kde hledat nové spojence.

Záměr a cíle výzkumu

Díky nástroji Lean Canvas a pojmenování toho, co má Klimavize přinést, jsme mohli **začít definovat perspektivu, z níž budeme příležitosti pro klimatické hnutí zkoumat**. Pomohlo nám následující schéma, které zjednodušeně ilustruje strategické myšlení.

- **Co?** témata a problémy, do kterých se klimatická změna propisuje a které trápí Českou republiku
- **Jak?** jak klimatické hnutí daná témata řeší, co používá za nástroje, jakou má roli
- **Kam?** stav, ke kterému se organizace/hnutí svými aktivitami snaží přibližovat – ať už je pojmenovaný, nebo jen na úrovni sdíleného předporozumění

Pokud si tento rámec chcete představit velmi konkrétně, tak si za *Co?* můžete dosadit obnovitelné zdroje energie, za *Jak?* sdružení starostek lobbující za zákon o komunitní energetice a za *Kam?* udržitelnou a energeticky nezávislou obec (jako dlouhodobou vizi) s dílčím cílem prosazení zmiňovaného zákona.

Do schématu jsme zasadili prvky prostředí českého klimatického hnutí a jasně jsme viděli, že oblastí, které by si zasloužily pro účely strategie zkoumat, je mnoho. Zároveň jsme vnímali, že samotné klimatické hnutí věnuje velkou část své vlastní strategické a expertní práce v rámci konkrétních témat. **Proto jsme viděli potřebu prozkoumat spíše abstraktnější a komplexnější dynamiky, které utvářejí společenskou diskuzi a politické rozhodování v kontextu klimatické krize.** Také jsme začali pracovat s konceptem systémového myšlení a pákových bodů, o nichž více píšeme v této kapitole v části *Práce s literaturou* a také v kapitole *Jak dosáhnout systémové změny.*

Rozsah výzkumu jsme omezili tak, abychom primárně sledovali systémové příčiny a projevy klimatické krize oproti dílčím jevům. Když si představíte jednotlivé problémy jako sypké suroviny (písek, kámen, štěrk…), které jsou vysypané na hromady těsně vedle sebe, pak naším cílem nebylo zkoumat jednotlivá zrnka či molekuly. Snažili jsme se pojmenovat, kde hromady stojí, v jakých místech se promíchávají, a hlavně co se s nimi stane, když se zvedne voda.

---

2 PLÍŠEK, Jan. Funkce Wardleyho mapování pro inovace v organizacích [online].
3 Lean Canvas. Dostupné z: https://100metod.cz/post/156794359804/74-lean-canvas.

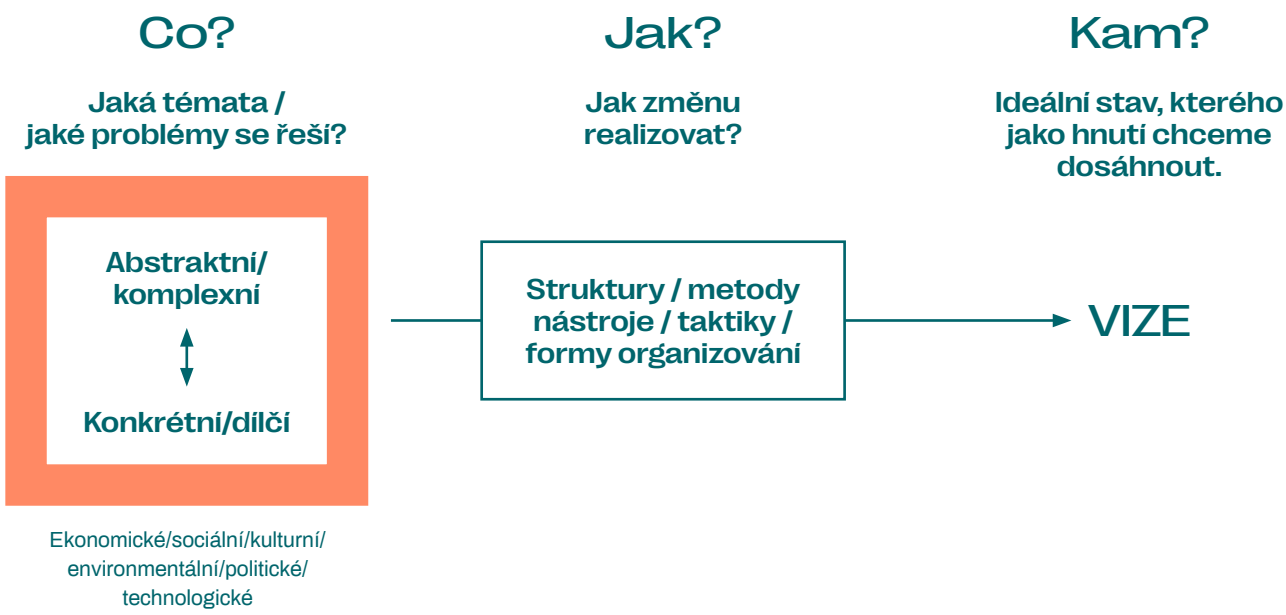

Prakticky to znamenalo, že jsme se při odhalování témat a oblastí, kterým je potřeba se věnovat při řešení klimatické krize, zaměřili na vztahy, příčiny a modely chování v obecnější systémové rovině. Druhou linkou pak pro nás byla snaha porozumět tomu, jak v klimatickém hnutí vznikají strategie a jak se s nimi pracuje.

Tento přístup nepřináší jednoznačný návod, kam má klimatické hnutí upínat síly. **Přináší obecnější perspektivu, která je podstatná pro plánování konkrétních cílů organizací i jednotlivců a na základě níž bude možné vymýšlet nová dílčí řešení.** Výstupy Klimavize tedy přinesou podklad pro strategické myšlení v klimatickém hnutí v širokém slova smyslu[4]. Výzkumný záměr jsme specifikovali v pěti dílčích cílech:

Cíle výzkumu

- Odhalit témata a oblasti, jež souvisejí s klimatickou krizí či prosazováním klimatických politik a mají velký vliv.
- Zjistit, jak se tato témata a oblasti prolínají a zda jsou součástí podobných systémových dynamik.
- Nastínit ideální stav, ke kterému bychom měli v identifikovaných tématech a oblastech směřovat.
- Pojmenovat způsoby, jak klimatické politiky efektivně prosazovat.
- Připravit podklady, na základě nichž budou moci aktéři klimatického hnutí strategicky plánovat své další kroky.

4 O tom, koho vnímáme jako součást klimatického hnutí v širším slova smyslu, píšeme více v kapitole *Klimatické hnutí a jeho strategie*.

Kontext a omezení výzkumu Klimavize

Samotný výzkum jsme realizovali od června do listopadu 2021. Jedná se tedy o období volební kampaně a voleb do Poslanecké sněmovny, blížícího se předsednictví České republiky v Radě Evropské unie, ale také pokračující pandemie covidu-19 a v závěru i skokového zdražení energií. **Tyto události v některých případech nezbytně ovlivnily odpovědi účastníků a účastnic výzkumu**, a proto v datech z logických důvodů rezonují, ačkoli jsme výzkum tímto směrem aktivně necílili. Neznamená to ale, že informace týkající se těchto témat nejsou pro náš výzkum relevantní. Nicméně je třeba počítat s tím, že některé z příležitostí vycházejících z těchto témat už nemusejí být po nějaké době pro tvorbu strategií aktuální.

Výše jsme se snažili popsat, o co se výzkum Klimavize snaží a z jakých důvodů. Určitě je však namístě zmínit také to, **co cílem výzkumu není a k čemu sloužit nemůže**. Výstupy mají sloužit jako podklady pro tvorbu strategií, nelze je tedy považovat za strategii samotnou. Abychom vám s procesem tvorby vlastní strategie trochu pomohli, v následující kapitole *Jak na vlastní strategii* se dozvíte více o tom, jak můžete na Klimavizi navázat svou vlastní prací.

Samozřejmě ani výčet témat a oblastí, jež popisujeme jako podstatné pro řešení klimatické krize, není vyčerpávající. Rozsah i hloubka výzkumu měly své limity také v kapacitách, které jsme jim mohli věnovat. Abyste se mohli informovaně rozhodnout, jakým přínosem pro vás výstupy Klimavize mohou být, rozhodli jsme se právě v této kapitole dopodrobna a transparentně popsat kompletní proces vzniku publikace.

Při konkrétním popisu jednotlivých použitých metod vždy zmiňujeme jejich omezení. Je důležité také vzít na vědomí, že celý výzkum byl

kvalitativní a nelze jej považovat za absolutní pravdu ani vztahovat na jiné situace. V jednotlivých kapitolách popisujeme společnost a tematické oblasti tak, jak je popisovali participanti a participantky, a přinášíme vám pohled na realitu, který vychází z jejich vlastní odbornosti, životních zkušeností a působení v klimatickém hnutí. Je na vás, abyste vyhodnotili, nakolik jsou pro vás tyto interpretace přínosné a inspirativní.

Podstatné je také to, že **text publikace nereprezentuje názorovou shodu všech participantů a participantek**. To znamená, že jednotliví respondenti a respondentky nemusejí souhlasit se vším, co z výzkumu vyplynulo. Jde o kompilát výpovědí lidí různých odborností, jejichž názory se v některých místech protínaly, ale v něčem si občas protiřečí. Takové rozpory v textu přiznáváme.

Při návrhu a realizaci výzkumu pro nás bylo důležité, abychom zapojovali různé aktéry v různé momenty, a tím podpořili platnost a spolehlivost tohoto výzkumu. **K tomu jsme využili tři techniky**:

1. rozmanitost výzkumných metod
2. zapojení samotného klimatického hnutí do výzkumu
3. pravidelný sběr zpětné vazby na dílčí výstupy a směřování výzkumu

Druhá fáze – jak jsme sbírali, analyzovali a vyhodnocovali data

Celý výzkum Klimavize jsme vzhledem k různorodým cílům rozčlenili **do tří částí**, které se vzájemně ovlivňovaly a propojovaly. Ústřední částí výzkumu pro nás byla **práce s experty a expertkami** napříč různými obory a odbornostmi. Druhou část výzkumu tvořilo **porozumění perspektivám uvnitř klimatického hnutí**. Třetí část nám poskytla teoretický základ pro vyhodnocování dat i doplnění kontextu z **odborné literatury**.

V této kapitole naleznete podrobný popis toho, co jsme zjišťovali, jak jsme postupovali, s kým jsme mluvili i jak jsme přistupovali k vyhodnocení. Zkrátka vše, co ovlivnilo výslednou podobu publikace.

1. Spolupráce s experty a expertkami

Jádrem výzkumu pro nás **bylo hledání příležitostí a témat**, která jsou aktuálně ve vztahu ke klimatické změně důležitá. Naším cílem nebylo prozkoumat jednotlivá témata a problémy do detailu (např. věnovat se dopodrobna konkrétním resortním politikám), ale spíše najít důležité dynamiky a vztahy na systémové úrovni. K tomuto záměru jsme zvolili metodu **hloubkových polostrukturovaných rozhovorů** s experty a expertkami.

Jak jsme postupovali

Celý průběh sběru, analýzy a vyhodnocení dat probíhal ve čtyřech opakováních. Tento postup nám umožnil postupné rozkrývání tematických oblastí, ale také doplňování slepých míst.

S kým jsme mluvili

Do rozhovorů se zapojilo celkem **devatenáct lidí** napříč různými obory souvisejícími s klimatickou krizí. Výběr lidí pro hloubkové rozhovory vycházel ze tří zdrojů a lišil se podle úrovně našeho poznávání v průběhu výzkumu:

- V úvodní fázi výzkumu jsme volili participanty, kteří měli **obecný vhled do politiky a socioekonomických vztahů** ve spojitosti se změnami klimatu. Nominace těchto participantů vycházela z úvodního mapování aktérů a rozhodujícím faktorem pro výběr byl právě přesah do různých oblastí a témat. V této fázi jsme tedy mluvili například s novinářkou, politikem nebo politologem.
- V dalších fázích výzkumu jsme pro rozhovory volili lidi podle oblastí, které jsme potřebovali rozšířit či doplnit. Vycházeli jsme **z doporučení samotných participantů** a také **z dotazníku šířeného v rámci klimatického hnutí** (viz níže).

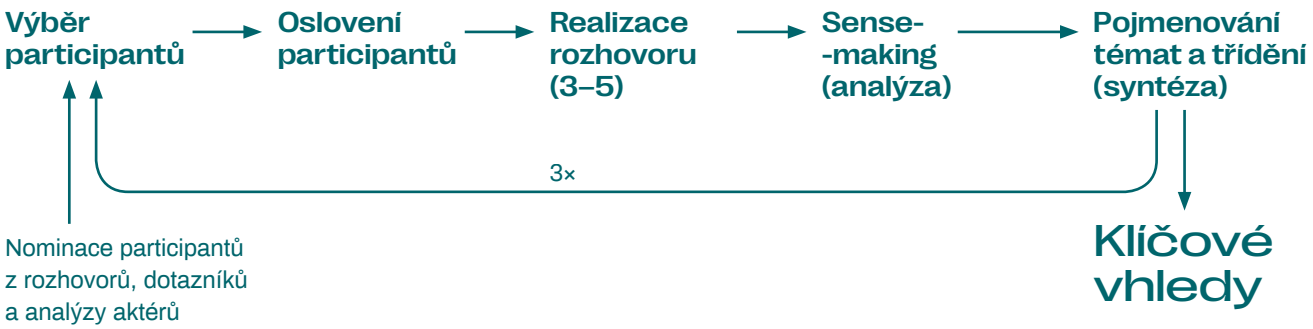

Přehled participantů a participantek ve výzkumu

BcA. Michal Berg	politik, spolupředseda Zelených, člen předsednictva Evropské strany zelených, zastupitel Vsetína
prof. PhDr. Ing. Ondřej Císař, Ph.D.	sociolog a politolog působící na Institutu sociologických studií Karlovy univerzity, vědecký pracovník Sociologického ústavu Akademie věd ČR a šéfredaktor Sociologického časopisu; zkoumá sociální hnutí
Mgr. Eva Fraňková, Ph.D.	ekologická ekonomka, odborná asistentka na Katedře environmentálních studií Masarykovy univerzity; věnuje se souvislostem fungování ekonomiky a přírody
Mgr. Zuzana Harmáčková, Ph.D.	výzkumnice v oblasti vědy o udržitelnosti, vědecká pracovnice v Oddělení společenského rozměru globální změny Ústavu výzkumu globální změny Akademie věd ČR a ve Stockholm Resilience Centre; zabývá se výzkumem scénářů budoucího vývoje
Mgr. Hedvika Koďousková, Ph.D.	výzkumnice a lektorka na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, expertka na oblast energetiky s důrazem na energetickou chudobu a energetickou zranitelnost
Mgr. Petra Kolínská	pracuje pro Zelený kruh, kde mj. vede projekt Měníme klima v legislativě; bývalá komunální politička v Praze za Stranu zelených, se zaměřením na územní rozvoj, dopravu a transparentnost veřejné správy; také pracovala ve Státním fondu životního prostředí
RNDr. Jiří Koželouh	expert na energetiku, vedoucí programu Klima, energie a odpady v Hnutí DUHA; je bývalým členem Uhelné komise, poradního orgánu vlády pro konec uhlí v ČR
Mgr. Lukáš Lehotský, Ph.D.	politolog, odborný asistent na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity; zabývá se tématem odchodu ČR od uhlí, sociálním rozměrem energetické transformace a energetickou chudobou
Mgr. Lukáš Likavčan, Ph.D.	filozof působící na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze a ve Strelka Institute for Media, Architecture and Design; zkoumá technologie, ekologii a vizuální kulturu
prof. Dr. Julia Mildorfová Leventon	environmentální sociální vědkyně, vedoucí Oddělení společenského rozměru globální změny Ústavu výzkumu globální změny Akademie věd ČR; zabývá se transformací systémů v kontextu udržitelnosti
Ing. Ivan Obrusník, DrSc.	předseda Českého národního výboru pro omezování následků katastrof, bývalý ředitel Českého hydrometeorologického ústavu
Mgr. Vojtěch Pelikán, Ph.D.	environmentální antropolog, odborný asistent na Katedře environmentálních studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity; věnuje se tématu vnímání změn klimatu v kontextu stárnutí, environmentálním souvislostem restitučního procesu a ekologicky příznivým způsobům života
PhDr. Martin Polášek, Ph.D.	analytik Odboru politiky životního prostředí a udržitelného rozvoje na Ministerstvu životního prostředí ČR; specializuje se na téma vládnutí a inovace v tvorbě politik
PhDr. Vladimír Špidla	politik, bývalý předseda vlády České republiky, bývalý ministr práce a sociálních věcí, bývalý evropský komisař pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti, člen ČSSD
Mgr. Lucie Trlifajová	antropoložka a analytička sociálních politik; působí v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR a v Centru pro společenské otázky SPOT; zaměřuje se na problematiku chudoby a sociálních nerovností, prekarizace, dluhů a jejich dopadů na občanství; je spoluautorkou výpočtu minimální důstojné mzdy pro ČR
Mgr. Zuzana Vlasatá	novinářka v Deníku Referendum, environmentalistka; zabývá se tématem oligarchizace české politiky
Bc. Kristina Zindulková	spolupracovnice Výzkumného centra Asociace pro mezinárodní otázky, kde se věnuje projektům z oblasti dekarbonizace a spravedlivé transformace uhelných regionů
anonymní politoložka	
anonymní ekonomka	

Metoda hloubkových rozhovorů

Hloubkové polostrukturované rozhovory jsou **kvalitativní metodou**, která slouží k pojmenování postojů, názorů a pohledů na danou problematiku. Z výsledků nelze vyvozovat zobecnitelné závěry na celou problematiku, spíše přinášejí vlastní (novou) perspektivu experta či expertky opřenou o odbornost či zkušenosti vztahující se k ústřednímu tématu klimatické krize.

V rozhovorech jsme se zaměřili na několik oblastí:

- klíčová témata související se změnami klimatu (z hlediska odbornosti participantů)
- chybějící klimatické politiky či klimatické aktivity
- příležitosti a hrozby spojené s klimatickou změnou
- pojmenování aktérů a spojenců
- specifické otázky zohledňující odbornost či profesi participantů

S výjimkou dvou se všechny rozhovory uskutečnily online (60–90 minut). Se souhlasem participantů jsme setkání nahrávali, abychom je mohli následně přepsat a dále s nimi pracovat. Dvě respondentky se rozhodly zůstat v anonymitě.

Analýza a syntéza sebraných dat

Sesbíraná data z rozhovorů jsme **analyzovali průběžně a opakovaně** – vždy v okamžiku, kdy jsme měli připravené přepisy nahrávek ze tří až pěti setkání. Pro analýzu jsme využívali tzv. **sense-making**, který je v mnohém podobný akademické metodě zakotvené teorie, ale přizpůsobený výzkumu v rámci designového procesu.

V prvním kroku analýzy jsme **rozebrali přepisy několika rozhovorů na jednotlivá sdělení** či myšlenky, které jsme opoznámkovali. Následně jsme v těchto myšlenkách napříč rozhovory **hledali společná a opakující se témata** a vzorce, jež jsme **shlukovali do tematických celků** – pokračovali jsme tedy syntézou sebraných dat. Každý nově vzniklý shluk sdělení a myšlenek jsme pojmenovali a detailně jsme popsali, o čem pojednává.

V syntéze jsme dále pokračovali tak, že jsme **shluky sdělení a myšlenek umístili do tabulky podle témat**, kterých se týkaly, **a také podle systémové úrovně**, na níž se odehrávaly. K tomu jsme využívali tzv. ledovec, model systémového myšlení, který dále popisujeme v části *Práce s literaturou.* Díky této tabulce jsme v průběhu celého výzkumu jasně viděli, že při rozhovorech nezůstáváme u popisování dílčích problémů a politik, ale dostáváme se k hlubším systémovým dynamikám, jejichž objevování odpovídalo našemu výzkumnému záměru.

Ve chvíli, kdy jsme měli hotových dalších přibližně pět rozhovorů, jsme vždy **opakovali fázi analýzy nových rozhovorů na jednotlivá sdělení a myšlenky**. Po kategorizaci těchto nových dat do shluků jsme shluky sdělení a myšlenek opět přesunuli do tabulky s ledovcem a umístili je podle jejich systémové úrovně a tématu k datům z předchozích rozhovorů.

Vyhodnocení

Na základě dat kategorizovaných do shluků a modelu ledovce jsme **určili šest klíčových tematických oblastí**, kterým je potřeba se věnovat při řešení klimatické krize. Tyto tematické oblasti zároveň tvoří i strukturu publikace. V každé z oblastí jsme kromě hlavních dynamik a myšlenek identifikovali také **konkrétní tipy pro klimatické hnutí – komunikační rady, příležitosti a hrozby**.

Myšlenky specificky věnované klimatickému hnutí a jeho strategiím jsme z klíčových oblastí pro řešení klimatické krize vyčlenili a zařadili jsme je vedle dat sebraných při spolupráci s klimatickým hutím. Rozhodli jsme se tomuto tématu, které směřuje spíše „dovnitř“, věnovat zvláštní kapitolu *Klimatické hnutí a jeho strategie*.

2. Spolupráce s klimatickým hnutím

Druhá část výzkumu spočívala v **zapojení členů a členek klimatického hnutí**, a to hned v několika úrovních. Zjišťovali jsme, jaká témata se v jednotlivých organizacích a hnutích řeší a co považují za důležité. Současně jsme sledovali, jak se klimatické hnutí staví k dlouhodobému plánování svých cílů. Také jsme pro zvýšení dopadu a užitečnosti výzkumu pravidelně sbírali zpětnou vazbu na výslednou podobu výstupů Klimavize a zpracování publikace. V neposlední řadě jsme uspořádali dva webináře se zahraničními hnutími, abychom do českého kontextu přinesli příklady dobré praxe odjinud.

Kontext z pohledu klimatického hnutí

Pro získání základního vhledu do interního fungování klimatického hnutí jsme použili metodu **dotazníku s otevřenými otázkami**. Jde tedy o kvalitativní metodu a výsledky neukazují žádná statisticky významná data, pouze pohled těch, kteří nám na otázky odpovídali.

Zajímaly nás především **názory jednotlivých členů a členek** napříč českým hnutím na následující otázky:

1. Co jsou největší příležitosti pro prosazování klimatických politik?
2. Čemu se v hnutí chcete věnovat (z dlouhodobé i krátkodobé perspektivy)?
3. Jak aktuálně hodnotíte fungování svého hnutí či organizace?
4. Jakým tématům aktuálně hnutí nevěnuje dostatečnou pozornost?
5. Jaké nám pro zapojení do výzkumu doporučujete experty a expertky?

Dotazník jsme rozeslali prostřednictvím e-mailové databáze Klimatické koalice a zveřejnili jsme jej ve facebookové skupině *Proti změnám klimatu, za klimatickou spravedlnost!* a na webové stránce Klimavize. Získali jsme celkem **36 odpovědí** od členů a členek z 29 organizací. Podařilo se nám oslovit poměrně různorodou paletu organizací a hnutí, přesto nelze z odpovědí v dotazníku usuzovat na žádný „trend“. Sbírali jsme kvalitativní data, která ukazují subjektivní názory 36 jedinců, a takto je s nimi potřeba nakládat.

Při vyhodnocení dotazníků **jsme sebraná data prolnuli s tématy, jež vyplynula z rozhovorů** s experty a expertkami. Díky tomu jsme si mohli udělat přehled, zda se někdo v klimatickém hnutí aktuálně tématům věnuje a jestli tato témata rezonují. Také jsme díky dotazníkům identifikovali příležitosti, které klimatické hnutí vidí, ale v rozhovorech se nám zatím neobjevily. Na základě toho jsme upravili výběr dalších participantů a participantek. Důležité pro nás byly také informace o strategickém plánování v konkrétních organizacích, které jsme využili při tvorbě podkladů pro další fáze výzkumu. S výstupy z dotazníků částečně pracujeme rovněž v kapitole *Strategická spojenectví.*

Plánování strategických cílů v klimatickém hnutí

Abychom dokázali vytvořit tuto publikaci jako podklad pro strategické myšlení, potřebovali jsme získat hlubší vhled do toho, jak si aktuálně klimatická hnutí stanovují své cíle. Uspořádali jsme proto **online focus group, kde jsme o tématu diskutovali společně se zástupkyněmi a zástupci osmi organizací klimatického hnutí**. Focus group je kvalitativní výzkumná metoda a její přínos spočívá v tom, že je díky ní možné získat data od většího množství participantů a participantek najednou, a to s přidanou hodnotou jejich vzájemné interakce.[5]

Do focus group jsme se snažili zapojit menší i větší organizace, abychom pokryli širší spektrum klimatického hnutí. Diskuze trvala tři hodiny a zúčastnili se jí: Barbora Urbanová (Centrum pro dopravu a energetiku, Klimatická koalice), Jana Pravdová (Greenpeace), Ondřej Pašek (Hnutí DUHA), Anna Kšírová (Rodiče za klima Liberec, Doctors for Future), Vít Řezáč (Fridays for Future), Zdeňka Brožová (Chebsko za klima), Žofie Hobzíková (Extinction Rebellion) a anonymní zástupkyně hnutí Limity jsme my.

Nejdříve jsme při debatě hodnotili aktuální situaci klimatického hnutí jako celku a řešili jsme, jakou roli v hnutí mají jednotlivé organizace, případně jaké role chybějí. Následovalo sdílení zkušeností s procesy tvorby strategií a ptali jsme se, co organizacím pomáhá, či co je naopak brzdí. Jinými slovy, v rámci focus group **jsme se snažili identifikovat potřeby, které klimatické hnutí má**, když se snaží vymyslet, čemu se bude věnovat.

Výstupy z focus group opět nelze generalizovat a vztáhnout na další organizace. Ale díky sdílení zkušeností se strategickým plánováním přímo od lidí z organizací jsme **získali důležitý vhled do klimatického hnutí**. Díky němu jsme mohli lépe formovat výslednou podobu výzkumu Klimavize i případných návazných aktivit. S výstupy z focus group pracujeme hlavně v kapitole *Klimatické hnutí a jeho strategie* a částečně i v kapitole *Strategická spojenectví*.

Ověření výstupů Klimavize a zpětná vazba

Předběžnou podobu a formu výstupů Klimavize jsme ověřovali prostřednictvím **validačních rozhovorů** se dvěma zástupkyněmi organizací klimatického hnutí (Veronika Dombrovská z hnutí Limity jsme my a Anna Kšírová z iniciativy Rodiče za klima Liberec a Doctors for Future). Organizace jsme zvolili na základě výstupů z focus group, ve kterých

5 Focus groups. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Focus_groups.

se projevilo, že zmíněné organizace právě procházejí procesem strategického plánování a využívají nebo by využily další podklady.

V rámci rozhovoru nás zajímalo, v jaké fázi procesu plánování se aktuálně obě organizace nacházejí, s čím se potýkají, ale také **jak by jim mohl právě výzkum Klimavize pomoci**. Podněty a připomínky z rozhovorů jsme zohlednili při tvorbě výstupu.

Při procesu tvorby samotného výstupu jsme předběžné výsledky prezentovali ještě zástupcům a zástupkyním různých organizací klimatického hnutí při **validačním online workshopu**. S většinou zúčastněných jsme byli v kontaktu již dříve – jednalo se o participanty a participantky focus group či dotazníkového šetření.

Online workshop sloužil ke skupinové debatě a sbírání zpětné vazby na plánovanou podobu výstupu. Zajímalo nás, **jakou by měl mít výstup Klimavize formu a jaké potřeby mají ti, jimž by měly výsledky výzkumu sloužit**. Nechtěli jsme totiž vydat další publikaci, která bude lidem ležet na poličce či kterou si v lepším případě někdo přečte a už s ní dále nebude pracovat.

Zpětnou vazbu ze strany klimatického hnutí jsme využívali také **při procesu samotného psaní** publikace. Kromě vzájemné spolupráce šestičlenného autorského týmu Klimavize jsme zapracovali poznámky a komentáře dalších šesti lidí z klimatického hnutí.

Inspirace zahraničním klimatickým hnutím

Při tvorbě strategických cílů může klimatickému hnutí pomoci také **impulz ze zahraničí**. Rozhodli jsme se proto vést strategický dialog s klimatickým hnutím v USA a Německu, abychom zjistili, jak to dělají jinde.

Uspořádali jsme **dva veřejné webináře**, jejichž první polovina byla věnovaná panelové diskuzi s lidmi ze zahraničních organizací a druhá část sloužila k diskuzi a reflexi témat v rámci českého klimatického hnutí. V debatách jsme se zaměřili na struktury zahraničních hnutí, způsoby strategických plánování a sdílení zkušeností.

Za americké klimatické hnutí **Sunrise** s námi diskutovaly Molly Morabito a Ava Mohsenin, z Německa s námi vedli dialog Daniel Hofinger z **AusgeCO2hlt** a Antje van Broock, ředitelka organizace **BUND – Friends of the Earth Germany**. Výstupy z diskuze najdete v kapitole *Zahraniční inspirace.*

3. Práce s literaturou

Literaturu jsme v procesu Klimavize používali primárně pro **teoretické ukotvení výzkumu**. Dále jsme při analýze sebraných dat využívali externí zdroje také pro **zasazení našich zjištění do širšího kontextu a pokrytí slepých míst v datech**. V některých částech publikace na další literaturu také přímo odkazujeme, protože bychom vám rádi dali možnost věnovat se tématům hlouběji a **poskytnout vám další nástroje**. Využíváme k tomu i zdroje, které vytvořila jiná hnutí, organizace či projekty.

Výzkum Klimavize jsme teoreticky ukotvili prostřednictvím tzv. **systémového myšlení**, jehož přední průkopnicí v minulém století byla ekoložka, vědkyně a spoluautorka knihy *Meze růstu* Donella Meadows[6]. Vycházeli jsme zejména z jejího modelu pákových bodů pro intervenci do systémů, který se zabývá fungováním systémů, jeho součástmi a vrstvami, vzájemnými vztahy vrstev a také tím, jak je možné do systémů zasahovat a měnit je. **Pákové body** pak jsou taková místa v komplexním systému,

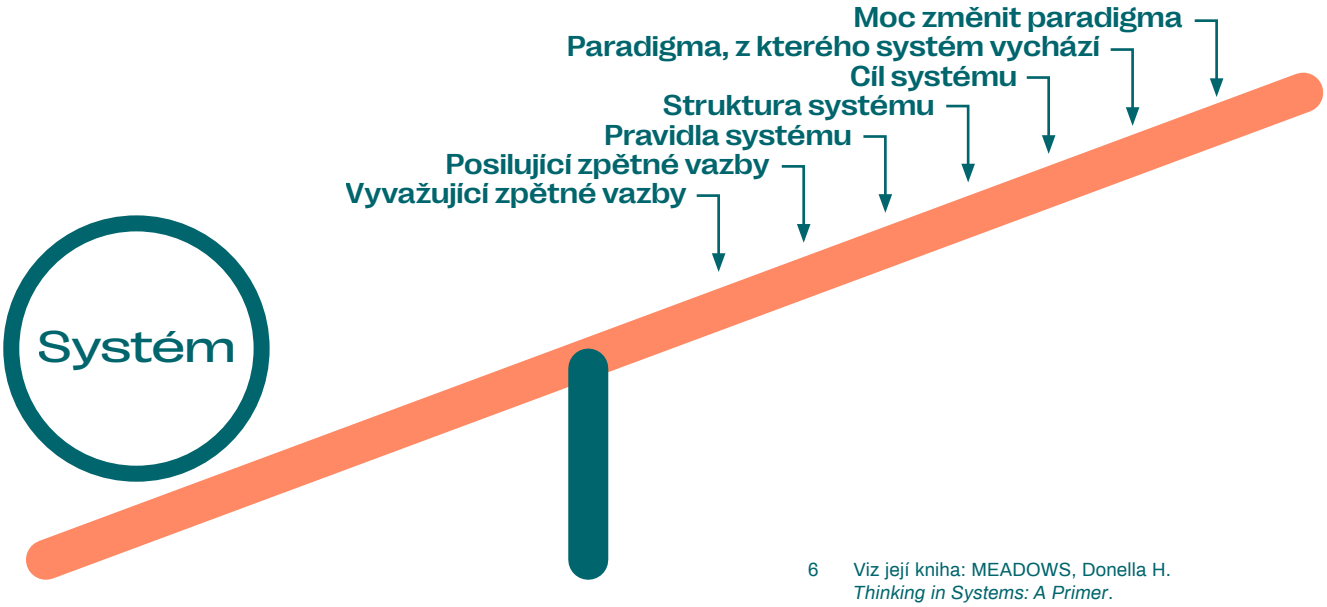

6 Viz její kniha: MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*.

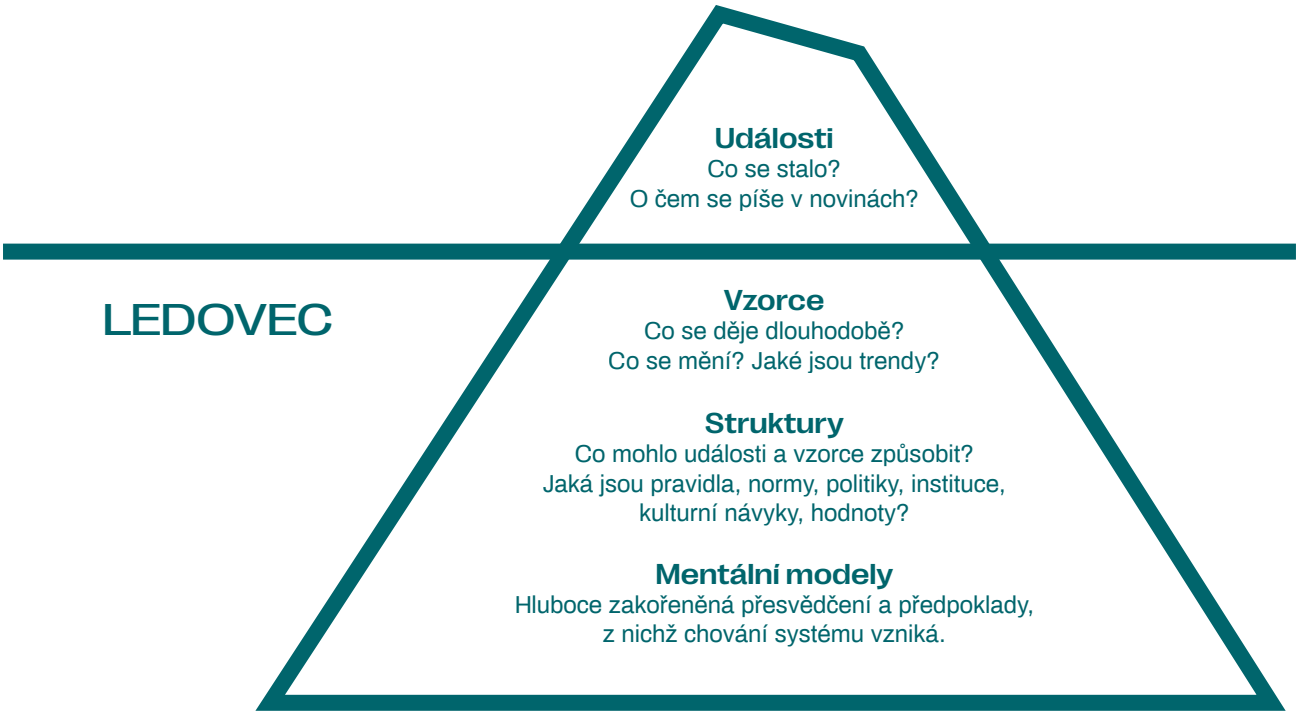

jejichž posunutí zapříčiní velké změny ve fungování celé úrovně systému. **Čím větší pákový efekt tyto změny mají, tím hlouběji v systému působí.**[7]

Pracovali jsme se zjednodušenou verzí tohoto modelu, s tzv. **modelem ledovce**. Ten realitu rozvrstvuje do **čtyř úrovní**: pozorovatelných jevů (událostí), pod jejichž hladinou se vynořují statisticky zachytitelné vzorce (trendy), které jsou samy výrazem uspořádání struktur (institucí a režimů), jejichž nastavení úzce souvisí s mentálními modely (hodnotami a předpoklady).[8]

Systémové myšlení nás vedlo k tomu, abychom nezůstávali u řešení pozorovatelného chování systémů. **Šli jsme hlouběji a snažili se hledat také potřebné změny větších celků** (vzorce, struktury, mentální modely), z nichž se chování systému (jako špička ledovce) vynořuje. Platí totiž, že čím hlouběji jdeme, tím větší „pákový efekt“ na systém můžeme očekávat.[9]

Teoretické ukotvení, které jsme pro výzkum Klimavize zvolili, nám umožnilo prozkoumat, co se děje pod pozorovatelnou „hladinou“ lidské společnosti, politiky i ekonomiky. V modelu ledovce tak mimo jiné i vám **nabízíme praktický nástroj**, který můžete využívat k analýze klimatické krize a s ní souvisejících problémů při svém strategickém plánování. Tomu, proč je nutné při řešení klimatické krize měnit i hlubší struktury společnosti, se věnujeme v kapitole *Jak dosáhnout systémové změny.*

Třetí fáze – hledání a realizace jednotlivých řešení klimatické krize

V předchozích částech této kapitoly jsme vám popsali první dva diamanty z metody trojitého diamantu – tedy první dvě fáze designového procesu, podle kterého jsme postupovali. V první fázi jsme si definovali, co budeme v rámci Klimavize objevovat a proč. V druhé fázi jsme sbírali, analyzovali a vyhodnocovali data. **Třetí fáze navazuje na výstupy Klimavize a spočívá v hledání a realizaci řešení problémů, které v publikaci popisujeme.**

Tato část práce už je na vás samotných, tedy na klimatickém hnutí. **Vy teď můžete Klimavizi použít jako podklad pro své strategické plánování**, při kterém vymyslíte, na jaké problémy se chcete zaměřit a jakým způsobem vám dává smysl bojovat proti klimatické krizi. Možná vás Klimavize inspiruje k hlubšímu strategickému myšlení. A třeba se vám podaří vytvořit prostor, v němž bude mít klimatické hnutí možnost o svých strategiích diskutovat a možná je i společně koordinovat.

Cítíte se teď, jako bychom vás hodili do vody? Pak jsme právě pro vás sepsali následující kapitolu *Jak na vlastní strategii* jako malý návod k použití Klimavize. Dozvíte se v ní praktické základy toho, jakým způsobem je možné na náš výzkum navázat.

7 MEADOWS, Donella. Leverage Points: Places to Intervene in a System.
8 Viz například: Iceberg Model. Dostupné z: https://www.systemsinnovation.io/post/iceberg-model.
9 K problematice práce s komplexními systémy viz také: MEADOWS, Donella. Dancing With Systems.

3

Jak na vlastní strategii

V této kapitole se dočtete více o tom, proč o strategii vůbec přemýšlet a jak se do ní pustit krok po kroku. Pomůže vám určit, jakým směrem se vydat a jak postupovat, když chcete na výzkum Klimavize navázat – ať už jste místní buňka, expertní organizace, nebo masové hnutí.

Proč vůbec mít strategii?

Společný cíl, o který celé klimatické hnutí usiluje, je obrovský. Klimatická krize se propisuje do všech oblastí lidské společnosti i fungování světa a není v moci jedné organizace, aby všechny příčiny a dopady jednoduše „vyřešila“. Proto klimatické hnutí své síly rozkládá do různých směrů a témat, aby se změny neděly jen v několika málo oblastech, ale probíhaly zároveň a na různých úrovních.

Když se řekne slovo strategie, možná si představíte dlouhý dokument, který nějaké organizace nebo státy tvořily nekonečně dlouho. O to však nejde. Strategii by měly mít jak velké organizace, tak i ty malé. Protože důležitější, než kolik času na tvorbě strategie strávíte, je to, k čemu vám v důsledku slouží. **Strategie by vás měla vést v tom, jakých cílů chcete dosahovat a jak to uděláte.** A to platí jak pro stát a velká hnutí, tak i pro uskupení o pár lidech.

Jak poznáte, že by se vám strategie skutečně hodila? Ve zkratce: bez strategie budete nejspíš **tápat v tom, co a jak dělat**. Projevovat se to může v celé řadě situací:

- Doufáte, že na další setkání přijde někdo s dobrým nápadem, který budete moci konečně zrealizovat.
- Nevíte, do jakého tématu se pustit. Je jich hrozně moc a všechny jsou extrémně důležité.
- Řešíte, jestli jít raději lobbovat za politiky, udělat přímou akci, uspořádat protest nebo sepsat online petici. A nevíte, čím začít.
- O každé příležitosti dlouhé hodiny diskutujete, jestli se jí věnovat, nebo ne.
- Chcete klimatickou spravedlnost, ale nejste si jistí, jestli k ní nějak přispíváte.

Výčet by mohl být samozřejmě ještě delší – podle toho, v jak velkém kolektivu působíte, jak se organizujete i co řešíte za témata. Hlavní důvody, proč strategii mít a řídit se jí, lze shrnout v několika bodech:

- Sladíte si cíle i záměry – kolektivně rozumíte tomu, za čím jdete, ale také víte, proč jsou pro vás vytyčené body důležité.
- Podpoříte rozhodování – v nejasných situacích se opřete o principy, zásady a techniky, na kterých jste se společně shodli.
- Usnadníte si plánování – dokážete si říct, co je pro vás důležité, čemu se věnovat přednostně, na co se zaměřit i jak rozložit vlastní síly.
- Posílíte význam vlastního kolektivu – ujasníte si, jakou máte roli uvnitř ekologického hnutí i jaký dopad mají vaše kroky na společnost.

Jak si udělat strategii – krok za krokem

Rozhodli jste se, že vám dává smysl vytvořit si strategii i pro svůj kolektiv? Skvělé! Pojďme se tedy podívat, jak taková tvorba strategie s využitím výzkumu Klimavize může vypadat. V následující podkapitole nabízíme jeden z možných postupů, který můžete v kolektivu použít[10]. Tento postup je založen na **strategické pyramidě** – nástroji, jenž vám pomůže definovat si vizi, strategické i specifické cíle a konkrétní aktivity.

Krok 0: Co budete potřebovat

Než se pustíte do samotné tvorby strategie, připravte si všechno, co budete potřebovat:

- **Dostatek času.** Strategie potřebuje péči, a pokud chcete, aby vám dobře sloužila, nezformulujete ji za dvě hodiny. Čas budete potřebovat na přípravu i samotnou tvorbu. Dobrá příprava vám může zabrat klidně i **několik týdnů, během kterých budete sbírat podklady**. Nebojte se rozložit síly do týmu, aby šel sběr informací rychleji. Pomoci vám v tom může právě Klimavize, v rámci níž už jsme některé podklady sebrali. Čím bude příprava lepší, tím více bude vaše strategie opřená o fakta, nikoli o dojmy. Čas přípravy se odvíjí také od velikosti vašeho kolektivu – skupina pěti lidí potřebuje strategii jiné velikosti než třicetičlenný tým. Pro **samotnou tvorbu strategie si vyhraďte několik časových bloků za sebou** (např. celý jeden den po čtyři víkendy za sebou). Důležité je nechat mezi jednotlivými pracovními bloky časový rozestup (tedy neplánovat čtyři dny v kuse), abyste při tvorbě strategie měli prostor na přemýšlení a nedělali důležitá rozhodování ve stresu.
- **Facilitátora či facilitátorku.** Tvorba strategie je náročná činnost, a proto je dobré, když se na ni bude moci soustředit celý váš kolektiv. Zkušený facilitátor či facilitátorka vám může pomoci vyhnout se slepým uličkám, nepálit energii na věcech, které nejsou důležité, a provést vás celým procesem včetně složitých diskuzí, jež mohou při tvorbě strategie vyvstat. Kontakty na vybrané facilitátory a facilitátorky najdete na konci kapitoly.
- **Podklady a Klimavizi.** Abyste si mohli naplánovat vlastní strategii, potřebujete strategické podklady – vlastní data, dokumenty a další zdroje informací[11], které vám pomohou odpovědět na důležité otázky, třeba na co má smysl se soustředit a jaké příležitosti přitom můžete vytěžit. Jednu takovou publikaci právě čtete, ale nebojte se zabrousit i do jiných zdrojů. Pomůže vám také vlastní průzkum – ostatních organizací, problémů lidí nebo postojů a cílů vašich spojenců.
- **Prostor a nástroje.** Zvolte si místo, kam budete zaznamenávat své myšlenky. Můžete použít velký papír a lepicí kartičky (post-it), případně některou z interaktivních nástěnek[12]. V případě, že se chcete sejít všichni fyzicky, najděte si vhodný prostor, kde budete mít klid na práci i zázemí – možná máte k dispozici nějaké kanceláře nebo se můžete uchýlit do kavárny v okolí. Plánovat lze i online, pokud se z nějakého důvodu nemůžete sejít osobně.
- **Strategickou pyramidu.** Ať už ji máte v hlavě, nebo na papíře, pomůže vám uvědomit si, na jaké strategické úrovni se pohybujete a jestli například nezaměňujete cíle s nástroji nebo neformulujete aktivity před definováním svých cílů.

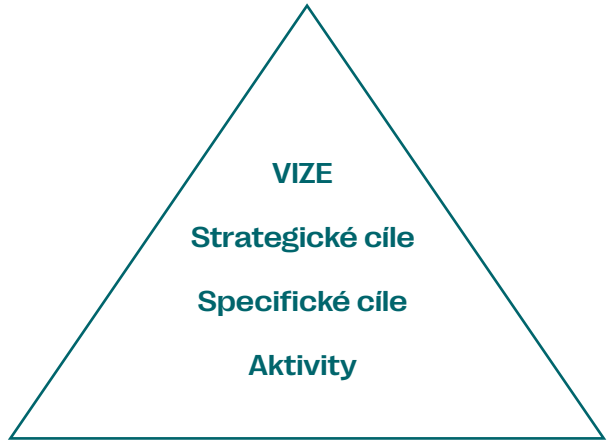

Krok 1: Co už máte za sebou

Po přípravné fázi se pusťte do reflexe. Pokud nejste nově vznikající kolektiv, pravděpodobně už máte nějaké aktivity za sebou. V prvním kroku tedy začněte se zhodnocením těchto aktivit a zamyslete se, jak vás posunuly směrem k vašim cílům.

Využít můžete například metodu **Start – Stop – Continue**[13]. Nejdříve si zreflektujte aktivity, které jste dělali v poslední době, třeba za poslední

10 Postup je ideální pro kolektivy, které se organizují nehierarchicky, demokraticky nebo participativně. U organizací vedených striktně hierarchicky může být proces plánování více v rukou jednoho člověka nebo vedení.

11 Použít můžete i zdroje, na něž odkazujeme napříč publikací.

12 Miro (www.miro.com), Mural (www.mural.co), Google Jamboard (jamboard.google.com).

13 ŽALMAN, Jakub. Start – Stop – Continue. Dostupné z: https://www.linkedin.com/pulse/start-stop-continue-jakub-žalman/?originalSubdomain=cz.

rok. Můžete se ptát: *Co se nám podařilo? Co fungovalo? Z čeho máme radost?* Nebo také: *Co nefungovalo? Co drhlo? Co nás štvalo?* Pohybujte se na úrovni témat, která řešíte, i na úrovni toho, jak se organizujete.

Následně aktivity rozdělte do tří kategorií. Do kategorie „Start“ umístěte nápady, které by váš kolektiv měl realizovat, ale ještě jste se do nich z různých důvodů nepustili. Do kategorie „Stop“ zahrňte nápady, které nenesou žádoucí výsledky nebo je prostě dělat nechcete – třeba zbytečná byrokracie. Do kategorie „Continue“ zařaďte aktivity, u nichž víte, že jsou užitečné a chcete s nimi pokračovat, nebo u kterých si ještě nejste jisti, a tím pádem je potřebujete teprve vyhodnotit.

Při reflexi vlastních kroků se neomezujte pouze na pohled zevnitř svého kolektivu. V druhé možné aktivitě si **ověřte, jak vás vnímá okolí**. Ptejte se na otázky typu:

- Co užitečného jsme udělali pro svět okolo nás?
- Komu jsme pomohli a v čem?
- Jak nás vnímá okolí? Zajímá naše úsilí někoho?

Důležité je, abyste si na tyto otázky neodpovídali sami – chcete získat obrázek o vlastní existenci, a proto vám s tím nejlépe pomůžou vaši spojenci, partneři a partnerky, klimatické hnutí či lidé, za které se stavíte. Nemusí jít o složitý průzkum. Často stačí vzít telefon, dotazník a chtít poslouchat, jak vás okolí vnímá.

Díky zhodnocení aktivit uvnitř kolektivu i pohledu zvnějšku získáte vstupy týkající se toho, **čemu se už věnovat nechcete, čemu ano a co potřebujete více prozkoumat a pochopit**. Je to základ, od kterého se vaše strategie odpíchne.

Krok 2: Analýza situace a tvorba vlastní vize

Jakmile zhodnotíte své dosavadní působení, můžete se začít rozmýšlet, **čemu se věnovat do budoucna**. V tomto bodě vám pomůže provést analýzu situace kolem vás a kontextu problému, který chcete řešit, abyste si na základě získaných informací mohli definovat **vlastní vizi**.

Používejte podklady a materiály, jež se týkají vašeho prostředí a situace, kterou se plánujete zabývat – budou se vám hodit různé výzkumy a články, ale možná také vlastní zkušenosti a nápady vašich aktuálních spojenců. Všechny materiály pečlivě studujte a **pokládejte si následující otázky**:

- Čeho chceme dosáhnout? Co chceme ovlivnit? Jaký bude mít naše činnost dopad?
- Pro koho tady jsme? Co lidé potřebují, aby se změnilo? Jak jim můžeme pomoci?
- Jaký je aktuální stav? Co je v daném tématu nejdůležitější? Co se o něm ví a píše? Jaké příležitosti a hrozby jsou s ním spojené?
- Kdo se tématu věnuje? S kým se můžeme spojit? Na jakou práci navázat? Na koho bychom si měli dát pozor?

Při hledání odpovědí i otázek **v této fázi vám pomůže právě Klimavize**. Najdete v ní společenské dynamiky, jež jsou vzájemně propojené a ukazují komplexitu problémů spojených s klimatickou krizí. Jednotlivé kapitoly vám představí oblasti, které je potřeba při vymýšlení vlastní strategie brát v potaz, aby změna, o niž usilujete, měla potenciál měnit struktury a celý systém. **Klimavize ukazuje velkou řadu pákových bodů, na které se vyplatí působit, pokud chcete dělat velké změny.**

V této fázi vám také mohou pomoci metody, jako jsou například **analýza moci**[14] nebo **spektrum spojenců**[15]. Umožní vám pochopit, v jakém poli aktérů se pohybujete, kdo jsou vaši spojenci, a kdo naopak nejsilnější protivníci. Nejlépe se dělá na velkém papíře nebo v online prostředí (např. Jamboard či Miro). Prostřednictvím těchto metod mapujte jak vzájemné vztahy různých aktérů (pozitivní, neutrální, negativní), tak jejich schopnost ovlivňovat situaci a kontext i potenciál vytvořit s nimi spojenectví.

Na konci tohoto procesu byste měli být seznámeni s prostředím, ve kterém se jako organizace či skupina nacházíte, a vědět, jaké se v něm objevují hlavní problémy. Také by vám mělo být jasnější, kteří aktéři působí kolem vás. Měli byste tedy mít všechny podstatné informace, abyste si mohli **určit priority a rozhodnout o tom, jaká je v této situaci vaše úloha**.

Definujte si vizi – krátký popis, jak bude vypadat situace kolem vás poté, co ji změníte.

VIZE

Chceme, aby mladí lidé v Česku byli hlavní silou tlaku na řešení klimatické krize.

Z hlediska kapacit je dobré věnovat alespoň polovinu vašeho času a prostředků právě reflexi toho, co už máte za sebou, a přípravě nové vize. Bez dobrých podkladů se velmi snižují šance vašeho úspěchu, protože své kroky nebudete mít podložené daty a celá situace pro vás bude nečitelná. Pokud ale tolik prostředků a času nemáte, nebojte se využít i více grassrootový přístup – je lepší věnovat analýze alespoň krátký čas než vůbec žádný.

14 Power Analysis. Dostupné z: http://www.retoolkit.transitioninaction.org/power-analysis.

15 BLOCH, Nadine. Spectrum of Allies. Dostupné z: https://commonslibrary.org/spectrum-of-allies.

Krok 3: Teorie změny a definice strategických cílů

Ve chvíli, kdy máte vlastní vizi, je na čase definovat si **strategické cíle**, které jsou v souladu s vaší **teorií změny** (pokud nějakou máte).

Teorie změny je odpověď na otázku, jak přesně svými aktivitami přispějete k proměně celkové situace a vyřešení problému. Je to vaše úvaha, jakými mechanismy (např. změna mocenské rovnováhy legislativy nebo změna ve vnímání a chování lidí) je možné dosáhnout společenské změny, jak na tyto mechanismy můžete působit svými aktivitami a jaké podmínky musejí nastat, aby tyto mechanismy fungovaly. **Jako příklad lze uvést základní teorii změny hnutí Extinction Rebellion**, které pracuje na mobilizaci 3,5 % populace[16], protože takové množství lidí dokáže podle některých politologických analýz prosadit systémovou změnu.[17]

Vaše strategie by měla umět popsat, proč si myslíte, že vaše aktivity přispívají ke kýžené změně a jaké jsou vaše předpoklady o jejich fungování. Pokud totiž se svou strategií neuspějete, víte alespoň, na co se zaměřit v její revizi. Teorie změny většinou vychází ze závěrů politologie, sociální psychologie nebo behaviorální ekonomie a na základě nových poznatků z těchto oborů ji lze také aktualizovat a upravovat.

Jestliže jste menší kolektiv či lokální organizace, možná máte pocit, že žádnou teorii změny nemáte a nedokážete ji ani definovat. Pokud nemáte kapacity pouštět se do procesu definice, bude pro vás dostačující, když se seznámíte s výsledky výzkumu Klimavize. V rámci něj jsme definovali základní společenské dynamiky a pákové body v oblastech, kterým je potřeba se věnovat při řešení klimatické krize. Zkuste o nich v kolektivu diskutovat a hledejte shodu, jakým dynamikám a pákovým bodům chcete věnovat svou pozornost, aby vaše činnost měla reálný dopad. Chcete budovat nerůstové alternativy? Je pro vás vhodnější dostat se do lokálních institucí a prosazovat změny tam? Vidíte svou roli v propojování různých aktérů? Své strategické cíle potom volte tak, abyste dokázali odpovědět na otázku, jak právě tímto způsobem dosáhnete v dané oblasti reálné změny.

---

16 Kdo jsme. Dostupné z: https://www.extinctionrebellion.cz/fakta/kdo-jsme.

17 ROBSON, David. The '3.5% rule': How a small minority can change the world. Dostupné z: https://www.bbc.com/future/article/20190513-it-only-takes-35-of-people-to-change-the-world.

Když máte vlastní vizi i základní představu, jakým způsobem je možné dosahovat společenských změn, můžete se pustit do **definice konkrétních strategických cílů**. V této fázi cíle ještě nemusejí být měřitelné, ale měly by reprezentovat jednotlivé kroky, které směřují k naplnění vaší vize.

Podle své konkrétní situace si **určete období, dokdy chcete své strategické cíle splnit** – mohou to být třeba dva nebo čtyři roky (pokud v průběhu této doby nastane nějaká významná změna celkové situace, je potřeba cíle aktualizovat). Při definici cílů **se opřete o podklady a materiály**, které jste využili v předchozí fázi k definici vlastní vize. Určitě se vám budou hodit různé výzkumy a zdroje, na něž odkazuje například Klimavize. Dávejte pozor, aby vaše **strategické cíle měly reálný dopad** v souladu s vaší teorií změny.

Při definici strategických cílů vám pomůže znovu použít a hlouběji rozpracovat nástroje zmiňované v kroku 2 při definici vlastní vize, tedy **mapování moci**[18] nebo **spektrum spojenců**[19]. Jako další nástroje můžete také použít metodu „**jak bychom mohli**“ nebo **pilíře podpory**:

- **Jak bychom mohli (How Might We)**: tato metoda vám umožní volně brainstormovat o způsobech, jak dosáhnout svých cílů, a tak tvořit strategii. Cílem je být co nejkreativnější. Střet s realitou by měl přicházet až v další fázi, abyste nepřišli o dobré, byť neobvyklé nápady. Klíčem je dobrá formulace hlavní otázky, na kterou hledáte odpověď, například: „Jak zajistit, aby mladí lidé v Česku byli hlavní silou tlaku na řešení klimatické krize?“[20]

- **Pilíře podpory (pillars of support)**: představujete si moc ve společnosti jako pyramidu, na jejímž vrcholu jsou vládci a dole ovládaní? Zkuste to znova a představte si ji obráceně! Držitelé moci totiž ve skutečnosti závisejí na spolupráci ovládaných a různých institucí, které tvoří jejich „pilíře podpory“. Když je identifikujeme a podemeleme, pyramida spadne.[21]

Při tvorbě strategických cílů si dejte pozor na následující rizika:

- **Složitý jazyk**, který neobsahuje žádné sdělení. Tvorba strategie může svádět k tomu, že se ji budete snažit vyšperkovat složitými výrazy, ale nebude obsahovat to důležité – tedy čeho chcete dosáhnout, co se změní a jaké postupy pro to použijete.

18 Power mapping. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/power-mapping.

19 Spectrum of allies. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/spectrum-of-allies.

20 Jak bychom mohli? Dostupné z: https://libdesign.kisk.cz/metody/jak-bychom-mohli.

21 Pillars of power. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/pillars-of-power.

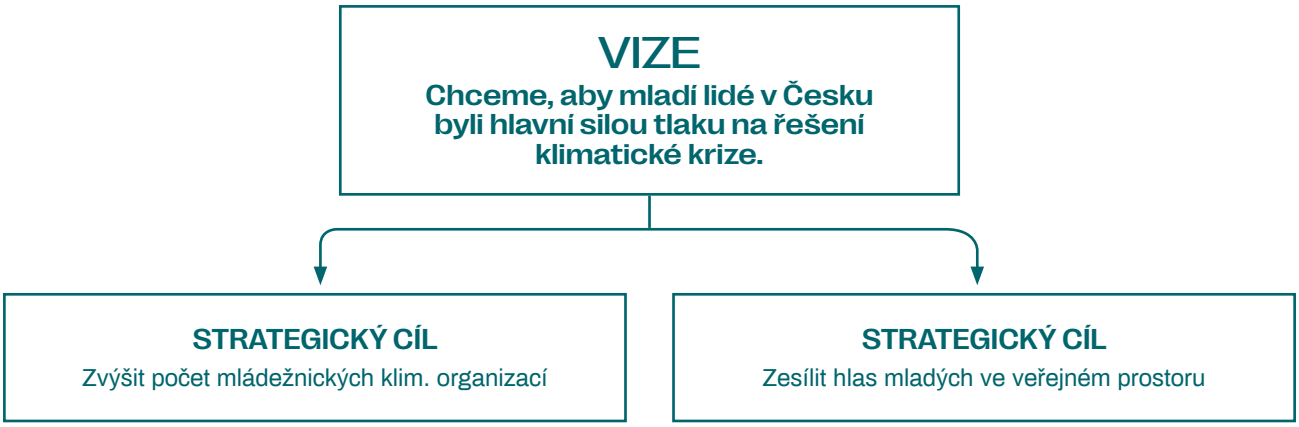

- **Příliš mnoho cílů.** Dobré strategie fungují proto, že říkají, jakým směrem dává smysl napnout síly. Je lepší dát si méně cílů, které budou mít velký dopad, než se soustředit na spoustu drobností.
- **Příliš ambiciózní cíle.** Strategie má formulovat **dosažitelný** způsob, jak překonat klíčové výzvy. Musí tedy nabídnout cestu, jak nějakého cíle dosáhnout za použití kompetencí a zdrojů, které máte k dispozici. Snít o vzdušných zámcích může být při plánování hezké, ale brzy budete jen frustrovaní z toho, že se neposouváte, kam jste chtěli. Nepřeceňujte vlastní kapacity. Pokládejte si také otázky, jak na tom jste s energií, kolik toho zvládnete i co je už mimo váš záběr. Bude se vám lépe plánovat a předejdete vyhoření.

Přečtěte si publikaci *Aktivismus udržitelně* od NESEHNUTÍ. Pomůže vám dobře si rozvrhnout síly a pečovat o sebe i ve chvílích, kdy vy sami zachraňujete svět.[22]

Krok 4: Konkrétní plán pro naplnění strategie

Jak přesně dosáhnete naplnění svých strategických cílů? V této fázi je nutné definovat si měřitelné **specifické cíle** a konkrétní **aktivity**, které vedou k jejich naplnění.

Specifické cíle vedou ke splnění strategických cílů a **definují se na kratší období**: může to být třeba pololetí nebo jeden rok a po uplynutí je vyhodnotíte a stanovíte si nové. Ideální je, když **můžete specifické cíle nějak „změřit“**, a díky tomu si při vyhodnocení úspěšnosti konkrétně říci, do jaké míry se vám je podařilo uskutečnit a zda dává smysl na ně nějak navázat.

Z předešlých fází plánování máte pravděpodobně celou řadu nápadů, co byste mohli dělat. Proto bude dobré věnovat se nyní jejich **prioritizaci** (k té můžete použít například metodu **SWOT analýzy**[23]) a soustředit se na takové specifické cíle, které vám dávají největší smysl a které podle vás budou nejvíce odpovídat vaší teorii změny nebo záběru posunout konkrétní pákové body. Důležitým kritériem jsou také vaše časové a finanční kapacity, dovednosti a množství lidí v týmu.

Pustíte se raději cestou přímé akce, nebo budete zvát ke kulatým stolům místní občany a jimi zvolené politiky? V této fázi už chcete také lépe načrtnout **časový harmonogram postupu** a určit si hlavní časové milníky. Určitě ho ovlivní různé vnější události a časové možnosti lidí ve vašem kolektivu.

Specifické cíle si také budete muset **rozložit do plánu konkrétních aktivit**, které jsou nutné pro jeho splnění. Těch bude potřeba pro každý specifický cíl definovat několik za pololetí a po jejich splnění je vždy nahrazujte novými.

Také při vymýšlení specifických cílů a aktivit vám může Klimavize pomoci. Každá z šesti hlavních kapitol (a také kapitola *Klimatické hnutí a jeho strategie*) na konci obsahuje konkrétní tipy pro klimatické hnutí – příležitosti, hrozby a rady týkající se komunikace. Tyto tipy vás můžou nasměrovat, čemu se konkrétně můžete věnovat.

22 Aktivismus udržitelně aneb Jak změnit svět a nezbláznit se z toho [online]. Dostupné z: https://nesehnuti.cz/aktivismus-udrzitelne-aneb-jak-zmenit-svet-a-nezblaznit-se-z-toho.

23 SWOT analýza. Dostupné z: https://100metod.cz/post/64183570803/51-swot-anal%C3%BDza.

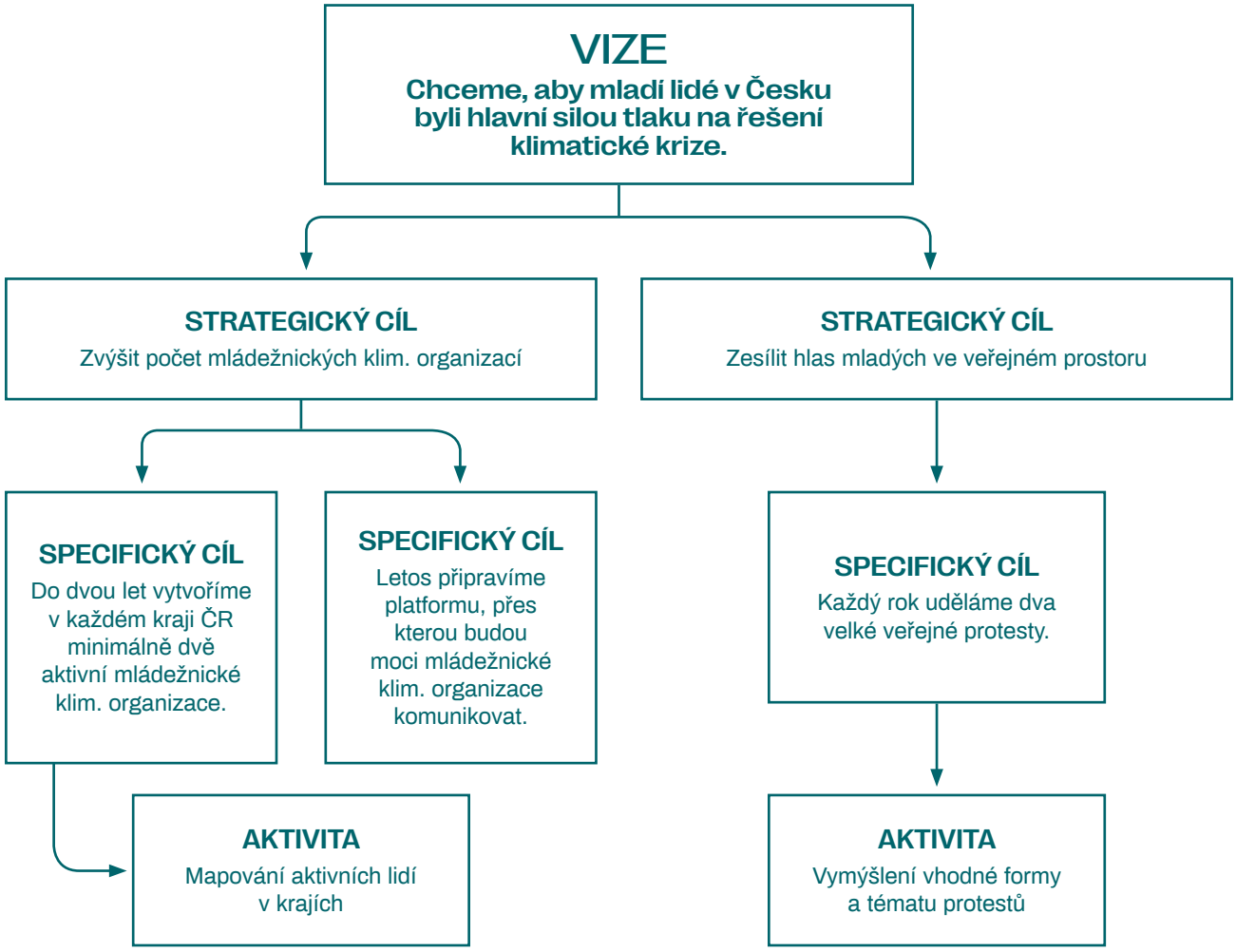

Krok 5: Vyhodnocování úspěšnosti a strategické myšlení

Teď, když už máte jasnou vizi, strategické i specifické cíle a konkrétní aktivity, **můžete začít konat**. Není to ale tak, že svou strategii můžete po naplánování konkrétních kroků založit do desek a už se k ní nevracet. Strategie je totiž živý dokument, který se vyvíjí společně s vaším kolektivem, a podle toho je třeba k ní přistupovat. Je nezbytné ji reflektovat a snažit se ji každý den při svých aktivitách přivádět do reality. Důležité je nejen strategicky plánovat, ale také **strategicky myslet**.

Slavíte opakovaně úspěchy s konkrétním typem přímé akce a posouvá vás blíž vašemu cíli? Potom by měla mít ve vaší strategii důležité místo – třeba ji budete chtít dělat častěji nebo zkusíte rozšířit její záběr. Vznikla ve vašem regionu nová iniciativa, která se týká spravedlivé transformace, a hraje to vašemu kolektivu do karet? Skvělé, počítejte s ní i v další verzi své strategie. **Průběžná reflexe a úprava vašich aktivit i strategických cílů** je způsob, jak zůstanete relevantní vůči měnícímu se prostředí a efektivní v realizaci své vize i teorie změny.

Aktivity a specifické cíle vám doporučujeme aktualizovat několikrát do roka: když se situace nezmění, necháte je být, ale pokud je potřeba změnit přístup, můžete je trochu upravit nebo nastavit nové. To pak také umožňuje využít nenadálé příležitosti, která vaše snahy může radikálně posunout kupředu. Nebojte se v takovém momentě pružně reagovat na okolnosti.

Strategické cíle by vám měly pomáhat ve směrování aktivit po delší dobu, ale raději si každý rok zhodnoťte, zda jsou aktuální. V tématu řešení klimatické krize se věci dějí rychle a je možné, že za rok už bude potřeba řešit trochu jiné problémy než dnes.

Kontakty na spřízněné facilitátory a facilitátorky

Pokud potřebujete někoho, kdo vás provede strategickým plánováním, níže najdete kontakty na facilitátory a facilitátorky, které mají zkušenosti se skupinami z klimatického hnutí.

- **Roman Hřebecký**, hrebecky.cz, roman@hrebecky.cz, +420 777 880 690
- **Pábení, pabeni.cz**, marek@pabeni.cz, +420 774 444 012
- **NaZemi, nazemi.cz**, facilitace@nazemi.cz
- **Re-set, re-set.cz**, info@re-set.cz
- **Advokační fórum Nadace OSF**, https://osf.cz/programy/ferova-spolecnost/advokacni-forum-2
- **Rychlá rota Nadace Via**, https://www.nadacevia.cz/nabidka-programu/ziva-komunita/rychle-granty/rychla-rota

… a naše facilitační skupina Klimavize :)

Další zdroje pro strategické plánování

- **Beautiful Trouble** – receptář prima nápadů pro vaši revoluci. Osvědčené metody, principy, taktiky a teorie na jednom místě: beautifultrouble.org
- **350.org Trainings** – zdroje pro plánování strategií od klimatického hnutí 350.org: *trainings.350.org/for/organisers*
- **Commons Library** – jedna z největších databází strategických pomůcek a nástrojů pro sociální hnutí na internetu: commonslibrary.org/topics
- **The Movement Action Plan** (Bill Moyer) – osm typických fází sociálních hnutí a rady, jak na konci toho všeho dosáhnout úspěchu. Máte pocit, že hnutí stagnuje? Možná je to jenom normální fáze na cestě k úspěchu: *historyisaweapon.com/defcon1/moyermap*
- **Good Strategy/Bad Strategy** (Richard Rumelt) – přehledová kniha o tvorbě strategií a základních principech, podle kterých je tvořit, a tipy, čemu se vyhnout
- **Emergent Strategy** (Adrienne Maree Brown) – kniha o tom, jak si poradit se změnami ve stále nejistějším světě, úspěšně jim čelit, a přitom se z toho nezbláznit. Strategie pro vaši organizaci, kampaň i život!
- **How to Win Campaigns** (Chris Rose) – starší, ale zato klasická příručka kampaňování

Raději video? Koukněte na sérii webinářů Re-setu ke strategiím v sociálních hnutích: **https://ulozto.cz/file/ep7RjHLf59Vt/jak-spolecne-vyhravat-zip**

Klimatické hnutí a jeho strategie

V rámci výzkumu Klimavize odkazujeme na klimatické hnutí. Co a koho tím myslíme? Lidstvo čelí bezprecedentní výzvě v podobě rozvratu globálního klimatického systému.[24] Politici toto téma dosud nevnímali jako prioritu a na politické úrovni neexistuje vůle k dostatečnému řešení klimatické krize. Proto je třeba vytvářet na politiky tlak a jako občanská společnost prosazovat účinná řešení.

Klimatické hnutí tedy vidíme jako neformální uskupení organizací z občanské sféry i jedinců, kteří se rozhodli zapojit do dialogu o řešení klimatické krize, nespravedlnosti a nerespektování planetárních mezí. Za jeho součást považujeme jak zaběhlé občanské organizace působící i na mezinárodní úrovni, tak expertní organizace věnující se klimatické krizi a udržitelné budoucnosti, hnutí organizující se zdola na dobrovolné bázi nebo lokální uskupení a iniciativy, které se věnují tématům klimatické krize na místní úrovni.

Do klimatického hnutí podle nás navíc nepatří jen lidé přímo v organizacích, ale také **jednotlivci, kteří tyto organizace aktivně podporují a vnímají otázky udržitelné budoucnosti a řešení klimatické krize jako důležité** – mohou to být například i političky, vědci, novinářky, odboroví organizátoři a další jedinci usilující o spravedlivé řešení klimatické krize.[25]

V této kapitole dáváme prostor právě klimatickému hnutí a jeho strategiím. První část textu popisuje roli klimatického hnutí v české společnosti, druhá část se věnuje jeho strategiím a ve třetí části shrnujeme přístupy, jak jednotliví aktéři klimatického hnutí své strategie tvoří.

Tato kapitola čerpá jak z dat sebraných při rozhovorech s experty a expertkami, tak z diskuzí s členstvem klimatického hnutí v rámci focus group. Podrobnější vhled do způsobů sběru, analýzy a vyhodnocování dat v rámci výzkumu Klimavize poskytuje kapitola *Metody, postupy a kontext výzkumu*.

24 Průvodce změnou klimatu. Dostupné z: https://www.klimatickazmena.cz/cs/vse-o-klimaticke-zmene/pruvodce-zmenou-klimatu.

25 Viz Klimatické hnutí. Dostupné z: https://klimatickakoalice.cz/akteri/#klimaticke-hnuti.

Role klimatického hnutí

Klimatické hnutí – stejně jako jiná sociální hnutí – plní ve společnosti důležitý úkol. Upozorňuje na problémy, přináší do veřejné diskuze kritické postoje a mobilizuje společnost, aby na problémy reagovala. **Sama společnost se tak zdola stává hybatelem** politických a společenských změn a klimatické hnutí se stává svébytným politickým aktérem.

Souběžně s tím **klimatické hnutí vytváří prostory pro společenské experimentování** – testování různých taktik a strategií společenské změny a hledání možností alternativního fungování společnosti. Právě v různorodosti a otevřenosti novým přístupům spočívá síla klimatického hnutí. Proto je důležité nechávat tento prostor otevřený a nesnažit se nutně za každou cenu taktiky různých skupin v hnutí sjednocovat nebo bránit experimentování s novými přístupy.

V rámci focus group jsme se ptali na hodnocení klimatického hnutí samotných lidí, kteří se považují za jeho součást. **Účastnice focus group vnímají vývoj hnutí v posledním desetiletí spíše pozitivně**, a to v několika ohledech. Hnutí je početnější a mocnější, zvětšila se jeho rozmanitost i množství jeho cílů a strategií. V otázce těžby a spalování uhlí můžeme posun ilustrovat na tom, že klimatické hnutí se nezabývá už jen limity těžby uhlí (a snahou zabránit rozšiřování jeho těžby), nýbrž řeší, jakým způsobem nastane konec jeho těžby a co jej nahradí. Téma klimatu se rovněž daří vnášet i do politiky: každá z politických stran se dnes klimatu nějakým způsobem věnuje a musí k němu zaujmout pozici.

Na druhou stranu, **změna se odehrává pomaleji, než je třeba**. Z perspektivy narůstající klimatické krize jsou změny nedostatečné a klimatické hnutí není dosud dost silné. K tomu přispívá i pandemie koronaviru, která nárůst klimatického hnutí po raketovém nástupu během roku 2019 pomohla zabrzdit. Lidé se nemohou setkávat tváří v tvář a je mnohem těžší budovat zdola potřebné vztahy, organizovat se a pořádat akce. I v mediálním prostoru je ústředním tématem pandemie a klimatická krize tolik prostoru nedostává.

Dalším faktorem je i to, že se postupně vyčerpává impulz ze studentských stávek a **další silný trigger event, jenž by pomohl zapojit více lidí a hnutí posílit, zatím nepřišel**. Na útlumu hnutí se podílí i vyčerpanost menších místních uskupení, které nemají dost kapacit na své aktivity, a také opakující se cyklus vyhoření ve větších hnutích a organizacích.

Klimatické politiky se také stále více stávají předmětem tzv. **kulturního konfliktu či kulturních válek**. Díky sociálně-psychologickému výzkumu víme, že lidské postoje ke sporným tématům nejsou primárně ovlivněny informacemi o dané věci, ale kulturní identitou, která slouží jako pojivo mezi námi a členy naší sociální skupiny.[26] **Postoj ke klimatické změně pak kopíruje štěpící linii společnosti v „kulturních" tématech,** jako jsou genderová nerovnost nebo přijímání uprchlíků.

Do sporu o klimatické politiky se tak mnohem více než zvažování ekonomických nebo politických přínosů či nákladů promítají rozličné ideologie a představy o roli státu a dalších aktérů a důvěra v ně, ve výzkumný proces či různá pojetí svobody. **Nejčastěji jsou dvě strany kulturního konfliktu popisovány jako kulturní liberalismus versus kulturní konzervatismus** (jak je to dnes viditelné v USA, kde se postoje ke klimatu přesně shodují se členstvím v republikánské, či demokratické straně)[27] nebo v českém kontextu větší města versus venkov, případně vítězové a poražení postkomunistické transformace.[28]

Diverzita ekosystému klimatického hnutí

Na jednu stranu je důležité, že **klimatické hnutí působí navenek jednotně** a nejsou vidět konflikty mezi různými organizacemi či proudy. Přestože existují ideologické rozepře, až na výjimky se neřeší veřejně, nýbrž veskrze kultivovanou debatou. Tato soudržnost hnutí posiluje a umožňuje mu být silnějším politickým aktérem.

Na druhou stranu je zřejmé, že v cílech, strategiích i taktikách panuje poměrně široce rozkročená rozmanitost. To ale nemusí být na škodu. Není potřeba snažit se celé hnutí za každou cenu sjednocovat a vytvářet zcela jednotné strategie – už proto, že různé části hnutí mluví k různým částem společnosti. **Vnitřní rozepře na téma adekvátnosti jednotlivých strategií tak mohou být ztrátou času.** V procesech sociální změny mnohdy neumíme vědecky dokázat (natožpak předpovědět), jaké strategie a taktiky fungují. Diverzitu strategií a experimentování s různými přístupy je tak na místě spíše podporovat a strategicky využívat.

> *V českém kontextu na úrovni environmentálních organizací není možné pozorovat vnitřní konflikty. Ony nepochybně jsou, ale nejsou jasně manifestované navenek. A to je extrémně důležité udržet. Klimatické hnutí existuje jako jednotná fronta a vnitřní ideologické rozpory, které tam jsou a jsou evidentní*

26 HOFFMAN, Andrew J. *Jak kultura utváří diskusi o klimatické změně*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8711-8.

27 HOFFMAN.

28 BUCHTÍK, Martin, Patrik EICHLER, Ondřej KOPEČNÝ, Kateřina SMEJKALOVÁ a Jitka UHROVÁ. *Jedna společnost → různé světy: poznatky kvalitativní studie o fragmentarizaci české společnosti* [online]. Dostupné z: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/prag/18056.pdf.

i z výzkumů, které jsme realizovali, dokáže hnutí odložit a neřešit je veřejně. To mi z politického pohledu přijde velmi důležité.
Ondřej Císař

Důležitá je pak **spolupráce napříč hnutím a dělba práce a jednotlivých rolí**. Je například potřebné, aby klimatické hnutí nebylo jen kritickým hlasem, ale dostatečně **komunikovalo také pozitivní příklady, alternativy a návrhy řešení**. To ale nemusí být součástí komunikace všech organizací. Dalším příkladem může být naopak **užitečnost konfrontačních protestních taktik**. V situaci, kdy radikálnější část hnutí přímou akcí upozorňuje na systémové problémy, přináší nová témata a normalizuje je v debatě, tak organizace, které jsou považovány za umírněnější a jejichž politickým nástrojem je spíše lobbing, jsou v tu chvíli spíše vnímány jako partner k diskuzi a mají snadnější pozici pro vyjednávání na úrovni prosazování legislativních změn.

> *To je třeba příklad hnutí, které bojovalo proti třetí ranveji na letišti Heathrow. Organizace tam byly dvě: jedna byla radikální (Plane Stupid) a jedna umírněnější. Začaly spolu nepřiznaně spolupracovat. Radikální organizace vylezla na parlament, dala tam transparent a spousta lidí z té mainstreamové organizace byla proti tomu. Ale nechali to být a neměli potřebu se k tomu vyjadřovat. Zároveň se shodli, že byli za Plane Stupid vlastně rádi, protože téma vytáhli nahoru a oni sami pak šli ke kulatému stolu a byli „ti hodní“. A myslím, že tohle by se mělo dít i v českém hnutí.*
> **anonymní politoložka**

V českém kontextu může být příkladem takové symbiózy propojení taktik různých organizací kolem jednání Uhelné komise, které kombinovaly vnější tlak (protesty, občanská neposlušnost a stínová uhelná komise) a vnitřní vyjednávání v pozici členů této komise. **Taková dělba práce mezi „umírněnými“ a „důslednými“ přitom není nikdy zaručená** – neznamená to, že každá radikální akce bude prospěšná. Akce, které sice upozorní na téma, ale současně od hnutí a jeho požadavků příliš velké množství lidí odradí, mohou být kontraproduktivní. Adekvátnost prostředků je tak třeba pečlivě vyhodnocovat a experimentálně ověřovat situaci od situace.[29]

Jaké role v ekosystému klimatického hnutí chybějí?

Zástupkyně a zástupci organizací cítí, že v ekosystému klimatického hnutí jejich organizace naplňují jedinečnou roli a jsou součástí větší skupiny. Z pohledu účastnic focus group však **jsou ve stávajícím ekosystému klimatického hnutí různá bílá místa** – tedy strategie, které nejsou využívány, nebo témata, jimž se nikdo nevěnuje.

Jako chybějící vnímají silnější koordinaci napříč hnutím (při vědomí výrazného rozšíření kapacit na tuto práci v posledních letech), která by umožnila nejen sdílení informací, ale i větší prostor pro sdílení zkušeností nebo pro přemýšlení o propojenosti strategií napříč klimatickým hnutím a jinými sociálními hnutími. Dále také zaměření na vzdělávání místních politiků v oblasti změn klimatu a jejich řešení nebo výraznější napojení na hnutí za práva zvířat. Chybí také masivní organizace s širokou organizační strukturou, která by byla schopná zapojit velké množství lidí z různých dosud nezapojených skupin a dokázala by se věnovat jak místním tématům, tak například oslovování politiků.

Menším regionálním skupinám často chybí silnější podpora ze strany organizací, které mají větší zdroje a kapacity, například v oblasti financí nebo expertizy. Účastnice focus group také pojmenovaly chybějící důraz na prosazování adaptačních politik (opatření, jejichž cílem je zmírnit dopady změn klimatu a posílit odolnost společnosti vůči změnám klimatu[30]), o kterých se na rozdíl od mitigačních politik mluví méně, přestože by mohly být důležitým tématem na lokální úrovni a mají potenciál zapojit dosud nezapojené aktéry (např. starší lidi). Také chybí silnější propojení se subjekty, které se zabývají sociálními tématy, či s odbory a propojení témat ochrany klimatu s tématy sociální spravedlnosti (důstojná práce, bydlení a další každodenní potřeby).

Nejít příliš rychle ani pomalu, nebýt příliš vpředu ani vzadu

Jaké strategie a taktiky má tedy klimatické hnutí k dispozici, jaké používá a jak o nich do budoucna uvažovat? **Strategie a taktiky znamenají hledání vhodných řešení pro prosazování určitého záměru v dané konkrétní situaci**. Jde tedy o problém slaďování prostředků (které můžeme ovlivnit) vzhledem našim cílům a vzhledem k podmínkám

29 NUNES, Rodrigo. *Neither Vertical nor Horizontal: A Theory of Political Organization*.

30 Adaptační strategie České republiky. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/infografiky/adaptacni-strategie-cr.

(které nemůžeme ovlivnit).[31] V této podkapitole shrnujeme některá z doporučení, která vyvstala z rozhovorů s experty a expertkami.

V každém politickém uvažování **je potřeba vyvažovat mezi dvěma polohami**. První je snaha dívat se dostatečně daleko do budoucnosti a prosazovat důsledná řešení, která ukazují cestu z dnešní situace k něčemu lepšímu. Druhá poloha je snaha nejít příliš rychle a nevzdalovat se lidem kolem tak, že jim cíle a prostředky přestanou být srozumitelné.

> *V Česku jsou ve společnosti zakotveny názory, které v důsledku brání majetek velkých aktérů a korporací. Pobuřují nás situace, kdy aktivisté a aktivistky například obsazují důlní rypadla, protože máme pocit, že se narušuje soukromý majetek – jako kdyby šlo o srovnatelnou situaci s tím, že nám někdo obsadí auto. Skutečnost je ale jiná. Aktivisté se často zasazují o řešení, která jsou pro valnou většinu společnosti přínosná, a staví se proti aktérům, kteří v důsledku ovlivňují společenskou životní úroveň negativně. Je potřeba s tím pracovat a hledat cesty, jak nepoštvávat veřejnost proti klimatickému hnutí. Klimatické hnutí má ve společnosti podporovat věci, které považuje za důležité, ale zároveň lidem ukazovat, že je na jejich straně.*
> **Zuzana Harmáčková**

Na jednu stranu je potřeba mluvit o radikálních systémových řešeních a o rychlosti, se kterou musíme změny klimatu řešit, protože nemáme moc času. Na druhou stranu hloubkové změny ve společnosti trvají a nejdou prosazovat moc rychle, protože pak hrozí, že odpor proti změnám příliš zesílí a řešení zablokuje. Na jednu stranu je potřeba otevírat konfliktní témata, která lidem nebudou příjemná, budou vytvářet konfrontace i na úrovni mentálních modelů a toho, co je ve společnosti hluboce zakořeněné (např. témata zásluhovosti, etiky práce, nedotknutelnosti soukromého vlastnictví). Na druhou stranu je třeba příliš se nevzdálit od většinové společnosti, stát na straně „běžných lidí“ a brát do úvahy jejich potřeby, zkušenosti a požadavky, aby iniciátory změn vnímali jako spojence svých vlastních zájmů, nikoli jako ohrožení.

> *Je potřeba hrát politické judo a důsledně využívat přirozenou dynamiku procesů. Podívat se, kam to jde s dekarbonizací, protože uhlí u nás fyzicky dochází a nebude – důl Jiří skončí v roce 2032, ČSA asi 2024. Lidé budou propuštěni a v krajině zůstane díra. Nejpozději v 30. letech bude uhlí na padesáti procentech, i kdyby se nic nestalo, žádná politika. Kolem pochyb o tom, co se stane s lidmi, byste to měli rozjet. Vystupovat tam, kde je krize, mluvit s nimi. Uvědomit si, že dekarbonizace je politická záležitost. Nesmíte se politiky bát.*
> **Vladimír Špidla**

To neznamená vyhýbat se konfrontacím, ale polarizovat strategicky: **balancovat mezi extrémy**. Rizikem je příliš umírněný přístup, který situaci přesahuje tak málo, že ji v důsledku pomáhá konzervovat. Ale rizikem jsou i požadavky tak radikální, že budou snadno odbyty jako nereálné. Specifickou otázkou tu je přenášení vzorů ze zahraničí do českého prostředí. Sledovat inovace a trendy ve světě je potřebné, ale jejich mechanické přesazování do jiného kontextu může být ke škodě. Je zásadní snažit se aktivně chápat specifika naší situace (například realitu postkomunistické společnosti) a strategii na ně adaptovat.

> *Samozřejmě v zemích, jako je například Německo, má klimatické hnutí větší ambice. Ale možná nejde o to, srovnávat se s německým klimatickým hnutím, ale porovnávat, jak je na změny připraven i zbytek naší společnosti.*
> **Jiří Koželouh**

Základním předpokladem úspěšného balancování je přitom mimo jiné snažit se o dlouhodobější pohled a plánování. **Když nevíme, kam směřujeme, snadno se ztratíme v omezených možnostech a zdánlivých jistotách dnešní situace.** Potřeba jsou ale i jasné první kroky a mezikroky. Je třeba vědět, odkud začít a jak má dnešní činnost vytvořit podmínky pro další postup směrem k vzdálenějšímu horizontu. **Na reflexi dlouhodobější strategie je přitom potřeba vyhradit si čas, aby nám každodenní provoz nesebral veškerou pozornost.**

Odpovědí může být i zde **rozmanitost strategií jednotlivých aktérů klimatického hnutí**. Legislativní změny vyjednávané lobbingem expertnější části hnutí mohou přinášet dílčí úspěchy na strukturální úrovni, zatímco část hnutí budující moc zdola se může snažit o hloubkové změny, které proměňují hodnoty lidí a za nimiž stojí dlouhodobé procesy.

31 To odpovídá koncepci takzvané „intencionální adaptace“ teoretičky strategií sociálních hnutí Adrienne Maree Brown: BROWN, Adrienne Maree. *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*.

Různé přístupy přitom mohou být více potřeba v různých situacích a fázích dlouhodobějších dynamik sociální změny. Často například vznikne – díky dlouhodobé osvětové práci – všeobecné povědomí o problému. Chybí ale politická vůle, která by překonala propast mezi vědomím problému a závazky ke skutečně efektivním opatřením. Je zapotřebí radikálnějších akcí, jež podtrhnou naléhavost situace a zmobilizují společnost do „krizového modu". Ale naopak ve chvíli, kdy vyvstane otázka sociálních dopadů opatření a jejich společenské přijatelnosti, může být potřeba zase udělat „krok zpátky" a věnovat čas trpělivému politickému vyjednávání kompromisů, které budou pro lidi přijatelné.

> *Vždycky je potřebné, aby se ten zásadní konflikt odehrál ještě v době, kdy vám dílčí neúspěch nemůže ovlivnit celý výsledek. Lidé jej musí prožít roky předem, a když se rozhoduje, nejistoty jsou už překonané a jde se dál. Musí se pracovat s časem.*
> **Vladimír Špidla**

Je třeba vycházet přitom z toho, že **různé přístupy jsou nevyhnutelné**: někdo má tendenci preferovat dlouhodobou důslednost, někdo krátkodobou účinnost. Různé součásti hnutí navíc nemusejí vycházet ze stejné analýzy situace a i podklady pro jejich strategie se mohou různit. Expertiza, která je relevantní pro umírněnou část hnutí, nemusí být relevantní pro strategie radikální části, protože také jejich strategické cíle se liší. Pluralita je přirozená a různé přístupy se budou vzájemně ovlivňovat, i když mezi sebou nebudou nijak sladěné. **Proto je vhodné chápat různé strategie spíše jako role v týmové hře** než jako navzájem se vylučující koncepce, které soutěží o to, která je ta „správná".

Jak se v klimatickém hnutí tvoří strategie

Následující text se věnuje tomu, **jak si jednotlivé organizace a skupiny lidí z klimatického hnutí tvoří strategie**, jakým úskalím přitom čelí a co by jim plánování strategií ulehčilo. Vhled do této problematiky nám umožnily diskuze se zástupci a zástupkyněmi organizací klimatického hnutí při online focus group.

Větší či zaběhlejší organizace mají často pojmenované, čeho chtějí dosáhnout a jak. Jejich strategie se liší podle délky plánování (čtyři roky Hnutí DUHA, tři roky Greenpeace, jeden rok Centrum pro dopravu a energetiku, Fridays for Future) a mimo jiné vycházejí z dlouhodobějších záměrů či vizí. U některých uskupení na ni mají vliv i aktuální granty.

V menších uskupeních aktuálně strategie vznikají nebo by jejich vznik členové a členky alespoň uvítali. Vnímají, že by jim strategie mohla pomoci lépe prioritizovat aktivity a také se zaměřit v jejich úsilí na konkrétní oblasti. V menších organizacích tomu ale často překáží problém s kapacitami lidí, které komplikují jejich možnosti systematicky se strategii věnovat, popřípadě se tato iniciativa opírá o pár jednotlivců, kteří uskupení „táhnou".

Menší uskupení bez strategií pak realizují aktivity, které jim a) přijdou zajímavé, b) reagují na aktuální situaci. **Aktivity přicházejí spíše náhodně a jsou odkázány na „zápal" lidí pro danou myšlenku.**

Častým problémem přitom je, že témat, která je potřeba řešit, je velké množství. V určitých situacích je navíc nutné reagovat na situaci bezprostředně (tj. nelze vše naplánovat) a je zapotřebí pružnosti. Podstatná tak může být spíše jasná vize, záměr a snaha plánovat průběžně než mít „velký plán", který by vše obsáhnul na dlouhou dobu dopředu.

Jak strategie vzniká a o co se opírá

V zaběhlejších občanských organizacích i v neformálních hnutích vzniká strategie společnou prací, často nehierarchicky a decentralizovaně. Do plánování je tak zapojena široká část organizace (ev. všichni). Případně vznikají strategické skupiny, které se strategii věnují systematicky, a širší část organizace poté strategii komentuje, připomínkuje a eventuálně také schvaluje. **Na základě strategie vznikají plány na kratší období.** Celý proces je náročný na čas a kapacity – může zabrat několik měsíců i rok a ve větších organizacích je na něj vynaložena významná část lidských i finančních kapacit (např. na facilitaci a nastavení procesu).

U větších/zaběhlejších organizací hrají v plánování roli následující parametry a vstupy:

- **Vize organizace**, která předchází celé strategii a podle níž si určuje organizace své cíle. „Vize" představuje hodnotový kompas: určuje, k jakému světu chce organizace přispívat. Tato vize vychází ve specifickém případě u globálních organizací z vizí, které jsou artikulované na mezinárodní úrovni.
- **Měřitelný dopad**, například jak strategie přispěje k měřitelným cílům (např. snižování emisí) nebo jak se do aktivit organizace zapojí veřejnost.
- **Zdali se tématu někdo věnuje**. Organizace sledují činnost ostatních organizací a hnutí, aby se jejich aktivity doplňovaly a nepřekrývaly. Také sledují možnosti vzájemné spolupráce.
- **Síla/možnost ovlivnit společnost**. Jaký má organizace potenciál vyvolávat společenské změny a posouvat se k cílům?
- **Politická připravenost/příležitost**. Jak strategie rezonuje s politickou situací? Jsou nějaké politické příležitosti, které lze využít?

- **Zkušenost a ponaučení z chyb a expertiza**. Důležitou součástí plánování je uplatňování reflexe předchozích zkušeností a expertizy, často se k plánování využívají vstupy externích expertů a expertek a analyzují se trendy a příležitosti (politické, kulturní, financování).
- **Názor/nálada příznivců**. Jak ve strategii reagovat na to, co si myslí členové a příznivci organizace?

V menších a mladších uskupeních je prioritizace důležitosti založena více na osobní zkušenosti a akutnosti přicházejících událostí. Rozhodování je závislé více na preferencích členské základny. Důležité je i to, co se odehrává ve zbytku hnutí a jak může organizace aktivity celého hnutí doplnit.

V lokálních iniciativách je velkým faktorem aktuální dění v obci a okolní lokalitě a také je důležité, jaká témata se otevírají na úrovni komunální politiky a kde je možnost zasáhnout.

Co pomáhá organizacím při tvorbě strategie/plánu?

- externí facilitace, možnost jejich financování od větších organizací
- emoční podpora mezi organizacemi
- dobře nastavené rozhodovací procesy a procesy strategického plánování
- dobré vztahy v organizaci nebo v hnutí; je důležité, aby strategie dávala lidem smysl a chuť zapojit se a být aktivní
- prostor pro setkávání, což je samozřejmostí pro zaběhlé organizace, ale ne pro hnutí zdola a místní iniciativy
- menším uskupením může pomoci expertiza od organizací s většími kapacitami, například v podobě materiálů a zpracovaných podkladů pro rozhodování
- dobrá dělba a delegování práce a rozdělení odpovědnosti

Problémy při tvorbě strategií

- nedostatek prostoru
- nedostatek kapacit
- obava delegovat nebo si brát odpovědnost
- pro utváření strategií je důležitý mezinárodní kontext a dobrá analýza, menší organizace k ní nemají přístup a potřebují ji zpracovat a zprostředkovat (od těch větších)

Problémem je obecně nedostatek kapacit. Menší organizace čelí nedostatku lidí, kteří by se dlouhodobě zapojovali, přestože existuje i možnost placených pracovních pozic. Netýká se to ale jen menších organizací. Můžeme říct, že obecně je v klimatickém hnutí problém s nedostatkem zkušených lidí nebo lidí se specifickými znalostmi. Je zapotřebí věnovat větší pozornost dlouhodobému rozvoji kapacit, a zejména místních lídrů a lídryň schopných převzít odpovědnost tam, kde dnes věci „visí“ na těch nejaktivnějších. V menších organizacích je proto také důležité, aby práce na administrativních záležitostech – a reprodukci skupiny – nespadla na člověka, který činnost inicioval, protože to může omezit schopnost skupiny být iniciativní. Je dobré hledat cesty, jak by administrativní zátěž mohly nést větší organizace a podporovat menší uskupení v jejich fungování a získávání zdrojů (jak analytických, tak finančních).

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Obecně pomáhá mapovat a komunikovat příklady dobré praxe, které umožňují vytvářet pozitivní představy o energetické či jiné transformaci.
- Je na místě nevyčerpávat se vedením „kulturních válek“. Hnutí by se mělo naopak snažit utvářet pocit, že téma změny klimatu nepatří k žádné konkrétní formě kulturní nebo třídní příslušnosti, ale je naopak tématem, které se musí propsat do všech sfér a na jehož řešení musí být celospolečenský zájem.
- Je otázkou, zda je žádoucí, aby téma změn klimatu reprezentovali určití ambasadoři či influencerky. Mohou totiž vyvolávat pocit, že ochrana klimatu je pouze agenda uzavřených a vymezených skupin, které se s těmito osobnostmi identifikují.
- Není vhodné téma klimatické krize přehnaně personalizovat a spojovat s konkrétními osobami, proti kterým klimatické hnutí bojuje. Tím se vytvářejí falešné terče, na něž nemá cenu plýtvat energii ve chvíli, kdy potřebujeme odstraňovat systémové příčiny. Na konkrétní firmy a osoby je vhodné cílit výhradně jako na „překážky změny“, ne jako na „nepřátele“ (tzv. přístup „tvrdě vůči problému, měkce vůči člověku“).
- Je také otázkou, jak chytře komunikovat spojitost mezi změnami klimatu a jejich konkrétními dopady. Odbornice a odborníci se shodují, že komunikace konkrétních příkladů dopadů klimatické krize pomáhá lidem riziko pochopit. Může však být rizikové postavit celou komunikaci jen na jednom dopadu (například suchu), protože lidé pak mají tendenci ztrácet pozornost, když dočasný jev přejde.
- Nemá smysl snažit se přesvědčovat aktivní odpůrce spravedlivé transformace či odmítače existence změn klimatu. Ti jsou nepřesvědčitelní a nemá s nimi smysl ztrácet čas. Je třeba zaměřit se na širokou většinu pasivních příznivců a nerozhodných lidí.

Příležitosti

- Nastávající konec uhlí přijde rychleji, než si ještě před pár lety leckdo mohl představit. Pro českou společnost je výzvou, ale také příležitostí, která přináší prostor pro vytvoření vize společnosti bez fosilních paliv. Důležité je, aby vize nevznikala v úzké skupině lidí, ale aby o ní proběhla široká celospolečenská diskuze.
- Boj proti těžbě a spalování uhlí ještě není u konce a hrozí, že se bude oddalovat kvůli nárůstu cen energií, kdy se těžba hnědého uhlí vyplácí. Dalším rizikem je i potenciální státní podpora uhelného průmyslu (např. formou tzv. kapacitních mechanismů, které drží záložní uhelné či plynové zdroje, nebo dotacemi pro uhelné teplárny). Je důležité na konec uhlí stále dohlížet, ale neměl by být hlavním tématem, které bude klimatické hnutí řešit. Uzavření dosavadního cyklu klimatického hnutí (kdy se podařilo dosáhnout všeobecného vědomí krize a sehrát první kolo „boje o uhlí“) lze strategicky využít jako příležitost otevřít „fronty“, na něž dosud nebyla kapacita.
- Jako strategické se jeví využívat rozmanité formy tlaku na největší emitenty (od právních sporů až po přímé akce) a zaměřit se na různé pilíře, na nichž tyto společnosti stojí. Tím je třeba finanční sektor, který poskytuje těmto společnostem peníze nezbytné pro jejich fungování, nebo jsou to jejich reklamní a propagační aktivity apod.
- Kvůli pandemii, ale také vyčerpání impulzu ze studentských stávek je potřeba, aby hnutí do budoucna vytvářelo nebo úspěšně využívalo další trigger eventy. Mezi takovými momenty je třeba trpělivě pracovat na předávání zkušeností nově zapojeným lidem a na rozvoji schopností i navazování partnerství.

Hrozby

Vnější hrozby

- Součástí průběhu procesů sociální změny je moment, kdy si různé typy aktérů, mezi nimi i dosavadní odpůrci klimatického hnutí, začnou témata přivlastňovat, vyprazdňovat je a navrhovat různá greenwashingová řešení (např. fosilní plyn, vodík). To vytváří pocit, že se situace řeší a máme ji pod kontrolou, avšak ve skutečnosti nedochází k systémové změně a emise se nesnižují dostatečně rychle. Příkladem může být kampaň Hospodářské komory *Na klima s rozumem*, která se snaží navodit dojem, že Hospodářská komora se stará o ochranu klimatu (tím, že podporuje jádro a fosilní plyn jako „zelená“ řešení).[32]
- Hrozbou jsou četně zmiňované „kulturní války“. Klimatické hnutí v nich může sloužit jako slaměný panák, který je viníkem rozmanitých problémů od zpomalení ekonomického růstu přes krizi českého průmyslu až po zvyšování cen energií (jak se to už děje v rámci stávající vládní rétoriky).
- Hrozbou pocházející z vnějšku klimatického hnutí může být i cílené ničení aktérů a aktérek v klimatickém hnutí pomocí kyberšikany a šíření dezinformací. To jsme mohli vidět na příkladu hoaxů

32 Na klima s rozumem. Dostupné z: https://komoraplus.cz/2021/12/22/na-klima-s-rozumem.

o tom, že Fridays for Future schvalují smrt svých prarodičů,[33] u šikany odpůrců dolu Turów ze strany polských médií[34] nebo u aktivit profilů na sociálních sítích jako Greenpiss nebo Hnutí DUCHA, za nimiž stojí PR společnosti uhlobarona Pavla Tykače.[35] Klíčovou obranou je solidarita – společné vystoupení proti těmto praktikám, praktická podpora jejich obětem i další budování síly klimatického hnutí, aby nebylo malou skupinou, kterou lze nátlakem snadno rozdělit či zastrašit.

Vnitřní hrozby

- Problémem plynoucím ze snahy o sjednocení taktik a strategií může být přehnaný tlak na jednotu a vynucování konsenzu na „nejlepším“ řešení. To přitom může vést naopak k oslabení a zvýšené uzavřenosti hnutí. Oslabilo by to jeho sílu, která spočívá mimo jiné v široké škále různorodých přístupů.
- Další hrozbou pro vnitřní fungování klimatického hnutí a nárůst jeho podpory je fungování během pandemie covidu. Klimatické hnutí poslední roky nabíralo na síle a ve chvíli, kdy se nemůže potkávat a nabírat nové členstvo, vzniká riziko, že bude ztrácet energii a nedokáže navázat na svůj rozkvět před pandemií.
- Část hnutí bude aktuální útlum považovat za znak toho, že klimatické hnutí prohrává nebo není úspěšné. To by byla chyba. Historicky je typické, že po velkém impulzu, jakým byly například masové studentské stávky, nastává určitý útlum aktivity. Ten je jednak částečně zdánlivý (fotogenické protesty nahrazují trpělivější a méně viditelné aktivity), a jednak přirozenou součástí cyklu, jak sociální hnutí fungují.[36]

- Hrozí i ztráta podpory a nedostatečné zapojení lidí z menších měst, místních skupin a jednotlivců, kteří si ve svých snahách o řešení změn klimatu mohou připadat osaměle a jimž hrozí ztráta energie a vyhoření. Klimatické hnutí musí aktivněji podporovat svoji širší společenskou základnu mimo „jádra podpory“ ve velkých městech. V menších skupinách je obecně klíčové podporovat mechanismy předávání kompetencí a zkušeností v rámci přirozených cyklů fluktuace lidí.

O čem byla tato kapitola

- Klimatické hnutí předkládá důležitá témata, tlačí na řešení problémů a samo je politickým aktérem a hybatelem. Je rozmanité, jsou v něm organizace, kolektivy i jednotlivci, jejichž práce se liší v taktikách a strategiích, které není třeba za každou cenu sjednocovat, ale je důležité, aby se strategicky doplňovaly – toho se dá dosáhnout třeba dalším posilováním sdílení napříč hnutím.
- Jako každý politický subjekt musí klimatické hnutí hledat rovnováhu v tom, aby změny prosazovalo dostatečně rychle, jak vyžaduje situace, ale ne příliš rychle, aby nedošlo k odmítnutí změn. Stejně tak musí navrhovat dostatečně hloubková a systémová řešení, a přitom se příliš nevzdálit od lidí a jejich každodenních potřeb a problémů. Proto je důležité, aby různé součásti hnutí pracovaly na různých úrovních a využívaly různé nástroje, jak prosazovat změny.

33 VLASATÁ, Zuzana. Internetem se šíří lež, že se studentští ochránci klimatu těší na smrt prarodičů. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/31400-internetem-se-siri-lez-ze-se-studentsti-ochranci-klimatu-tesi-na-smrt-prarodicu.

34 KYSELICOVÁ, Alžběta. Šrouby odmontované z auta, zvířata vypuštěná z ohrad. Důl Turów ve fázi potyček mezi Čechy a Poláky. Dostupné z: https://denikn.cz/718095/srouby-odmontovane-z-auta-zvirata-vypustena-z-ohrad-dul-turow-ve-fazi-potycek-mezi-cechy-a-polaky.

35 TRUCHLÁ, Helena. Stránku urážející ekology spravuje tvůrce facebookové image Tykačovy elektrárny. *Aktuálně.cz* [online]. Economia, 13. 1. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/profil-elektrarny-chvaletice-spravuje-stejny-clovek-jako-str/r~edf388ba346511ea858fac1f6b220ee8.

36 The Movement Action Plan: A tool for analyzing the progress of your movement. Dostupné z: https://by2020weriseup.net/wp-content/uploads/2020/03/Movement-Action-Plan-EN.pdf.

Zahraniční inspirace

V rámci Klimavize jsme také uspořádali dva veřejné webináře, při kterých jsme vedli strategické debaty s lidmi ze zahraničních hnutí. První polovina byla vždy věnovaná panelové diskuzi a druhá část sloužila k diskuzi a reflexi témat v rámci českého klimatického hnutí. Při debatách jsme se zaměřili na struktury zahraničních hnutí, způsoby strategických plánování a sdílení zkušeností. V této kapitole vám pro inspiraci shrnujeme obsah webinářů v textové podobě.

Strategická práce v Sunrise Movement

Na první setkání jsme pozvali **zástupkyně Sunrise Movement** (hnutí Sunrise) Molly Morabito a Avu Mohsenin, které nám představily strategii svého hnutí. Sunrise Movement je klimatické hnutí hlavně mladých lidí v USA, jež se začalo formovat v roce 2015 a jeho klíčovým požadavkem je prosazení Nové zelené dohody (Green New Deal) a propojení řešení změn klimatu s vytvořením zelených, důstojných pracovních míst.

Za úspěchy hnutí přitom stojí detailně promyšlená strategie – takzvaná teorie změny – na několik let dopředu. Zakládající skupina hnutí, pocházející původně z prostředí studentských iniciativ za stažení investic univerzit z fosilního průmyslu (divestment), totiž strávila před spuštěním organizace **celých devět měsíců intenzivním designováním budoucího hnutí** včetně jeho strategie, struktur, principů vnitřní kultury i komunikačního narativu; a také předběžným vychytáváním jejich možných problémů (frontloading).

Teorie změny hnutí Sunrise stojí na třech pilířích. Prvním je **společenská moc**, tedy silná a hlasitá aktivní podpora ze strany společnosti. Ta se vytváří pomocí přímých akcí, které mohou mít podobu masových demonstrací nebo blokád. Tuto část strategie nazývají eskalací a na ni navazuje absorpce: po přímých akcích a mediální pozornosti existuje plán, jak do hnutí zapojit okamžitě nové lidi, například skrze tréninky navazující na akce.

Druhým pilířem je **politická moc**. Silné hnutí vytváří tlak na politiky v rozhodujících pozicích a může ovlivnit, jaké politiky projdou, a jaké naopak ne. Podporují zvolení kandidátů či kandidátek, kteří prosazují politiku Green New Deal na lokální, státní i národní úrovni a kteří se ztotožňují s hodnotami hnutí. Sunrise jim může zároveň pomoci vyhrát ve volbách, například organizováním kampaně. Tato podpora je podmíněna heslem „žádná trvalá přátelství, žádná trvalá nepřátelství“, které je důležité pro strategii hnutí Sunrise. Odkazuje k tomu, že podpora politiků a političek není nepodmíněná a ve chvíli, kdy by přestali prosazovat Green New Deal nebo hodnoty hnutí, nemohou čekat od hnutí další podporu.

Třetím pilířem je **politická hegemonie**, která odkazuje k propojení politické a sociální moci a k vytváření nového „common sense“ – nového společenského programu postaveného na sdílených vizích a hodnotách. To může vypadat například tak, že Sunrise propojuje boje za pracovní místa s bojem za dostupnou zdravotní péči nebo za dostupné vzdělání bez rizika pádu do dluhové pasti.

Hnutí má celistvou strategii, díky níž **může mít velký vliv na prosazování politik na celonárodní úrovni**. Struktura hnutí je ale decentralizovaná (hnutí má přes čtyři stovky místních skupin) a místní skupiny přizpůsobují dílčí taktiky specifickému kontextu, který se v různých státech liší. Aby mezi místními skupinami probíhala dobrá komunikace a akce se děly v souladu se strategií, existuje koordinační skupina.

Inspirativní pro české klimatické hnutí může být i **důraz na posilování vůdčích rolí v kolektivu**. Sunrise tento princip charakterizuje slovy „step up, step back“, podporuje tedy jednotlivce, aby byli iniciativní v přebírání odpovědnosti a vůdčích rolí. Podporou je myšleno i vzdělávání a sdílení zkušeností, které umožní stát se lídry či lídryněmi i méně zkušeným lidem. Step back potom znamená krok zpět, který po určitém časovém období umožní zhostit se vůdčí role někomu jinému. Hnutí tedy ve své struktuře není nehierarchické, ale podporuje své členstvo k rozvoji vůdčích schopností a zároveň v těchto rolích zajišťuje výměnu.

Strategie hnutí Sunrise na konkrétní úrovni může vypadat následovně: hnutí vytvoří momentum koordinovanými přímými akcemi, které jsou nenásilné, inkluzivní a jasně komunikují požadavky hnutí Sunrise. Akce jsou plánovány kolem aktuálních témat, jež jsou viditelná ve veřejném prostoru. V přímé návaznosti na tyto akce probíhá nábor nových lidí, jejich trénink (například ve strategickém uvažování nebo v oblasti médií a komunikace) a jejich zapojení do stávajících struktur hnutí. Efektivní taktikou pro nábor nových lidí je také komunikace jeden na jednoho, kdy je kladen důraz na individuální oslovování nových členů a členek a jejich zapojení.

Dalším krokem je vyhledávání politiků a političek, kteří hnutí podpoří, jak na lokální, tak na celonárodní úrovni – klíčová je jejich podpora politiky Green New Deal. Poté začnou jednotlivé skupiny pracovat na kampani pro tyto politiky a političky: organizují například hromadné volání voličům a voličkám nebo door to door kampaň, zajistí komunikační podporu atd. Když politik či politička získá moc, hnutí je sleduje a tlačí na to, aby prosazovali navrhované politiky, a pokud se to neděje, hnutí má moc zasadit se o to, aby už znovu nebyli zvoleni. (Je ovšem nutno dodat, že tato strategie je designovaná pro politický systém USA, a není tedy do našeho prostředí zcela přenositelná.)

Sunrise Movement čelí v aktuální politické situaci v USA určitým limitům své dosavadní strategie – je schopné dostat své požadavky do veřejné debaty, ale jejich prosazení blokuje centristická blokační menšina v kongresu – a **prodělává aktuálně interní debaty o dalším postupu**. Jisté ale je, že jeho metodický přístup k organizování, spojující protestní eskalaci s dlouhodobým budováním struktur a mobilizaci zdola s promyšlenou jednotnou strategií, přinesl klimatickému hnutí dosud netušenou politickou moc.

Strategické debaty v německém klimatickém hnutí

Druhým webinářem, který jsme v rámci Klimavize pořádali, byla diskuze o strategiích klimatického hnutí v Německu. Debatovala s námi Antje van Broock, ředitelka tradiční ekologické organizace **BUND (německých Přátel Země)**, a Daniel Hofinger z kolektivu **AusgeCO2hlt**, který je klíčovou součástí hnutí občanské neposlušnosti proti těžbě fosilních paliv Ende Gelände**.**

Německý BUND je s bezmála půlmilionovou členskou základnou jednou z nejstarších a největších ekologických organizací na světě. Spojuje síť spíše „ochranářských“ místních buněk se silnými národními a zemskými centry, které jsou schopné klasickými metodami advokační práce, jako je výzkum a lobbing, a mobilizace veřejnosti prostřednictvím petic či demonstrací výrazně ovlivňovat regionální i národní politiku. **Ende Gelände je naopak novým fenoménem.** Decentralizovaná koalice menších radikálních skupin za klimatickou spravedlnost se vyvinula z tradice pořádání letních „klimakempů“, které již dříve organizoval kolektiv AusgeCO2hlt. Od roku 2015 se zaměřuje na konkrétní taktiku: pořádání masových akcí občanské neposlušnosti, při kterých tisíce lidí vlastními těly blokují těžbu a spalování hnědého uhlí, v jehož těžbě patří Německo k smutným světovým rekordmanům.

Obě uskupení mají velmi odlišné teorie změny, strategické profily a do jisté míry i ideové založení. **BUND je klasickou ekologickou organizací, která využívá legální, advokační a mobilizační prostředky.** Soustředí se na mobilizaci podpory veřejnosti s cílem přesvědčit držitele moci – vládu a byznys – ke kompromisům. A jeho základnu tvoří často i poměrně konzervativně orientované členstvo zaměřené na lokální ochranu přírody.

AusgeCO2hlt a na něj navazující uskupení Ende Gelände jsou hnutí zaměřená na přímé akce. Využívají masové blokády, kterými přímo konfrontují příčiny klimatické krize a komplikují fosilnímu průmyslu provoz. Zakládají se spíše na aktivitě radikálů z větších měst. Přesto lze říci, že oba proudy, které tyto organizace reprezentují, přispěly po svém výrazným dílem ke společnému cíli – urychlení odklonu Německa od uhlí. A podařilo se jim to mimo jiné právě plněním svébytných rolí v rámci určité implicitní „dělby práce“.

Zatímco BUND vyjednával v politické sféře, radikálové obsazovali doly a nekompromisně žádali „konec uhlí hned“. „Vyjednavači“ se tak mohli „opřít“ o radikálnější křídlo, díky němuž dříve ambiciózní požadavky na rychlý konec uhlí náhle působily jako kompromis. Vztah obou křídel přitom nebyl bez pnutí, třenic či konfliktů, zvláště v době jednání vládní uhelné komise, v níž ekologické organizace kontroverzně přistoupily na rok 2038 (k nelibosti důsledných radikálů). Rozmíšky se ale vždy dařilo

držet na úrovni interní debaty a navenek se naopak důsledně udržovala „jednotná fronta“, každoročně potvrzovaná „solidárním prohlášením“, jímž **velké ekologické organizace dávaly najevo svůj souhlas s cíli blokád, a implicitně jim tak poskytovaly legitimitu a ochranu před státní represí**.

Příkladem takové dělby práce bylo i dění kolem Hambašského lesa, který se stal v roce 2018 ohniskem sporu o uhlí v německé společnosti. Zatímco „radikálové“ bránili les ohrožený rozšiřováním uhelného lomu vlastními těly, oddalovali tak jeho destrukci a dostávali ničení přírody kvůli těžbě každý večer do hlavních zpráv, právě BUND byl v takto získaném čase schopen vybojovat u soudu verdikt, který kácení lesa zastavil. **Tato „jednota v různosti“ je dnes podle zástupkyň obou proudů nakonec právě tím, co přineslo společný úspěch**. Umírnění oceňují schopnost radikálních hnutí posouvat hranice možného směrem k tomu, co je potřeba. A radikálové zase schopnost umírněných prosadit v rámci systému to, co je aktuálně dosažitelné.

Na hambašské protesty navázaly milionové mobilizace hnutí Fridays for Future v ulicích všech německých měst. Jejich požadavky se pak podařilo dotlačit za brankovou čáru po volbách v roce 2021, v nichž se klimatická krize po ničivých povodních stala jedním z klíčových témat, která stála volební vítězství křesťanské demokraty, vedené „prouhelným“ Arminem Laschetem. Nová vláda s účastí Zelených následně slíbila urychlit konec uhlí už do roku 2030.

Německé klimatické hnutí však čekají v nové době nové výzvy: jak zabránit tomu, aby Německo přešlo z uhlí na neméně škodlivý plyn? Jak hlídat aspekt spravedlnosti v ekologické transformaci s vládou opřenou mimo jiné o neoliberální svobodné demokraty? Jak najít ve společnosti nové spojence pro důslednější transformaci v odvětvích, jako je doprava či sektor budov? A jak se vypořádat s růstovou dynamikou ekonomiky, která prohlubuje i další ekologické krize? **Těmto výzvám však čelí hnutí silnější než kdy dříve**, a to mimo jiné i díky své plodné pluralitě.

6

Šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize

Výzkum Klimavize pohlížel na klimatickou krizi jako na problém pevně zakotvený v systému fungování lidské společnosti. Snažil se rozklíčovat zásadní témata a dynamiky, které se v tomto systému dějí a souvisejí se změnami klimatu v kontextu České republiky. Následující část publikace prezentuje jeho výsledky, a to v šesti klíčových oblastech systémových dynamik, kterým je nutné se věnovat, pokud chceme klimatickou krizi vyřešit.

Těmito šesti hlavními oblastmi jsou:

1. téma systémového myšlení a systémové změny
2. téma průřezovosti a komplexnosti klimatické krize napříč všemi oblastmi života společnosti
3. téma moci, jejího rozvrstvení ve společnosti a odhalování a transformace jejího fungování
4. téma spravedlnosti a nerovného rozvrstvení dopadů klimatické krize i nákladů na její řešení
5. téma strategických spojenectví, jež potřebuje klimatické hnutí navázat, má-li uspět
6. téma institucí a veřejné správy a jejich role při řešení klimatické krize[37]

Každá z kapitol obsahuje řadu odkazů na **externí zdroje**, které mohou pomoci některá z témat prozkoumat do hloubky nebo se dozvědět něco dalšího o konkrétních politikách. Ve výzkumu jsme také identifikovali **konkrétní tipy pro klimatické hnutí – komunikační rady, příležitosti a hrozby**. Ty shrnujeme vždy na konci kapitoly.

Texty kapitol **vycházejí převážně z rozhovorů s devatenácti experty a expertkami**, avšak **nereprezentují jejich názorovou shodu**. **Veškerá tvrzení, která nemají v textu jiný zdroj, jsou prezentací výsledků kvalitativního výzkumu.** Řadu z nich jsme doplnili další literaturou a kontextem.

Designu výzkumu a jeho limitům se obsáhle věnuje kapitola *Metody, postupy a kontext výzkumu*.

37 Výsledky výzkumu nejsou strukturované podle obvyklého dělení do „resortních“ oblastí, které jsou s řešením klimatické krize běžně spojovány (např. energetika, průmysl, zemědělství, krajina, adaptace ve městech apod.). Důvodem je právě to, že jsme hledali systémové dynamiky a nezkoumali jsme konkrétní klimatické politiky, kterým se věnuje řada jiných lidí.

6.1 Jak dosáhnout systémové změny

Klimatická krize je proces pevně spjatý s tím, jak poslední stovky let funguje lidská společnost. Nereprezentuje pouze to, kolik lidstvo vypustilo skleníkových plynů, a o kolik stupňů se tím pádem oteplila planeta. Klimatická krize představuje například také selhání ve způsobu zacházení se zdroji, řízení států, fungování trhů i selhání ve snaze o spravedlnost a dodržování lidských práv. Na všechny tyto oblasti důsledky klimatické krize dopadnou. A pokud se chceme klimatické krizi postavit, musíme ve všech těchto oblastech zároveň hledat řešení.

Tato kapitola se věnuje systémovému myšlení. Vysvětluje, proč musíme **s klimatickou krizí pracovat jako se systémovým problémem**, který má příčiny ve více možných úrovních. První část textu popisuje teoretické přístupy k systémové změně a řeší, jak lze tyto přístupy promítnout do praxe. Druhá část pojednává o tom, jak je v kontextu klimatické krize potřeba uvažovat o ekonomice. Konec kapitoly je věnován roli přírody a jejímu vztahu k lidské civilizaci.

Proč je systémová změna nutná

Řešení klimatické krize je politická otázka, protože v rámci tohoto řešení potřebujeme změnit společnost. **Bez změny fungování společnosti nedosáhneme důstojného přežití lidstva.** Klima a pak i společnost se budou rozpadat a lidé budou umírat a trpět. Ukazuje se, že se rozsah opatření, která je potřeba zavést pro rychlé snížení množství emisí skleníkových plynů, dlouhodobě nedaří uskutečnit v podmínkách současného ekonomického systému globálního kapitalismu. A při těchto pokusech nám ubíhá čas, kterého máme žalostně málo.

Další pohled ukazuje, že se jedinci chovají podle toho, jaké chování v nich podněcuje systém – například lidé mohou jen stěží většinově nakupovat potraviny od menších lokálních zemědělců, když je nepůjde sehnat nejkratší cestou z práce a za dostupnou cenu. A pokud tedy chceme změnit chování většiny společnosti, je nutné nastavit systém tak, aby jedincům změnu chování umožňoval. **Ukazuje se, že bez některých regulací toto nebude možné.**

Hlavním protivníkem řešení klimatické krize je ekonomika založená na růstu, v rámci níž není možné dosáhnout potřebného rozsahu klimatických opatření, a to ani na naprosto nezbytné úrovni mitigace, tedy snížení množství vypuštěných skleníkových plynů. **Přitom klimatická neutralita je pouze jedna část**

průřezového problému, který představuje klimatická krize. Pro účinné řešení takto komplexní výzvy je potřeba přemýšlet v kontextu změny celého systému.

> *Nejsem si jistá, že by se dalo rozsahu opatření, který je potřebný, dosáhnout v současném tržním systému. Ty škály jsou enormně odlišné. Rapidní dekarbonizace, která by byla potřeba, a rychlá a hloubková mitigace, je nepravděpodobná. Bez ohledu na to, kolik dotací v rámci současného systému těmto cílům věnujeme a jak zásadně změníme pobídky pro jednotlivé aktéry trhu.*
> **Zuzana Harmáčková**

Jak by mohla dekarbonizace klíčových sektorů (výroba elektřiny, tepla a dopravy) vypadat v České republice, ukazují některé studie, například *Energetická revoluce*, která nastiňuje, jak se do roku 2030 zbavit uhlí a do roku 2050 i ropy a plynu.[38]

Systémové myšlení a pákové body změny

Systémové myšlení umožňuje vnímat realitu rozvrstvenou podle dynamik, které lze popsat různými modely. Tyto modely mohou klimatickému hnutí pomoci hledat odpověď na to, jak „změnit systém, ne klima“.

Model ledovce, který vychází z teorie systémového myšlení ekoložky Donelly Meadows[39], pracuje se čtyřmi úrovněmi systému. Špičku ledovce představují **jevy** pozorovatelné kolem nás, které stojí na zbylých částech ledovce schovaných pod hladinou – **vzorcích, strukturách a mentálních modelech**. Na úrovně pod hladinou (hlavně na „nejhlubší“ mentální modely) nesmíme zapomínat, pokud chceme dosáhnout změny fungování celého systému, a nikoli jen jeho projevů.[40]

Příkladem může být třídění odpadu, které je jistě velmi pozitivním jevem, ale pro řešení klimatické krize nestačí. Musíme dosáhnout změn v hlubších částech systému, jež povedou k proměně dnešního způsobu života i struktur společnosti, a skrze to ke snížení množství spotřebovávané energie a materiálu a celkového množství vzniklého odpadu. Jen tak bude mít změna reálný vliv i na řešení klimatické krize. **Jinak pouze oddalujeme v čase náraz na fyzické limity naší planety.**

38 Energetická revoluce: jak zajistit elektřinu, teplo a dopravu bez fosilních paliv [online]. Dostupné z: https://www.greenpeace.org/czech/zjisti-vic/energeticka-revoluce.

39 MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*.

40 Viz například: Iceberg Model. Dostupné z: https://www.systemsinnovation.io/post/iceberg-model.

Systémové myšlení představuje teoretické ukotvení celého výzkumu Klimavize. Více se mu proto věnujeme v kapitole *Metody, postupy a kontext výzkumu*, v níž najdete také ilustrační nákresy modelu ledovce a modelu pákových bodů intervence do systému.

Model cibule potom poukazuje na to, že jednotlivé úrovně jsou obalené dalšími – **jedinci jsou obklopeni ekonomickým a společenským systémem**. Klimatické hnutí může dosáhnout změn, pokud bude působit na chování jedinců, ale míra změny, které mohou jedinci dosáhnout, je limitovaná nastavením okolního systému. Jinými slovy, většina z nás nemůže každý den do práce dojíždět na kole, protože v České republice nemáme ulice přizpůsobené pro bezpečnou jízdu lidí na kole, jako tomu je například v Dánsku.

> *Lidé se ve svém každodenním jednání zaměřují na to, co potřebují, aby se protloukli svým každodenním životem. Těmto lidem říkáme, že se mají změnit, ale ono je opravdu těžké se změnit, když na to není připravená infrastruktura.*
> **Julia Mildorfová Leventon**

Pokud chce klimatické hnutí dosáhnout účinné systémové změny, musí **rozložit síly a působit na všech úrovních systému najednou**, nelze žádné části opomenout. Je potřeba měnit viditelné jevy na špičce ledovce, stejně jako vzorce, struktury a mentální modely pod hladinou. Je potřeba pracovat s jedinci „uprostřed cibule“ a zároveň působit na změnu prostředí, které tyto jedince obklopuje. Za tímto účelem je důležité **navazovat různorodá spojenectví a dobře koordinovat své strategie.**

O tom, jak v rámci klimatického hnutí i mimo něj navazovat spolupráce, pojednává kapitola *Strategická spojenectví*.

Při hledání, na co se v jednotlivých úrovních zaměřit, je výhodné hledat **pákové body**. Tedy místa, na která se vyplatí působit, protože **jejich posunutím dojde k velké změně ve fungování celé úrovně**. Existují pákové body na hlubších i na mělčích úrovních systému. Pákové body v hlubších úrovních ledovce mají větší „pákový efekt“ na změnu celého systému, a nikoli jen povrchových jevů.[41] Řadu pákových bodů se snaží popsat právě Klimavize.

Jak se systémové myšlení promítá do praxe

Je potřeba si uvědomit, že při řešení klimatické krize neexistuje jeden jasný pákový bod. Politika navíc nefunguje jako přímá realizace teoretických hypotéz a je těžké říct, co bude fungovat a s jakou mírou jistoty. Velkou roli hraje nespočet různých opatření a systém se musí změnit v mnoha směrech.

Jedním z narativů, který má na úrovni mentálních modelů velký vliv, je **narativ o individuální svobodě**. To, že vnímáme právo na uspokojování vlastních potřeb jako nadřazené zájmům celé společnosti, formuje i způsoby, jakými se snažíme řešit klimatickou krizi. Tento způsob pohledu brání systémové změně a směřuje k budoucnosti, ve které se preferují polovičatá řešení. Uhlíková stopa společnosti se pak snižuje pomalu, nedostatečně a za cenu prohlubování jiných problémů. Prakticky to znamená, že se zabýváme tím, jak udělat elektrické automobily dostupnými pro všechny, přestože je pákový efekt pro změnu systému a řešení klimatické krize velmi malý. Elektromobily jsou velmi energeticky a materiálově náročné a jdou přímo proti udržitelným urbanistickým konceptům, jakými jsou například města krátkých vzdáleností.[42]

Na úrovni mentálních modelů také působí narativy, které **přenášejí odpovědnost na každodenní volby jedinců jako spotřebitelů a odklánějí pozornost od toho, co je pro vyřešení klimatické krize opravdu potřeba udělat**. Je to podobné, jako když po lidech chceme, aby nákupem jídla podporovali malé zemědělce, přestože tu existuje politika, která přiznává větší dotace těm zemědělcům, kteří hospodaří na větší ploše půdy. Změnit tuto politiku by mělo větší pákový efekt na změnu celého systému.

Lidem v České republice přijde nefér, když jim někdo říká, že mají například méně létat letadlem. Jenže u nás se průměrně nelétá letadlem tak často jako v jiných bohatých zemích.[43] Veřejnost má právo být na tuto nespravedlnost naštvaná, protože ve skutečnosti deset procent nejbohatších lidí na světě (tj. lidé s vyšším příjmem než cca 68 tisíc korun měsíčně) má na svědomí více než polovinu emisí oxidu uhličitého vypuštěných do atmosféry mezi roky

41 MEADOWS, Donella. Leverage Points: Places to Intervene in a System. Dostupné z: https://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system.
42 Koncept města krátkých vzdáleností. Dostupné z: https://www.akademiemobility.cz/mesta-kratkych-vzdalenosti.
43 Where in the world do people have the highest CO2 emissions from flying? Dostupné z: https://ourworldindata.org/carbon-footprint-flying.

1990 a 2015. A nejbohatší jedno procento lidí zodpovídá za patnáct procent těchto emisí.[44]

Z toho plyne, že **ani masivní změna chování většiny běžných lidí nebude mít na množství vypuštěných skleníkových plynů takový vliv**, jako když se systémově podaří změnit chování bohatých a mocných jedinců nebo když se přestane používat růst finanční hodnoty výroby, spotřeby a služeb (tedy hrubý domácí produkt = HDP) jako měřítko úspěchu.

Problematice narativu o individuální svobodě, rozporu mezi veřejným a soukromým zájmem a vlivu bohatství a moci na řešení klimatické krize se věnuje také kapitola *Moc a odkrývání toho, kdo ji má*.

Další narativ, který působí na úrovni mentálních modelů, je **pojetí klimatické krize jako pouze ekologického nebo fyzikálního problému, který je potřeba vyřešit změnou technologií**. Klimatické hnutí musí změnit zarámování debaty a argumenty přírodních věd doplnit také o společenský dopad a vize vhodných sociálních politik. Rozvinutí tohoto rozměru mohou pomoci diskuze o konkrétních dopadech změn klimatu na životy lidí.

> *Klimatická věda je politická a frustruje mě, když se o ní bavíme jen jako o záležitosti přírodních věd. Tím posilujeme status quo.*
> **Julia Mildorfová Leventon**

Téma rámování debaty o klimatu více rozvíjí kapitola *Klimatická krize jako průřezové téma*.

Jaké pákové body může klimatické hnutí použít, aby dosáhlo změn v těchto mentálních modelech? **Příkladem může být překlenutí mezery v tom, jaký význam přiklání změnám klimatu veřejnost a jak o nich jedná politická reprezentace.** Výzkumy ukazují, že lidé podporují nutnost řešit klimatickou krizi, ale potřebná akce se neodráží v rozhodování volených zástupců.[45] Klimatické hnutí se může zaměřit například na práci s politiky a političkami a zvyšovat jejich povědomí o klimatické krizi a její komplexitě. Pokud by se podařilo posunout uvažování lidí v Poslanecké sněmovně, Senátu, ve vládě, ale také na úrovni obecních zastupitelstev, starostů, starostek a radních, změna by se mohla projevit na celé strukturální úrovni systému.

Institucionálním strukturám na úrovni lokální, státní i evropské se dále věnuje kapitola *Role institucí a veřejné správy.*

Z rozhovorů navíc vyplynulo, že pro řešení klimatické krize je velkou překážkou samotný způsob vytváření a provádění veřejných politik. O této problematice více píše Martin Polášek v kapitole *Dobré vládnutí* ve *Strategickém rámci Česká republika 2030*.[46]

Ekonomický systém jako příčina klimatické krize

Klimatickou krizi nelze vnímat jako problém zúžený na velké množství emisí skleníkových plynů v atmosféře. Jestliže jednou uspějeme v mitigaci změn klimatu a podaří se nám dosáhnout klimatické neutrality, **budeme se i tak muset vypořádat s dalšími rozměry klimatické krize a překročení planetárních mezí** – se ztrátou biodiverzity, s narušením cyklů dusíku a fosforu, sociálními a ekonomickými dopady změn klimatu apod. Změny klimatu mohou být hlavním motorem debaty o řešení těchto problémů propojených do širšího pojmu jedné komplexní klimatické krize, ale v řešení **je potřeba jít dále za samotnou ochranu klimatu**.

> *Když se bavíme o tom, co má smysl dělat, tak klimatická krize není jediná, která tady je. Určitě nejde říct, že snížíme emise a všechno bude dobré. Jde o komplexní problém našeho ekonomického systému a nemá smysl z toho jednotlivé krize oddělovat.*
> **Eva Fraňková**

Jestliže je klimatická krize pevně propojená se systémem fungování společnosti, pak také nutně souvisí se systémem ekonomickým. Ekonomika je v současné podobě extrémně závislá na fosilních

44 Carbon emissions of richest 1 percent more than double the emissions of the poorest half of humanity. Dostupné z: https://www.oxfam.org/en/press-releases/carbon-emissions-richest-1-percent-more-double-emissions-poorest-half-humanity.

45 KRAJHANZL, Jan a kol. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

46 POLÁŠEK, M. Dobré vládnutí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online], s: 99-107, 203-219, 323-336. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/strategie/dokumenty-ke-stazeni.

palivech a pro ochranu klimatu bude nezbytná její transformace na ekonomiku klimaticky neutrální. To však nebude stačit. **Klimatickou krizi v širším pojetí způsobují základní vlastnosti a nástroje aktuálního ekonomického uspořádání** – tlak na ekonomický růst, velikost firem a jejich priority, systémy zdanění apod.

Klimatické hnutí by se proto mělo snažit měnit hodnoty, na kterých je ekonomický systém založený. **Posouvat vnímání úspěchu a vyspělosti států od peněz, růstu a HDP směrem k životní spokojenosti a tomu, co ji opravdu způsobuje.** Je reálné, abychom všichni žili ve fyzických mezích naší planety a zároveň si udrželi důstojný životní standard, pokud postavíme náš ekonomický systém na jiných hodnotách než nyní. Příkladem těchto hodnot mohou být základní teze tzv. nerůstu, který propaguje hodnoty environmentální spravedlnosti, péče, skromnosti, soudržnosti a sebeorganizování.[47]

Právě nerůstová témata mohou klimatickému hnutí umožnit najít společnou řeč s veřejností. Více volného času a rozšíření služeb veřejnosti (jako veřejná doprava, urbanismus a udržitelná infrastruktura, přístup ke zdrojům) umožňují lidem žít kvalitnější život s nižším množstvím emisí uhlíku a mohou to být efektivní klimatické politiky. Kratší pracovní doba a snížení životního tempa znamená pozitivní dopad nejen na ochranu klimatu, ale také na lidské zdraví. **Klimatické hnutí tedy může stát v pozici toho, kdo iniciuje debaty odpovídající na otázky**: co nás dělá skutečně šťastnými? Jaký bychom chtěli život, kdyby to bylo jen na nás? S jakou vizí budoucnosti bychom byli spokojeni?

> *Společnost je rozpadlá. Lidé se rozvádějí a jsou na sebe v soukromém životě zlí, protože se za celý týden nepotkají. Jeden pracuje od šesti do dvou, druhý od dvanácti do osmi. Zkrácení pracovní doby může oslovit každého. Je ale potřeba mít dobře připravené příklady ze zahraničí a podložené argumenty – například kolik peněz díky tomu ušetříme, protože lidé budou méně nemocní.*
> **Petra Kolínská**

Zelený růst není řešením

V situaci, kdy naopak nechceme dělat změny na úrovni celého systému a nemíříme na přeměnu mentálních modelů fungování společnosti a ekonomiky, zůstávají řešení mělká a není možné dosáhnout opravdu spravedlivé transformace na klimaticky neutrální budoucnost. Bohužel právě k tomu směřuje tzv. **zelený růst**.

Zelený růst pracuje s myšlenkou, že je možné zachovat ekonomický systém založený na růstu HDP a zároveň přitom snižovat tempo zatížení životního prostředí, čerpání zdrojů a vytváření odpadu. Počítá s tzv. **decouplingem, tedy „rozpojením" aktuálně spojené křivky ekonomického růstu a dopadů na životní prostředí**.[48] V současné době ale neexistuje žádný empirický důkaz, že by něčeho takového bylo možné dosáhnout v potřebné míře a s potřebnou rychlostí, tím méně na globální úrovni, přestože aktuální klimatické politiky s touto teorií pracují jako s jasnou a racionální volbou. **Studie však ukazují jako velmi nepravděpodobné, že by se při ekonomickém růstu podařilo snížit emise uhlíku dostatečně rychle** na to, aby se povedlo zabránit oteplení planety o 2 °C od doby předindustriální (což je cílem Pařížské dohody).[49]

> *V Glasgow na letošní Konferenci OSN o změně klimatu jsme se definitivně odklonili od odmítání ochrany klimatu. Zároveň jsme zvolili cestu klimatického kolonialismu a posilování nespravedlností. Cíle klimatické politiky mají poměrně širokou podporu, ale problémem je to, kdo se podílel na jejich tvorbě. V závěrečné dohodě dominují technologie a taková řešení klimatické krize, které odráží velmi západocentrické vidění světa.*
> **Julia Mildorfová Leventon**

Představa, že nás z klimatické krize dostane pouze technologický pokrok a zvýšení efektivity bez proměny fungování ekonomického systému, nekoresponduje s tím, co ukazují modely možné budoucnosti.[50] Zelený růst i kvůli své materiálové náročnosti v budoucnu narazí na další meze naší planety. **Klimatické hnutí by proto mělo vyprávět takové narativy budoucnosti, které obsahují spíše nerůstové scénáře a politiky**, i když je zřejmé, že zelený růst působí jako jednodušší (avšak nedostatečné) řešení změn klimatu. Zelený růst je pro politickou reprezentaci, vlivné lidi i firmy na první pohled přijatelnější volbou, jelikož **nenabourává současné struktury moci a hodnoty bohatého Severu**. I proto většina řešení, o kterých se aktuálně politicky vyjednává, obsahuje vize zeleného růstu.

47 TKADLEČEK, Áron. Co znamená nerůst? Pohodu pro všechny. Dostupné z: https://a2larm.cz/2019/11/co-nam-prinese-nerust-pohodu-pro-vsechny.

48 PARRIQUE, T., J. BARTH, F. BRIENS, C. KERSCHNER, A. KRAUS-POLK, A. KUOKKANEN a J. H. SPANGENBERG. *Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. Dostupné z: https://eeb.org/library/decoupling-debunked.

49 HICKEL, Jason a Giorgos KALLIS. Is Green Growth Possible? Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13563467.2019.1598964.

50 WARD, James D., Paul C. SUTTON, Adrian D. WERNER, Robert COSTANZA, Steve H. MOHR, Craig T. SIMMONS a Daniel E. NAYA. Is Decoupling GDP Growth from Environmental Impact Possible? Dostupné z: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164733.

U ekonomického systému bez nerůstu sice také nevíme přesně, jak by fungoval a jestli je globálně dosažitelný, ale víme, že s ním dává smysl experimentovat a zavádět jej do praxe. Řada podobných experimentů se již děje a mají potenciál zvyšovat lidem kvalitu života a učinit pro ně ekologickou transformaci přitažlivější (např. zkrácení pracovního týdne[51]).

Ačkoli tedy nevíme přesně, jak by fungoval ekonomický systém bez růstu, je na místě s nerůstovými návrhy experimentovat a zkoušet je zavádět do praxe. Tím spíš že některé z nich – jako zkracování pracovního týdne – mohou lidem zvýšit kvalitu života, a učinit tak ekologickou transformaci pro lidi přitažlivější.

I sami ekonomové a ekonomky už dnes uznávají, že mainstreamová ekonomie kvůli svým mylným předpokladům rozsah klimatické krize vážně podcenila.[52] V oboru se tak postupně prosazují nové přístupy. Příkladem může být model „koblihy“ britské ekonomky Kate Raworth, která tvrdí, že bychom měli místo růstu ekonomiku v jednadvacátém století směrovat mezi ekologický „strop“ planetárních mezí a sociální „základnu“ lidských potřeb. Její knihu *Ekonomie koblihy* lze doporučit jako praktický úvod do problematiky.[53]

Klimatické hnutí může prosazovat ekonomické cíle

Fungování českého trhu aktuálně určuje podoba ekonomického trhu v zahraničí. **Spravedlivá transformace tak může být příležitostí, jak nad situací u nás získat větší kontrolu** – například podporou lokálního trhu a většího vlivu veřejného vlastnictví oproti zahraničnímu. Pevné struktury ekonomiky založené na finančním i mocenském vlivu však nebude lehké proměnit.

V Evropské unii už je vidět mírný posun na hodnotové úrovni, která sice stále pracuje s ekonomickým růstem, ale v rámci konkrétních opatření má za cíl fungování trhu částečně měnit. Příkladem takových opatření může být klasifikace udržitelných aktivit (taxonomie)[54] nebo zavádění unijního právního rámce pro přiměřené minimální mzdy.[55] Klimatické politiky EU mají ambice dělat systémové změny, **ale stále znamenají „posun“ jiným směrem v rámci stejné růstové vize**.

Nejrozsáhlejším souborem politik, které mají směřovat ke klimaticky neutrální Evropské unii do roku 2050, je Zelená dohoda pro Evropu (European Green Deal).[56]

Evropská unie nyní jistě nesměřuje k nerůstu, ale **posun debaty o ekonomice směrem k hodnotám spravedlivé transformace může být pro české prostředí inspirující**. A v mnoha ohledech samozřejmě také závazný. Klimatické hnutí se pak může k těmto příkladům konkrétních politik alespoň částečně vztahovat a pracovat s nimi při prosazování změn v České republice. Je však nutné i kroky Evropské unie vnímat kriticky a sledovat jejich hloubku.

Pro přijetí evropských klimatických politik českou veřejností bude naprosto stěžejní, aby opatření neměla negativní dopad na domácnosti a zranitelné skupiny obyvatel. **Ekonomická transformace musí být spravedlivá a také dobře naplánovaná.** Je jisté, že tak velké změny zaberou delší dobu, ale klimatické hnutí by se mělo snažit být tím, kdo spravedlivou transformaci prosazuje a na celý proces dohlíží.

Sociálním rozměrům řešení klimatické krize se více věnuje kapitola *Jak to celé dělat spravedlivě*.

Kromě toho ale může klimatické hnutí začít prosazovat konkrétní politiky, procesy a opatření, jež povedou k řízené přeměně ekonomiky. Protože to je pro řešení klimatické krize zásadní. Může to být podpora přesunu investičních financí

51 LUCKÝ, Jakub. Island otestoval čtyřdenní pracovní týden. Experiment byl úspěšný, řada podniků na něj přistoupila. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/island-reykjavik-prace-ctyri-dny-v-tydnu_2107061642_ada.

52 Šlo zejména o analýzy Williama Nordhause, který za ně přitom dokonce získal Nobelovu cenu. Viz: KEEN, Steve. The appallingly bad neoclassical economics of climate change. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14747731.2020.1807856.

53 RAWORTH, Kate. *Ekonomie koblihy: sedm způsobů ekonomického myšlení pro 21. století.*

54 GREGOR, Filip. Jak souvisí chystané evropské standardy pro reporting dat o udržitelnosti firem s taxonomií a reportovacími povinnostmi investorů. Dostupné z: https://frankbold.org/zpravodaj/kategorie/aktualne/jak-souvisi-chystane-evropske-standardy-pro-reporting-dat-o-udrzitelnosti-firem-s-taxonomii-a-repor?switch=0.

55 Rada se dohodla na mandátu k jednání o rámci EU pro přiměřené minimální mzdy. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2021/12/06/council-agrees-on-mandate-for-negotiations-on-a-eu-framework-on-adequate-minimum-wages.

56 Zelená dohoda pro Evropu. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/green-deal.

z fosilních paliv jinam[57] (divestment), prosazování nového systému zdanění, tlak na změnu indikátorů úspěšnosti a odpovědnosti firem nebo třeba podpora regionálních ekonomik. Důležité však je uvědomit si, že i **tohle může být agendou klimatického hnutí**.

> *Dnes se bere jako normální, že firma má maximalizovat zisk, ale tuhle logiku je potřeba opustit. I legislativa většině právních forem maximalizaci zisku přímo předepisuje. To potřebujeme změnit. Je třeba zviditelňovat jinak fungující firmy a ukazovat, že tu vždycky byly podniky s jinými cíli než jenom zisk. Je důležité je podporovat, aby nešlo o výjimečnou alternativu, ale naopak o samozřejmost.*
> **Eva Fraňková**

Příroda je aktér i podmínka existence

Pokud má klimatické hnutí přispět ke změnám fungování systému na úrovni mentálních modelů, jeho zásadní role může ležet v otevírání představivosti a posouvání hranic možného. **Nízká úroveň imaginace je totiž velkou brzdou pozitivních změn.** Jestliže si již nyní na evropské úrovni jako jeden z ekonomických cílů volíme množství vypuštěných emisí uhlíku, proč by takovým ekonomickým cílem nemohly být i další nefinanční hodnoty?

Ekonomiku musíme vnímat v souvislosti s ostatními procesy, které na planetě probíhají. Nejde jen o pouhou finanční nebo materiálovou směnu, protože **fungování ekonomiky závisí na fungování celého planetárního metabolismu a zachování ekosystémových služeb**. Důstojný život lidí je součástí řetězců začínajících u jiných biologických druhů, které musíme chránit. V místech, kde probíhají přírodní procesy, se tedy děje trochu jiná „ekonomika“, kterou nedělají lidé, ale na níž existence civilizace stojí.

Příroda představuje životně důležité procesy, které potřebují své místo a lidé jim ho berou. Přitom na snižování biodiverzity mají vliv jak samotné změny klimatu, tak i další faktory, které prohlubují zároveň i klimatickou krizi: vysoká produkce a spotřeba, intenzivní doprava a budování infrastruktury, mezinárodní obchod, intenzivní zemědělství apod.[58] **Témata jsou tudíž neoddělitelná a nelze vyřešit jen jedno, nebo druhé.** Ochrana biodiverzity a divočiny je proto podstatným tématem a agendou pro klimatické hnutí.

> *Je potřeba vytvářet nové pojetí národních parků, které nebude jen o ochraně a konzervaci přírodního dědictví. Bude to o tom, že do jistých částí světa mají mít lidé zakázaný vstup. Protože se tam dějí věci, které ve výsledku dovolují lidskému druhu existovat.*
> **Lukáš Likavčan**

Přírodu bychom neměli vnímat jen jako pozadí, na kterém se odehrávají naše životy. **Jde o aktéra událostí.** To, jestli jsou přívalové deště nebo zda kobylky sežerou úrodu obilí, přímo ovlivňuje podmínky pro život lidí. Výbuch sopky může určit fungování společnosti i počasí na několik měsíců.

Globální pandemie covidu-19 připomněla existenci nás jakožto organismů, které se nacházejí v životních řetězcích menších organismů – virů. Přitom šíření této nemoci je právě jedním ze symptomů našeho systému s neudržitelným hospodářstvím a nadměrným využíváním přírody (k rozšíření zvířecích virů mezi lidmi přispívá mimo jiné odlesňování krajiny, průnik lidí do ekosystémů zvířat, zabíjení a prodej vzácných druhů atp.)[59] Ke změně tohoto systému může klimatické hnutí přispět tím, že začne **pracovat s narativy, které ukazují komplexní funkce a hodnoty přírody**. A třeba je někdy v budoucnu bude možné považovat za vhodné ekonomické cíle.

57 Konkrétní ukázkou může být iniciativa *Zastavme špinavé prachy* [online]. Dostupné z: https://spinaveprachy.cz.

58 BRIGGS, Helen. Biodiversity: Why the nature crisis matters, in five graphics. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/science-environment-54357899.

59 PLESNÍK, J., F. PELC, S. UCOVÁ a M. PLESNÍKOVÁ. Pandemie covid-19 a co z ní plyne pro ochranu přírody a krajiny. *Ochrana přírody* [online]. Dostupné z: https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/pandemie-covid-19-a-co-z-ni-plyne-pro-ochranu-prirody-a-krajiny.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Jestliže chce klimatické hnutí dosáhnout účinné systémové změny, musí rozložit síly a působit na všech úrovních systému najednou. Za tímto účelem je důležité navazovat různorodá spojenectví a dobře koordinovat své strategie.
- Nerůstová témata mohou klimatickému hnutí umožnit najít společnou řeč s veřejností. Klimatické hnutí tedy může stát v pozici toho, kdo iniciuje debaty odpovídající na otázky: co nás dělá skutečně šťastnými? Jaký bychom chtěli život, kdyby to bylo jen na nás? S jakou vizí budoucnosti bychom byli spokojeni?
- Zelený růst neusiluje o změnu do hloubky systému a nemůže vyřešit komplexní problém klimatické krize. Klimatické hnutí by mělo vyprávět takové narativy budoucnosti, které obsahují spíše nerůstové scénáře.
- Ke změně na úrovni mentálních modelů může přispět to, že klimatické hnutí začne pracovat s narativy, které ukazují komplexní funkce a hodnoty přírody.

Příležitosti

- Výzkumy ukazují, že lidé podporují nutnost řešit klimatickou krizi, ale potřebná akce se neodráží v rozhodování volených zástupců. Klimatické hnutí se může zaměřit například na práci s politiky a političkami a zvyšovat jejich povědomí o klimatické krizi a její komplexitě.
- Klimatickou krizi v širším pojetí způsobují základní vlastnosti a nástroje aktuálního ekonomického uspořádání. Klimatické hnutí by se proto mělo snažit měnit hodnoty, na kterých je ekonomický systém založený, a posouvat vnímání úspěchu a vyspělosti států od peněz, růstu a HDP směrem k životní spokojenosti a tomu, co ji opravdu způsobuje.
- Fungování českého trhu aktuálně určuje podoba ekonomického trhu v zahraničí. Spravedlivá transformace tak může být příležitostí, jak nad situací u nás získat větší kontrolu – například podporou lokálního trhu a většího vlivu státního vlastnictví oproti zahraničnímu.
- Evropská unie nyní jistě nesměřuje k nerůstu, ale posunutí debaty o ekonomice směrem k hodnotám spravedlivé transformace může být pro české prostředí inspirující. Klimatické hnutí se pak může k těmto příkladům konkrétních politik vztahovat a pracovat s nimi při prosazování změn v České republice.
- Klimatické hnutí by se mělo snažit být tím, kdo spravedlivou transformaci prosazuje a na celý proces dohlíží. Kromě toho ale může také začít prosazovat konkrétní politiky, procesy a opatření, která povedou k řízené přeměně ekonomiky.
- Jestliže si již nyní na evropské úrovni jako jeden z ekonomických cílů volíme množství vypuštěných emisí uhlíku, proč by takovým ekonomickým cílem nemohly být i další nefinanční hodnoty? Zásadní role klimatického hnutí může ležet v otevírání představivosti a posouvání hranic toho, co je možné.
- Klimatická krize a krize biodiverzity jsou neoddělitelná témata a nelze vyřešit jen jedno, nebo druhé. Ochrana biodiverzity a divočiny je proto podstatným tématem a agendou pro klimatické hnutí.

Hrozby

- Většina řešení klimatické krize, o kterých se aktuálně vyjednává, obsahuje vize zeleného růstu. Ten je pro politickou reprezentaci, vlivné lidi i firmy na první pohled přijatelnější volbou, jelikož nenabourává současné struktury moci a hodnoty bohatého Severu.
- Pokud bude klimatické hnutí požadovat systémové změny a prosazovat vize nerůstového fungování společnosti, může se oddálit hlavnímu společenskému proudu. Někteří jej mohou považovat za příliš idealistické, odtržené od reality a vzdálené problémům běžných lidí.
- Rizikové může být to, jak vláda v Česku zarámuje Zelenou dohodu pro Evropu.
- Bez změny fungování společnosti nedosáhneme důstojného přežití lidstva – společnost se bude rozpadat a lidé budou umírat a trpět. Ukazuje se, že se rozsah opatření, která je potřeba zavést pro rychlé snížení množství emisí skleníkových plynů, dlouhodobě nedaří uskutečnit v podmínkách současného ekonomického systému pozdního kapitalismu.
- Musíme dosahovat změn v hlubších částech systému, jen tak budou mít změny reálný vliv na řešení klimatické krize. V opačném případě pouze oddalujeme v čase náraz na fyzické limity naší planety.

O čem byla tato kapitola

- Pro účinné řešení komplexní výzvy klimatické krize je potřeba přemýšlet v kontextu změny celého systému. Při tvorbě strategií může pomoci využití modelů, které pomáhají uvědomovat si jednotlivé úrovně systému a jejich hloubku. Účinných změn v rámci jednotlivých úrovní systému je možné dosáhnout prostřednictvím působení na pákové body. Na nejhlubších úrovních systému mají velký vliv narativy o individuální svobodě, dále narativy, které pracují s klimatickou krizí jako s problémem čistě ekologickým nebo fyzikálním, a také narativy, jež přenášejí odpovědnost na jedince a odklánějí pozornost od skutečných řešení.
- Klimatickou krizi v širším pojetí způsobují základní vlastnosti a nástroje aktuálního ekonomického uspořádání. Zelený růst pracuje s myšlenkou, že je možné zachovat ekonomický systém založený na růstu HDP a zároveň přitom snižovat tempo zatížení životního prostředí, čerpání zdrojů a vytváření odpadu. Jenže tato představa nekoresponduje s tím, co ukazují modely možné budoucnosti. V klimatických politikách EU se sice stále pracuje s růstem, ale ekonomické priority se pomalu mění. Klimatické hnutí by s příklady těchto politik mělo pracovat při prosazování změn v České republice, protože i v prosazování konkrétních opatření pro řízenou přeměnu ekonomiky může ležet role klimatického hnutí.
- Ekonomiku musíme vnímat v souvislosti s ostatními procesy, které na planetě probíhají. Nejde jen o pouhou finanční nebo materiálovou směnu, protože fungování ekonomiky závisí na fungování celého planetárního metabolismu a zachování ekosystémových služeb. Témata ochrany biodiverzity a klimatu jsou neoddělitelná a nelze vyřešit jen jedno, nebo druhé, a proto ochrana biodiverzity může být podstatnou agendou klimatického hnutí. Jeho údělem může být posouvání představivosti v tom, že i hodnoty spojené se zachováním přírody jsou vhodné ekonomické cíle (podobně jako je takovým ekonomickým cílem už nyní klimatická neutralita).

6.2 Klimatická krize jako průřezové téma

Už od školních dob se svět kolem sebe učíme pozorovat skrze škatulky jednotlivých školních předmětů. V chemii zkoumáme složení věcí kolem nás, ve fyzice si všímáme, jak na sebe věci působí, v biologii potom studujeme živé organismy, v občanské výchově se dozvídáme něco více o člověku a společnosti, v dějepise o historii lidstva a v zeměpise o tom, jak vypadá a funguje planeta Země. Ale v jakém předmětu se učíme o klimatické krizi?

Svět kolem nás je příliš složitý na to, aby se některé jevy a problémy daly zkoumat pouze pohledem jednoho školního předmětu či vědního oboru. **Jestliže před sebou máme nějaký komplexní problém, mnohem lépe jej popíšeme a účinněji vyřešíme, pokud se na něj díváme z více úhlů pohledu a sebrané zkušenosti pak dáváme dohromady.** Jinak nám zkrátka bude vždycky něco chybět. A z toho důvodu je tolik komplexní téma změn klimatu potřeba vnímat jako téma průřezové.

Proto se první část této kapitoly zabývá důsledky, které plynou z toho, že je klimatická krize často vnímána hlavně jako otázka ochrany přírody. V další části se text věnuje souvislostem s chybějícím rámováním a vizí v debatě o klimatu. Konec kapitoly potom poukazuje na nutnost přiblížit téma klimatické krize široké veřejnosti a jejím potřebám.

Klimatická krize není jen otázka ochrany přírody

Jako zásadní problém se tedy ukazuje to, že celou **otázku změn klimatu chápeme jako téma ochrany přírody či životního prostředí**, přestože jde o problematiku ovlivňující naprostou většinu oblastí fungování společnosti. Environmentální agenda je navíc často vnímána spíše jako „něco navíc“, co je možné řešit ve chvíli, kdy jsou pokryté ostatní potřeby společnosti. Otázkou zůstává, kdy takový okamžik ve společnosti fungující na principech zvyšující se výroby a spotřeby nastane, pokud nám stále nedochází, že jsme na fungujících ekosystémech bytostně závislí.

> *Když řekneme klimatická změna, zní to jako něco pro odborníky a pro ekology, ale jako by se to netýkalo zbytku společnosti. To je problém. Je potřeba ukázat, že průřezově se klimatická změna dotýká všech odvětví a že je potřeba související restrukturalizaci ekonomiky řídit a mít ji dobře rozloženou v čase.*
> **anonymní ekonomka**

Máme-li účinně reagovat na změny klimatu, musíme si uvědomit, že pracujeme s průřezovým tématem, které se netýká jen životního prostředí, případně energetiky. Efektivní opatření je potřeba zavádět všude – v dopravě, ve stavebnictví, průmyslu, zemědělství, sociálním sektoru i dalších

resortech. I proto je žádoucí, aby **klimatické hnutí bylo pestré a různí aktéři působili na různé cíle**.

Klimatické hnutí proto může prosazovat některé formy prolnutí tématu ochrany klimatu skrze všechny rozhodovací procesy a ve všech jejich fázích (**tzv. mainstreaming ochrany klimatu**), podobně jako se to (se střídavými úspěchy) daří v případě agendy zrovnoprávňování žen a mužů.[60] Podstatou by mělo být to, aby součástí všech nově zaváděných aktivit a procesů bylo také vyhodnocení vlivu na klimatickou krizi a snaha přispět k jejímu řešení.[61] Díky mainstreamingu ochrany klimatu se můžeme posunout od vnímání problematiky změn klimatu jako „zeleného" tématu k tomu, že se začneme dívat na tuto oblast také skrze všechna ostatní témata a politiky, a dojdeme tak ke komplexnějším a spravedlivějším řešením.

Jednou z dalších možností pro klimatické hnutí může být **snaha změnit fungování vzdělávacího systému**. Kromě specifického předmětu pro první a druhý stupeň, který by se zabýval otázkami udržitelnosti a fungování společnosti, by také pomohl nový náhled na cíle vzdělávání jako takové. Škola by měla žačky a žáky kultivovat ve vnímavosti. Měli by získat schopnost ze svých zdrojů adekvátně vysvětlit svět kolem sebe a dokázat spojit, jaký vliv mají věci v jejich bezprostředním okolí na obecnější fungování světa. **Díky tomu pak v dlouhodobém hledisku může dojít k tomu, že společnost dokáže lépe řešit tak komplexní problémy, jako je klimatická krize.** Stejně důležité pak je motivovat všechny generace a umožnit jim celoživotní vzdělávání, které je při rychlém tempu rozvoje společnosti a informačním přehlcení podstatné pro orientaci ve světě.

Nemáme odborníky a odbornice a neplánujeme

Ve chvíli, kdy změna klimatu není vnímána jako průřezový problém, nutně existuje také nedostatečnost plánování. **Chybějí nám totiž analýzy z různorodých sektorů**, které by zkoumaly dopad změn klimatu na dané odvětví a na základě nichž by bylo možné modelovat spravedlivou transformaci systému.

Pokud nebude nevyhnutelná restrukturalizace ekonomiky dostatečně promyšlená a řízená, bude mít velké množství negativních sociálních dopadů. Potřebujeme kvalitní analýzy, jak může přeměna systému vypadat a jaké bude mít dopady, aby bylo možné celý proces také rozložit v čase, který nám ale bohužel chybí. Chybějící strategie navíc přinášejí pocity nejistoty a strachu, jež podlamují důvěru k jakýmkoli klimatickým opatřením.

Když je téma změn klimatu vnímáno jako čistě environmentální problém, chybějí nám zároveň odborníci a odbornice, kteří by se průřezovostí témat zabývali. **Například neexistuje mnoho ekologických ekonomů, kteří by vytvářeli analýzy a modelové scénáře a následně je prezentovali vládě i široké veřejnosti.** Nově vznikající legislativa pak nutně nereflektuje klimatickou krizi, která kolem nás probíhá a kterou by měly nově vznikající zákony řešit.

> *My tady tápeme ve tmě. A z toho vyplývá rostoucí odpor zejména průmyslových skupin, ale nejenom těch. Jestliže zavádíme nějaká opatření, tak musíme zjistit, jaký budou mít dopad na obyvatele, na jednotlivé regiony, sektory a případně i na jednotlivé firmy.*
> **anonymní ekonomka**

Z rozhovorů vyplynulo, že jednou z oblastí, ve které náš stát zásadně podhodnocuje plánování, je také průřezové téma adaptace na změny klimatu ve smyslu snižování rizik katastrof. Ty budou s výraznějšími extrémními projevy počasí stále častější. Více o aktuální situaci v této oblasti píše předseda Českého národního výboru pro omezování následků katastrof Ivan Obrusník v komentáři *Klimatická změna a její vliv na systém ochrany a prevence povodní a sucha* pro Ekolist.cz.[62]

Debatě o klimatu chybí rámování a vize

Oblast, ve které může klimatické hnutí udělat mnoho, je samotné rámování debaty o klimatu. To aktuálně velmi chybí. Jako stát i společnost potřebujeme mít základní nastavení, že **klimatická krize je jeden z klíčových problémů, které musíme řešit**. Zatím však celospolečenská diskuze tápe v tom, jak se postavit k jednotlivým problémům i řešením.

Změny klimatu se řeší ve spojení s technickými tématy a používaný expertní jazyk

60 Na druhou stranu je potřeba mít na paměti, že stejně jako u genderového mainstreamingu může jít o zdroj kulturních válek.

61 V kontextu Evropské unie se například pracuje s principem „Do No Significant Harm": *Do No Significant Harm Handbook* [online]. Dostupné z: https://www.fs-unep-centre.org/wp-content/uploads/2021/11/Do-No-Significant-Harm-Handbook.pdf.

62 OBRUSNÍK, Ivan. Klimatická změna a její vliv na systém ochrany a prevence povodní a sucha. Dostupné z: https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/ivan-obrusnik-klimaticka-zmena-a-jeji-vliv-na-system-ochrany-a-prevence-povodni-a-sucha.

je vzdálený tomu, jak spolu mluví široká veřejnost. Přestože klimatická krize dopadá nejvíce na zranitelné skupiny obyvatel, diskuze o klimatu vyžadují vysokou míru orientace v tématu a vzdělání. **Jasné uchopení problematiky a rámování by pomohlo abstraktní téma přiblížit lidem a konat kroky správným směrem.**

Konkrétní postoj musí zaujmout hlavně politická reprezentace. Ta však dlouhodobě změnám klimatu (a zejména mitigaci) nepřikládá dostatečný význam a myslí si, že voliče a voličky toto téma nezajímá, přestože se přístup zčásti posunul i u konzervativních či pravicových stran, jako jsou ODS nebo KDU-ČSL. **Přijatá opatření však bývají opatrná, případně jsou klimatické politiky záměrně skryty, aby v nich veřejnost ochranu klimatu na první pohled neviděla.** Jenže průzkumy veřejného mínění naopak ukazují, že se lidé změn klimatu obávají.[63] I proto je skandální, že jsou politické debaty o klimatu rámovány většinově tématem konce uhlí a spalovacích motorů, případně se řeší, zda se vůbec má Česká republika připojovat k evropské klimatické politice.

> *Klimatická změna se na úrovni Česka stále nevnímá jako problém, který je zahraničněpolitický či geopolitický. Přesahuje všechny úrovně takových státních strategických zájmů, jako jsou třeba bezpečnost, armádní strategie, mezinárodní obchod či strategická průmyslová odvětví.*
> **Lukáš Likavčan**

Změny klimatu vyvolávající strach

Změny klimatu a jejich dopady znamenají řadu velmi komplexních problémů, které vyžadují mnoho řešení najednou ve velmi krátkém čase. **Mnoho z těchto problémů již ani není možné plně vyřešit, spíše bojujeme o to, jak moc špatné to nakonec bude.** Naše budoucnost závisí na každém zlomku stupně oteplení.[64] Svět je v přerodu a nevíme přesně, jak bude v budoucnu vypadat. A mnozí lidé mají strach, že přijdou i o to málo, co mají, nebo se obávají dopadů na svůj životní styl, kterého dosáhli po mnoha letech snažení.

Ať už se lidé bojí, že přijdou o práci, životní styl, nebo o samotný život, strach je emoce s klimatickou krizí pevně spojená. Bojíme se změny a toho, že přijdeme o stávající jistoty. Primární reakce je útěková a při útěku se nespolupracuje. Lidé si nezačnou ze strachu vykasávat rukávy a statečně bojovat – obzvlášť když na tom jsou už teď špatně.

Strach je jedna z centrálních hodnot politického rozhodování a je potřeba s ní pracovat. Nejde o to, říkat, že se nic neděje, to by byla lež. **Klimatické hnutí se však musí zabývat tím, jak lidem nabídnout vizi a naději.** Protože pokud v lidech vyvolává strach, je pravděpodobnější, že zaujmou k problematice konzervativnější a méně empatický postoj. Naopak když komunikace v lidech vyvolá pocit naděje, mají potom tendenci více spolupracovat a hledat spravedlivější řešení.[65]

Komunikací založenou na naději (tzv. hope based communication) se dlouhodobě zabývá komunikační expert Thomas Coombes, který spolupracoval například s Amnesty International. Více informací na webu hope-based.com.

> *Je hrozně důležité pojmenovat si, jak svět bude vypadat. Když je budoucnost popisovaná (a je to i chyba environmentálního hnutí), tak je popisovaná v hrozných termínech. Já nejsem odpůrce strašení. Strach je dobrý, evolučně jsme na něj nastavení, mobilizuje nás. Ale časem se to vyčerpá. Myslím, že ekohnutí na strašení hodně spoléhalo.*
> **Vojtěch Pelikán**

Změny klimatu jako naděje a příležitost

Proti environmentálním aktivistům oponenti dlouhodobě stavějí výtku, že jsou pouze kritičtí. Že spouštějí alarm, ukazují, co je špatně, ale nepředkládají řešení a nepodílejí se na něm. Stejná kritika se částečně vztahuje také na aktéry klimatického hnutí, přestože za poslední roky došlo k posunu. Pro práci s nadějí a aktivní zapojení do řešení klimatické krize však stále existuje dostatek prostoru. **Poukazování na konkrétní řešení a politiky** (například dostupné dotace na OZE, podpora udržitelného bydlení, rozvoj železniční dopravy, podpora využití recyklátů…) může být pro srozumitelnou komunikaci stěžejní.

Přitom opatření pro zmírnění dopadů změn klimatu znamenají také příležitost proměnit fungování společnosti k lepšímu a zajistit lepší budoucnost všem. Na obavy, které se s klimatickou krizí logicky pojí, může klimatické hnutí reagovat jasnějšími a konkrétními vizemi přeměny společnosti

63 KRAJHANZL, J. a kol. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

64 POLÁNEK, A. R. Uniklá zpráva OSN: času ubývá, klimatická katastrofa je nadohled. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/32858-unikla-zprava-osn-casu-ubyva-klimaticka-katastrofa-jenadohled.

65 BOSTOCK, Joanna. Don't fight fear with fear, fight fear with hope. Dostupné z: https://fm4.orf.at/stories/2938669.

a ekonomiky.[66] Spravedlivá transformace[67] navíc představuje politiku, z níž bude prosperovat většina, protože jejím cílem je zajistit důstojnější život lidem i s ohledem na jejich zranitelnost, která se bude s postupující klimatickou krizí prohlubovat.

> *Pokud se vám podaří do dlouhodobého přechodu domácností na OZE dostat i energeticky chudé domácnosti, budou to dvě vítězství najednou. V ideálním případě budou lidé bydlet v energeticky efektivních domech s efektivními spotřebiči na obnovitelných zdrojích energie. Zároveň budou výrobci i spotřebiteli energií. To je nízkouhlíkové řešení energetické chudoby, takže máte příležitost vyřešit dva problémy jednou ranou. Ale taky se nemusí podařit ani jedno. V ČR a většině zemí střední a východní Evropy jsou stávající programy na zvyšování energetické efektivity pro energeticky chudé domácnosti spíše nedostupné.*
> **Hedvika Koďousková**

Tváří v tvář této proměně je však důležité začít si **uvědomovat rozdíl mezi tím, co si lidé myslí, že způsobuje jejich kvalitu života, a co ve skutečnosti jejich život dělá příjemným a spokojeným**. Je to fakt, že rodina vlastní tři auta, anebo to, že má vše potřebné v docházkové vzdálenosti a auto ani nepotřebuje? Při vykreslování vize budoucího světa proto může klimatické hnutí překládat aktuální otázky a obavy do otázek na jiné systémové úrovni. Například pokud se lidé zaměstnaní v uhelném průmyslu obávají, že přijdou o práci, neměli by se místo boje proti „ekologickým aktivistům“ spíše organizovat a požadovat od státu zajištění jiného uplatnění, které bude lépe zaplacené a nebude mít negativní dopad na jejich zdraví?

Práce s nadějí je nakonec nezbytná i kvůli tomu, že dopady změn klimatu již pociťujeme na vlastní kůži, a i když bude klimatické hnutí úspěšné, setrvačné dopady dosavadních emisí budou zasahovat do našich životů v dohledné době více a intenzivněji.[68] Pokud chceme z tohoto světa odcházet důstojně, **budeme se muset jako jednotliví lidé také vypořádat s tím, v jakém stavu planetu zanecháváme budoucím generacím a co jsme udělali pro to, aby se tady dalo žít**. V tomto ohledu bude hrát naděje a pozitivní vize budoucnosti zásadní roli, jestliže společnost nechce zcela rezignovat na základní hodnoty, jako je právo na důstojný život, spravedlnost a solidarita.

Jak a proč ukazovat konkrétní dopady klimatické krize

Chybějící rámování debaty o klimatu a vnímání problému pouze jako otázky životního prostředí vede k tomu, že jsou změny klimatu něco velmi abstraktního. **Lidé si jen těžko propojují konkrétní důsledky s dopadem na jejich životy.** Vlažný přístup politické reprezentace i nepříliš aktivní nátlak veřejnosti může plynout také z geografické polohy České republiky. Nacházíme se v místech, kde projevy změn klimatu nejsou natolik bezprostředně život ohrožující jako například v zemích globálního Jihu nebo v přímořských oblastech.[69]

Je těžké představit si, jak se změní projevy počasí v budoucnosti. Lidé vnímají vlny sucha a všímají si, že se krajina mění, ale doufají, že příští rok zaprší a bude to zase lepší. **Pro klimatické hnutí je proto důležité řešit ty problémy, které lidé vnímají jako důležité a které se změnami klimatu souvisejí**, přestože to tak na první pohled nevypadá – například práci, dostupnost bydlení, dopravní infrastrukturu apod. Široká veřejnost si jen málo uvědomuje, že klimatická krize se podepíše hlavně na jejich životech a nejvíce dopadne na ty nejzranitelnější.

Konkrétní dopady klimatické krize na životy lidí

Z hlediska snižování abstrakce tématu klimatické krize pro českou veřejnost je výhodné při komunikaci pracovat spíše s lokálními projevy než s těmi globálními. **Klimatické hnutí by proto mělo pružně reagovat na konkrétní události v České republice** a využívat je jako příležitosti pro ilustraci konkrétních dopadů změn klimatu na životy lidí.

Různé geografické oblasti a různé skupiny obyvatel se potýkají s jinými problémy a na to je třeba při vytváření strategií a taktik myslet. Na jižní Moravě je sucho větším problémem než například v jižních Čechách. Zmizelé lesy, konkrétní obrázky, jak se za deset let změnila krajina, nebo opatření, v rámci

66 Viz například *NOVÁ DOHODA: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku* [online]. Dostupné z: novadohoda.cz; nebo: *Změna k lepšímu* [online]. Dostupné z: www.klepsimu.cz.

67 Viz kapitola *Jak to celé dělat spravedlivě*.

68 IPCC. *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Dostupné z: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf.

69 To ale neznamená, že se u nás podmínky výrazně nezhorší. Studie jako publikace *Očekávané klimatické podmínky v ČR* od vědců Akademie věd ČR očekávají například výrazný pokles srážek a s nimi pokles zemědělské produkce na jižní Moravě, tedy jedné z nejúrodnějších oblastí země. Viz: ŠTĚPÁNEK, Petr a kol. *Očekávané klimatické podmínky v České republice: část I. Změna základních parametrů* [online]. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/studie/2019-klimaicke-podminky-cr-1.

něhož si lidé nesmějí napustit vlastní bazén vodou. Nepředvídatelnost počasí, silné bouřky, vítr a záplavy vyvolávají strach. To jsou hmatatelné příklady událostí v České republice, které lidem dokážou přiblížit, že se klimatická krize týká i jich.

Z výzkumu vyplynulo, že mezi konkrétní problémy, které lidé mohou vnímat kolem sebe ve svém každodenním životě, patří proměna okolní krajiny. Promyšlená řešení reagující na aktuální nedostatky a budoucí hrozby nabízí například model adaptace na změny klimatu *Živá krajina* spolku Společně proti suchu.[70]

Bezprostředně ohroženou skupinou jsou například starší lidé ve městech. Přes léto jim zhoršují zdraví vysoké teploty, které se vlivem vzniku tepelného ostrova stávají nesnesitelnými. Také jsou častěji ohroženi energetickou chudobou[71] a jsou to právě oni, kteří si všímají, jak moc se krajina změnila. Přitom oni sami ani jejich rodiny si pravděpodobně neuvědomují, že velkou část jejich problémů v životě přímo, či nepřímo způsobuje klimatická krize. A stejně tomu je u velké řady dalších potenciálních spojenců.

> *Klimatické hnutí by se mělo ujmout přerámování tématu. Je jedno, jestli ke katastrofě dojde za dvacet nebo padesát let. Prostě se to děje. Ke katastrofě míříme a je jedno, kterou generaci to dožene. Pojďme se pobavit o tom, jak existovat. Pokud postupně přicházíme o pitnou vodu, pojďme se o tom bavit. Vytáhnout z toho „co by kdyby“.*
> **anonymní politoložka**

Propojení klimatu a socioekonomických problémů

Klimatická krize je zcela jistě tématem průřezovým. **Ale ze všeho nejvíce v debatě chybí propojení se socioekonomickou otázkou.** S řešením problémů spojených se změnami klimatu nejde čekat až do chvíle, kdy se vyřeší problémy ekonomické a sociální. Naopak je potřeba řešit vše najednou a společně. Kromě nezbytnosti dosažení klimaticky neutrální ekonomiky spravedlivým způsobem je zásadní fakt, že stabilní klima je základní materiální podmínkou pro fungování ekonomiky a společnosti jako takové.

V tomto tematickém propojení selhaly české levicové strany, ale **částečně se to daří některým aktérům klimatického hnutí**. Kromě upozorňování, že „na mrtvé planetě nejsou pracovní místa“, je klimatické hnutí napřed hlavně v práci s lidmi z uhelných regionů. Tamní lidé pracující v průmyslu bez budoucnosti stojí první v řadě nás všech, kteří si musíme přivlastnit novou vizi budoucnosti a získat nové schopnosti pro život bez fosilních paliv. Kromě zaměstnanosti je však stěžejní, aby **klimatické hnutí aktivně hledalo styčné plochy mezi klimatickou krizí a dalšími socioekonomickými problémy.** Příkladem může být ohodnocení péče, které na první pohled nemá s klimatem mnoho styčných ploch, přestože právě solidarita a ohleduplnost (jako základní hodnoty péče) můžou hrát v udržitelné budoucnosti klíčovou roli.

Socioekonomickou rovinu klimatické krize hlouběji popisuje kapitola *Jak to celé dělat spravedlivě*.

Velký vliv na dynamiku řešení klimatické krize má také fakt, že některé skupiny obyvatel nemají naplněny základní potřeby. Těžko se dosahuje široké spolupráce a masivního zájmu o pocitově vzdálený problém globálního klimatického rozvratu, když lidé řeší své problémy tady a teď: exekuce, vysoké platby za energie a nedostupné bydlení. V takové situaci většinově selhávají jakékoli snahy veřejnost vzdělávat a zapojovat. **Klimatické hnutí, které usiluje o spravedlivý svět, by se mělo na uspokojení těchto základních potřeb podílet a propojovat jej s řešením klimatické krize jako další základní potřeby lidstva.** Protože společnost dokáže na tomto řešení spolupracovat pouze tehdy, pokud není zběsilým způsobem rozdělená – ať už nerovnoměrně rozděleným bohatstvím, anebo kulturními válkami.

> *Musíte si uvědomit, že nic nezlomíme rychle. Je to na sto let. Na tři generace. Jde o to, aby ta mezifáze ještě byla lidská. Nejvíce mě straší, že se v diskuzích začíná dostávat do popředí otázka, že je lidí na světě moc. Evropsko-americká společnost má větší moc nad zbytkem planety, a když se naše situace zvrhne, těžko odhadnout, co uděláme… Je nutné, aby to vždy bylo lidské, všechna opatření.*
> **Vladimír Špidla**

70 Co je to Model Živá krajina. Dostupné z: https://spolecneprotisuchu.cz/model-ziva-krajina.
71 Viz průzkum STEM: Náklady na vytápění českých domácností a energetická chudoba v ČR. Dostupné z: https://www.stem.cz/naklady-na-vytapeni-ceskych-domacnosti-a-energeticka-chudoba-v-cr.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Klimatické hnutí musí nabízet naději a vizi budoucnosti jako protiklad emoci strachu, která se v různých smyslech s klimatickou krizí pojí. Pokud komunikace v lidech vyvolává strach, je pravděpodobnější, že zaujmou k problematice konzervativnější a méně empatický postoj. Naopak jestliže komunikace v lidech vyvolá pocit naděje, mají tendenci více spolupracovat a hledat spravedlivější řešení.
- Ukázky konkrétních řešení a politik pomáhají snižovat abstrakci tématu. Na obavy, které se s klimatickou krizí logicky pojí, může klimatické hnutí reagovat jasnějšími a konkrétními vizemi přeměny společnosti a ekonomiky.
- Pro zapojení české veřejnosti se ukazuje jako výhodné pracovat při komunikaci s lokálními projevy. Klimatické hnutí by proto mělo pružně reagovat na konkrétní události v České republice a využívat je jako příležitosti pro ilustraci dopadů změn klimatu na životy místních lidí. Tato taktika zároveň může pomoci klimatickému hnutí dostat se do médií, protože média píšou o tématech, která jsou lokální a aktuální.
- Je podstatné věnovat se problémům, které lidé aktuálně řeší a vnímají je jako důležité, přestože na první pohled se změnami klimatu nesouvisejí. Klimatické hnutí však musí dle situace a publika správně zvolit taktiku. Tyto problémy může být výhodné záměrně řešit bez zmínění souvislosti s klimatem, nebo naopak lze zdůrazňovat klimatický rozměr napříč každodenními problémy, s nimiž se veřejnost potýká.
- Komunikační posun od zodpovědného jednání jednotlivce k nutnosti prosazovat systémová řešení může pomoci pracovat s pocitem veřejnosti, že si člověk nemůže dovolit ekologická řešení. Je potřeba přenastavit pravidla fungování společnosti tak, aby udržitelný život byl logickou volbou.

Příležitosti

- Mainstreaming ochrany klimatu – nově vznikající legislativu, procesy a instituce – dává smysl podchytit a zahrnout do něj ohodnocení vlivu na změny klimatu a snahu přispět k jejich zmírňování. Míra udržitelnosti by měla být metrikou všech budoucích rozhodovacích procesů.
- Klimatické hnutí by mělo využít chybějícího zarámování debaty o klimatu k tomu, aby prosazovalo své vlastní narativy.
- Tím, že je klimatická krize problém průřezový, znamená jeho řešení také příležitost poprat se s více problémy najednou – například prosazení dostupného nízkouhlíkového bydlení může pomoci snížit energetickou chudobu.

Hrozby

- Debaty o dílčích problémech nebo příliš technické debaty mohou zastínit skutečné problémy, které je potřeba řešit. Konkrétním příkladem může být diskuze o Nové dohodě pro Evropu a zákazu spalovacích motorů před volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2021, případně prosazování jaderné energetiky jako ekologického zdroje energie.
- Klimatická krize ovlivňuje velkou řadu oblastí a prolíná se více resorty. Pokud se nepodaří všechny vazby podchytit a restrukturalizace ekonomiky nebude dostatečně promyšlená a řízená, bude mít velké množství negativních sociálních dopadů.
- Kvůli tomu, že je téma změn klimatu často vnímáno jako problém primárně ekologický, nemáme dostatek odbornic a odborníků napříč obory (např. ekologičtí ekonomové), kteří by připravovali kvalitní analýzy dopadů a nutných řešení a kteří by o nich mluvili v médiích.
- Téma klimatické krize si mohou přivlastnit národovecké strany a prosazovat vlastní rámování debaty a ekofašistická řešení.

O čem byla tato kapitola

- Opatření proti změnám klimatu je potřeba zavádět napříč všemi sektory společnosti. Jinými slovy, je potřeba zajistit mainstreaming ochrany klimatu. Když klimatická krize není vnímána jako komplexní a průřezový problém, nemůže dojít k dostatečnému naplánování a řízení spravedlivé transformace fungování ekonomiky. Příkladem špatného řešení komplexního problému může být nízká odolnost České republiky v krizových situacích.
- Debatě o klimatu chybí rámování a celospolečenská diskuze tápe v tom, jak se postavit k jednotlivým problémům a řešením. Nejistota spojená s klimatickou krizí vyvolává pocity strachu, s nimiž musí klimatické hnutí pracovat. Je potřeba přinášet konkrétní příklady řešení a vizi alternativního fungování společnosti, která je uskutečnitelná a spravedlivá k většině obyvatel.
- Lidem se daří lépe porozumět abstraktnímu tématu klimatické krize, když si jej dokážou propojit s vlastním životem. Pro klimatické hnutí může být výhodné pracovat s aktuálními a lokálními událostmi, které dopadají na českou veřejnost a týkají se změn klimatu. Klíčovou roli hraje propojení se socioekonomickými otázkami a společné řešení základních potřeb jídla, bydlení, péče, finančního zabezpečení a stabilního klimatu.

6.3 Moc a odkrývání toho, kdo ji má

Pochopení mocenských nerovností je zásadní nejen pro pochopení příčin klimatické krize, ale také pro hledání cest k jejímu řešení. Ekonomická moc koncentrovaná v rukou vlivných zájmových skupin se totiž přímo promítá také do politických rozhodnutí. Tato dynamika, o níž se u nás v souvislosti s narůstajícím vlivem nejbohatších Čechů a Češek[71] začalo hovořit jako o „oligarchizaci", blokuje také řešení klimatické krize.

Je zřejmá nespravedlnost mezi tím, že právě bohatší a mocnější lidé těží z ekonomického růstu a vytvářejí největší množství emisí, zatímco ti chudší a zranitelnější se naopak musejí vypořádávat s negativními dopady klimatické krize.[73] **Snahy o snižování emisí, udržitelnější zemědělství či ozdravení krajiny totiž narážejí na zájmy lidí a firem**, které z neudržitelných forem podnikání profitují. Pět z deseti nejbohatších českých oligarchů přitom podniká přímo v těžbě fosilních paliv či v průmyslovém zemědělství – tedy v oblastech, v nichž musí dojít k největším změnám.[74]

Bohatí mají moc upravovat si pravidla ve prospěch vlastního soukromého zájmu, jak se jasně ukázalo například při tvorbě nového stavebního zákona.[75] Tato moc pak brání společnosti v nacházení společného zájmu, který je nutné prosadit pro úspěšné řešení klimatické krize. Právě mocenské struktury a jejich vliv popisuje tato kapitola.

První část kapitoly se věnuje jednotlivým dynamikám, které svým mocenským působením blokují spravedlivou transformaci ke klimatické neutralitě. Druhá část textu pak ukazuje možné způsoby, jak se těmto vlivům postavit. Závěr kapitoly je věnován konkrétní ilustraci mocenských struktur v energetice.

Kdo blokuje spravedlivou transformaci

Klimatickou krizi lze považovat za všeobecně známou skutečnost nejpozději od roku 1988, kdy se globální oteplování po vystoupení klimatologa Jamese Hansena v Kongresu USA poprvé dostalo

72 Ilustrace procesů například v článku: SLONKOVÁ, Sabina. Zpráva o stavu nejvlivnějších zákulisních hráčů: konec starých časů. Dostupné z: https://neovlivni.cz/zprava-o-stavu-nejvlivnejsich-zakulisnich-hracu-konec-starych-casu.

73 PAUL, Harpreet Kaur. Climate change affects rich and poor unequally. Climate justice redresses the balance. Dostupné z: https://www.greenpeace.org.uk/news/climate-change-inequality-climate-justice.

74 Jsou to Renáta Kellnerová s rodinou, Karel Komárek, Daniel Křetínský, Andrej Babiš a Pavel Tykač.

75 LÁSKA, Václav. Nový stavební zákon? Jako by si Kajínek s Rathem napsali trestní zákoník. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/31577-novy-stavebni-zakon-jako-bysi-kajinek-srathem-napsali-trestni-zakonik.

na přední stránky světového tisku.[76] Přesto lidstvo od té doby vypustilo do atmosféry víc skleníkových plynů než v celé své předešlé historii od počátku průmyslové revoluce.[77] Přes všechna dosavadní varování vědců, rostoucí znepokojení široké veřejnosti i návrhy řešení **emise nejenže neklesají, ale dále rostou**. Politické reprezentace, od nichž se dohoda na globálním řešení očekává, se zdráhají vyslyšet volání lidí, kteří je podobně jako Greta Thunbergová vyzývají, aby poslouchali vědce.[78]

Jak je možné, že se situace stále zhoršuje? Velkou roli hraje to, že firmy a osoby, které ze současného fungování světa nejvíce těží, využívají svého vlivu k zachování stávající podoby systému a ekonomiky. **Změny potřebné pro řešení klimatické krize by mohly ohrozit jejich zisk i moc.** Vlivní aktéři se zapojí do řešení buď tehdy, jestliže to pro ně bude finančně výhodné, anebo když k tomu budou dotlačeni státem či vlivem konkurenčních trendů.

> *Aktéři, kteří mají relativně vysoké sázky v současném systému, mají v rámci toho systému i nějakou moc. Je těžké si představit, že by začali prosazovat udržitelnější řešení. Zisk je primární drive, hlavně u soukromých aktérů – a je jedno, jestli se bavíme o produkci dopravy, nebo energie.*
> **Lukáš Lehotský**

Ve struktuře české ekonomiky navíc **hrají dominantní roli ty nejméně udržitelné formy podnikání**. Na předních příčkách žebříčku nejvýznamnějších firem jsou dvě automobilky (Škoda a Hyundai), tři uhelně-plynové energetické firmy (ČEZ, EPH a RWE), jedna agrokorporace (Agrofert), jedna ocelárna (Moravia Steel) a jedna petrochemická společnost (Unipetrol).[79]

Mediální i politická krajina je manipulována mocenskými skupinami, jejichž zájem je s řešením klimatické krize v rozporu. Tato dynamika je zjevná napříč ekonomickými odvětvími i kontinenty – od desetiletí trvající dezinformační kampaně amerického ropného průmyslu popírající změny klimatu[80] až po ve své podstatě totožné lobbistické a mediální strategie českých uhlobaronů[81].

Problémem přitom není sám princip zisku jako takový nebo soukromé podnikání obecně. **Zásadnějším problémem je velikost a míra moci, která s velikostí firem a jejich zisku roste.** Menší podniky, jež vlastní lidé přímo v místech svého působení, mají větší motivaci hledět na lokální potřeby komunity a okolního prostředí než celostátní nebo nadnárodní velké společnosti a koncerny.

Důsledkem pak může být i to, že menší aktéři, jako například obce, ztrácejí možnost chránit krajinu ve svém nejbližším okolí. Na pozemkové úpravy potřebují souhlas od vlastníků pozemků, jenže velké pozemky často vlastní velké koncerny s obrovskou mocí. **Obce do podobného konfliktu jít nechtějí**, protože místní starostové a starostky nemají oproti hráčům, jako je Babišův Agrofert, žádný vliv, peníze a ani kompetence.

Pokud si však velké firmy chtějí svůj zisk a svou moc udržet, pod tlakem prohlubující se klimatické krize a rozrůstajících se klimatických opatření jim nezbyde nic jiného než se začít přizpůsobovat. V jejich vlastním zájmu bude, aby samy investovaly peníze do stabilizované a kontinuální ekonomické transformace a přerodu svého podnikání na bezuhlíkové. Některé části klimatického hnutí by mohly vlivu těchto velkých firem chytře využít. Při podobném stylu práce je však potřeba velké opatrnosti, protože se v žádném případě nedá očekávat, **že by velkými firmami podporovaná transformace byla spravedlivá nebo že by vedla k potřebným systémovým změnám**.

Tématu sociálních rozměrů transformace se více věnuje kapitola *Jak to celé dělat spravedlivě*. Důvody, proč je nutné usilovat o změny systému, rozvíjí kapitola *Jak dosáhnout systémové změny*.

Mocní si chtějí zachovat svou pozici

Zásadním problémem, který komplikuje spravedlivou transformaci a potřebnou restrukturalizaci ekonomiky, je **snaha vlivných zachovat si svou moc**. Bohatí a vlivní lidé (v naprosté většině

76 BRULLE, Robert. 30 years ago global warming became front-page news – and both Republicans and Democrats took it seriously. Dostupné z: https://theconversation.com/30-years-ago-global-warming-became-front-page-news-and-both-republicans-and-democrats-took-it-seriously-97658.

77 FRUMHOFF, Peter C. Global Warming Fact: More than Half of All Industrial CO2 Pollution Has Been Emitted Since 1988. Dostupné z: https://blog.ucsusa.org/peter-frumhoff/global-warming-fact-co2-emissions-since-1988-764.

78 MILMAN, Oliver a David SMITH. 'Listen to the scientists': Greta Thunberg urges Congress to take action. Dostupné z: https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/18/greta-thunberg-testimony-congress-climate-change-action.

79 Žebříček nejvýznamnějších firem již po sedmadvacáté. Dostupné z: https://www.czechtop100.cz/cs/aktualne/detail/zebricek-nejvyznamnejsich-firem-jiz-po-osmadvacate-11356.

80 MONBIOT, George. The denial industry. Dostupné z: https://www.theguardian.com/environment/2006/sep/19/ethicalliving.g2.

81 TRUCHLÁ, Helena a Martin BIBEN. Stránka Greenpiss uráží ekology. Stopy od ní vedou až k Tykačovým investicím do uhlí. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stranka-greenpiss-urazi-ekology-stopy-od-ni-vedou-az-k-tykac/r~125474e087a411e98aa4ac1f6b220ee8.

samozřejmě muži[82]) ovlivňují struktury takovým způsobem, aby výsledek potřebné transformace byl výhodný hlavně pro ně a aby o svou moc nepřišli.

Oligarchové potřebují k prosazování svých zájmů politiky. Ti jsou pro udržení své moci závislí na hlasech voličů. **Vytváří se tak pomyslný trojúhelník, ve kterém jsou političtí aktéři na pomezí**, kdy se rozhodují, zda vyhoví zájmům oligarchů, pro které bude výhodné držet je u moci, nebo budou hájit zájmy voličů, ale riskují tím, že proti nim půjdou oligarchové.

Konkrétním příkladem vztahu mezi politiky a ekonomickými hráči může být rozdělování dotací z evropských fondů, jež by měly podpořit odolnost uhelných regionů a vznik lokálních ekonomik, ze kterých budou těžit místní lidé. Reálně hrozí, že se tyto finance budou opět hromadit u velkých aktérů[83], v jejichž zájmu ale není čelit klimatické krizi ani minimalizovat negativní dopad transformace na ty nejohroženější. Místo toho, aby dotace byly využity k řešení problémů, které vycházejí z nerovností, dojde pouze k posílení stávajících struktur. **Vliv mocenských struktur se tak už teď promítá do toho, jak bude vypadat výsledek klimatických politik a opatření.**

> *Možná se vláda bude tvářit, že je pro ně ekologie hloupé slovo. Ale na úrovni každodenního provozu se budou zakázky nebo dotace rozdělovat někomu, kdo bude mít politické konexe s vznikajícími vládními strukturami.*
> **Lukáš Likavčan**

Nepoměr v síle a vlivu států či Evropské unie vůči korporacím se projevil také během pandemie covidu-19. **Nedostatek surovin potřebných k fungování ekonomiky a nedostatek zdravotnických potřeb zvýraznil slabou kontrolu států nad mocenskými strukturami.** Na konkrétních příkladech předražených zakázek je také dobře vidět, že někteří „přátelé vlivných“ neměli zájem přispět k řešení koronavirové krize, ale jejich hlavním cílem bylo na celé situaci vydělat.[84] Ať už jde o krizi koronavirovou, nebo klimatickou, klimatické hnutí musí počítat s tím, že mocenské struktury nebudou usilovat o proměnu ekonomiky nebo systému, ale naopak se **budou snažit udržet a rozšířit svůj stávající vliv**.

Ekonomická a politická moc potom proniká i do mediálního a politického prostoru. Tato dynamika se přitom v posledních letech zhoršuje – nejvýznamněji v takzvané oligarchizaci médií, kdy byla v posledních letech velká část české mediální krajiny skoupena oligarchy[85]. Mocní mohou díky svým médiím ovlivňovat, o jakých tématech se píše a jakým způsobem. To, co pro ně není výhodné nebo co ohrožuje jejich pozici, potom mohou bagatelizovat nebo přehlížet. A díky tomu opět posilují svůj vliv a pozice.

> *Je to trochu začarovaný kruh. Když je většina médií vlastněná lidmi, kteří z tohoto systému těží, tak se o tom, v čem je systém problematický, nepíše.*
> **Zuzana Harmáčková**

Koncentrace různých druhů moci – ekonomické, politické a mediální – u stále užšího okruhu lidí může ohrožovat také samotnou politickou pluralitu, která je stěžejní pro fungování demokracie. **To může znamenat také ohrožení pro samotné klimatické hnutí, ale i další občanské iniciativy.** Přestože situace ještě není tak vážná jako například v Maďarsku, kde dochází k systematickému potlačování občanského sektoru[86], můžeme i u nás sledovat snahy o omezení financování některých druhů organizací a iniciativ.[87]

Obavy konzervativních

Při prosazování svých požadavků naráží klimatické hnutí na konzervativní sílu, která je dominantní ve většině politických stran i na významných pozicích v různých sektorech. Politické prostředí ovládá liberálně-konzervativní a národně populistická pravice, která řešení klimatické krize nevnímá jako prioritu, i když samotné změny klimatu již naštěstí nepopírá. Ve stávajícím politickém prostředí je pak samotná otázka regulace neudržitelných typů podnikání nevítaným tématem.

Konzervativní postoje můžou plynout z přirozeného sklonu vyhnout se změnám, které znamenají nejistotu a vyvolávají strach. Mainstreamoví ekonomové kvůli tomu mohou vnímat nutnou ekonomickou restrukturalizaci jako nebezpečí a nikoli příležitost pro realizaci pozitivních změn. V energetice zas může mít konzervativní odpor

82 100 nejbohatších Čechů 2021. Dostupné z: https://forbes.cz/zebricky/miliardari-2021.

83 BOČEK, Jan. 41 miliard na nový život uhelných regionů půjde hlavně k velkým hráčům. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uhli-transformace-moravskoslezsky-ustecky-karlovarsky-fond-spravedlive_2110040705_jab#xxx.

84 Jak nakupuje Ministerstvo zdravotnictví – zakázky v době koronaviru. Dostupné z: https://milionchvilek.cz/clanek/jak-nakupuje-ministerstvo-zdravotnictvi-zakazky-v-dobe-koronaviru.

85 Mediální skupina MAFRA majitelem Agrofertu Andrejem Babišem a CZECH NEWS CENTER majitelem Energetického a průmyslového holdingu Danielem Křetínským.

86 Maďarský zákon o nevládních organizacích je protiprávní, rozhodl soud. Zavádí nezdůvodněná omezení. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/madarsko-zakon-nevladni-organizace-soud-evropska-unie-protipravnost-diskriminace_2006181053_tzr.

87 ADAMIČKOVÁ, Naďa a Marie KÖNIGOVÁ. Neziskovkám jde 18 miliard. Babiš se chystá dotace pročesat. Dostupné z: https://www.novinky.cz/domaci/clanek/neziskovkam-jde-18-miliard-babis-se-chysta-dotace-procesat-40057280.

k energetické transformaci kořeny nejen v obavách o ztrátu zisků, ale také z neochoty hledat adekvátní technologické řešení.

Klimatické hnutí však musí mít na paměti, že **podobné obavy a konzervativní přístup mohou vycházet z nejistot ohledně dopadů transformace na běžné obyvatelstvo**. S těmi souvisí i rezervovaný přístup odborů, které nezpochybňují proces transformace jako takový, ale nemají důvěru v to, že bude dostatečně sociálně spravedlivý. Stejně tak mají obavy, co bude znamenat pro zaměstnance v energetickém sektoru.

Nutnosti prioritizace tématu klimatické krize, rámování celé debaty a práci se strachem a nadějí se věnuje kapitola *Klimatická krize jako průřezové téma*.

Skutečná, nebo falešná řešení?

Specifickou oblastí mocenského rozměru klimatické krize jsou **falešná řešení a jejich klamavé propagace – takzvaný greenwashing** (natírání neudržitelných praktik „na zeleno“). S rostoucím tlakem na řešení klimatické krize se pouhé popírání nutnosti změny a obhajování nejhorších forem podnikání stává neudržitelným. Vlivní aktéři proto mění přístup a využívají greenwashing.

Nastupují tak taktiky zdržování, odklánění nebo prosazování řešení, která problém jen přesunou v prostoru či čase.[88] Taková falešná řešení nesnižují emise dostatečně nebo je snižují za nepřijatelnou cenu, kterou může být například prohlubování jiných sociálních a ekologických problémů. **Jejich průvodním jevem a základní logikou je přitom udržení mocenských a ekonomických struktur, které původně problém pomohly způsobit.**

Typickým příkladem jsou v energetice snahy o **přechod od uhlí k plynu**, který snižuje emise oxidu uhličitého za cenu vyšších emisí metanu a uzamčení energetiky do dalších desítek let závislosti na fosilním průmyslu[89]. Nebo také **nedomyšlené využívání biomasy a biopaliv**, které ničí vzácné lesní ekosystémy a ohrožuje potravinovou bezpečnost[90].

Za greenwashing je možné považovat také jednání politických aktérů, kdy zvou organizace klimatického hnutí, místní občanské iniciativy nebo zástupce ohrožených skupin k jednacímu stolu, ale ve výsledku jejich názory nepromítnou do reality. **Výsledek jednání bez ohledu na obsah nakonec ovlivní mocenské zájmy, které mají v dané otázce větší vliv.**

S těmito všemi praktikami se již nyní klimatické hnutí setkává a je třeba, aby jim umělo čelit.

Slepé uličky, které nepřinášejí změny systémové, ale pouze povrchové, se musí klimatické hnutí učit efektivně odhalovat a **ukazovat místo nich řešení skutečná, která jdou ke kořenům neudržitelných struktur**.

> *Politici mají strategii kooptace. Oni si vás rádi zvou do setkání, i když vám vůbec nechtějí vyhovět. Možná chtějí slyšet nějaký argument z jiné části společnosti, není to manipulativní na sto procent. Rádi si vás pozvou, dává to zdání, že se baví se všemi. Ale potom to nevede k ničemu. Jste součástí oficiálního procesu, ale ten finální požadavek nikdy reflektovat nebudou, protože jsou tam jiné zájmy a mají větší vliv.*
> **Ondřej Císař**

Veřejný zájem musí mít přednost před zájmem soukromým

Je zřejmé, že schopnost státu řešit klimatickou krizi je aktuálně nedostačující. Státní politika do velké míry opomíjí vědecké poznání či zájem o lidské zdraví nebo ochranu klimatu a je pod vlivem lobbingu zájmových ekonomických skupin, oligarchů a privátních společností[91, 92]. **Pro úspěch klimatického hnutí je proto zásadní, aby převážil veřejný zájem před zájmem soukromým.**

Zásadní příležitostí pro tento hodnotový posun mohou být právě veřejné peníze. Klimatické hnutí by mělo tlačit nejen na **spravedlivé rozdělování fondů a jejich smysluplné a efektivní využití, ale mělo by také podporovat další veřejné investice**, jejichž cílem bude přeměna průmyslových odvětví směrem k naplňování veřejného zájmu.

88 LAMB, William F. How ‘discourses of delay’ are used to slow climate action. Dostupné z: https://www.carbonbrief.org/guest-post-how-discourses-of-delay-are-used-to-slow-climate-action.

89 KUBALA, Radek, Josef PATOČKA a Šimon BATÍK. *Fosilní plyn: most do klimatického kolapsu: Proč musíme zastavit přechod od uhlí k plynu a přesměrovat peníze do skutečných řešení* [online]. Dostupné z: https://re-set.cz/wp-content/uploads/2021/10/plyn-cesta-do-peklagg-2.pdf.

90 *EU bioenergy potential from a resource-efficiency perspective* [online]. Dostupné z: https://www.eea.europa.eu/publications/eu-bioenergy-potential.

91 Sledování rizik korupce v dekarbonizačních veřejných politikách v průběhu pandemické krize. Dostupné z: https://www.transparency.cz/projekty/sledovani-rizik-korupce-v-dekarbonizacnich-verejnych-politikach-v-prubehu-pandemicke-krize.

92 PATOČKA, Jakub a Zuzana VLASATÁ. Analýza: Ministerstvo životního prostředí pracuje pro Agrofert. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/24892-analyza-ministerstvo-zivotniho-prostredi-pracuje-pro-agrofert.

> *Možná je to až taková sociálnědemokratická teze, že se musí vrátit primát veřejného zájmu nad tím soukromým. S tím souvisí i nějaká kulturní změna. Nebrat to jako omezování soukromého zájmu, ale jako druh strategického zacílení. Soukromou sféru berme jako fakt, ale musí se řídit prioritami, které jsou deklarované pomocí nástrojů demokratické politiky, veřejně kontrolovatelné.*
> **Lukáš Likavčan**

Nicméně nutnou podmínkou takového vývoje je v první řadě demokratizace a proměna veřejného sektoru samotného. Klimatické hnutí musí najít cesty, **jak instituce veřejné správy vymanit z jejich dnešního podřízení vlivu byznysu a proměnit je tak, aby lépe sloužily veřejnému zájmu**. Velkou roli může hrát rozvoj jiných ekonomických forem, které přesunou kapitál a vlastnictví k menším a lokálním aktérům – ať už jde o posílení role drobnějšího soukromého podnikání, družstevnictví, nebo podnikání veřejného a obecního. Výsledkem by měl být demokratičtější, méně korupční stát, kde se věci dělají kvůli společenskému prospěchu, a nikoli kvůli prospěchu několika vlivných lidí.

> *Jde o to, jak tu hydru ekonomické moci přisáté na politiku rozetnout, jak ji odstavit od moci, abychom se mohli u čistého stolu bavit o tom, co potřebuje lidstvo, a ne co potřebuje Daniel Křetínský nebo ČEZ.*
> **Zuzana Vlasatá**

Otázku potřebných změn v institucích veřejného sektoru podrobněji rozvádí kapitola *Role institucí a veřejné správy*.

Je nutné konfrontovat moc

Stát tvoří terén, na kterém probíhá přetahovaná mezi veřejným míněním, politickými aktéry a soukromou ekonomickou mocí. Role klimatického hnutí nemusí být jen v zastupování určitých témat ve veřejné debatě nebo v prosazování konkrétních politik. **Klimatické hnutí může také aktivně pracovat na odhalování mocenských struktur ve společnosti.**

Při poukazování na možné střety zájmů může být komunikačně efektivnější pracovat s konkrétními příklady (např. čerpání dotací, konkrétní vazby vlivných) než s problematikou oligarchizace jako takovou. Zároveň je potřeba mocenské struktury nejen rozkrývat a zviditelňovat, ale **klimatické hnutí by také mělo přímo konfrontovat systémové a strukturální příčiny, které způsobují nerovnoměrné rozdělení moci**. Jinak řečeno, nejde tu jen o to, prosazovat dílčí či krátkodobé cíle, ale také o systematickou a dlouhodobou změnu rovnováhy sil ve společnosti.

Klimatické hnutí musí najít cesty, jak se mobilizovat a organizovat, aby mohlo čelit mocenským strukturám, které aktuálně prosazují svůj vlastní zisk a soukromé zájmy před veřejnými. Příkladem takových cest mohou být pokročilejší strategie se snahou přímo ovlivnit volby, jež v kontextu klimatického hnutí rozvíjí hnutí Sunrise v USA[93] nebo spolek Milion chvilek pro demokracii[94] v České republice. Takové formy organizování pak mohou dát veřejnosti větší vliv přímo na tvorbu rozhodnutí v politických funkcích.

Výstupy ze strategické debaty českého klimatického hnutí a hnutí Sunrise z USA jsou shrnuty v kapitole *Zahraniční inspirace*.

V českém prostředí je však náročné vůbec vést debatu o moci. **Veřejné diskuze o tom, kdo má vliv a jak jejich moc funguje, s sebou nesou negativní konotace „omezování individuálních svobod“.** Kromě aktivit investigativních novinářů, několika nezávislých médií a hrstky občanských iniciativ není

93 Sunrise Movement's Climate Mandate from the 2020 Election. Dostupné z: https://www.sunrisemovement.org/climate-mandate.

94 Milion chvilek rozeslal knihu Babišovo Palermo do všech domovů seniorů v republice. Dostupné z: https://milionchvilek.cz/clanek/milion-chvilek-rozeslal-knihu-babisovo-palermo-do-vsech-domovu-senioru-v-republice.

v České republice ustálena otevřená společenská debata o tom, kdo dělá jaká rozhodnutí a v čí prospěch. To je samozřejmě umocněno oligarchizací médií.

Jestliže bude klimatické hnutí chtít mocenské struktury více konfrontovat, **bude se muset sdružovat, uzavírat strategická spojenectví a organizovat se do silnějších skupin**. I pak bude narážet na limity, jak mocenskou konfrontaci dělat udržitelně, protože není jednoduché najít zdroje financování pro podobné aktivity. Zároveň bude klimatické hnutí jistě čelit mediálnímu nátlaku dezinformací, které se budou snažit zdiskreditovat celé hnutí, jeho organizace i jednotlivce.

> *Bohužel česká společnost se oligarchie málo bojí a málo řeší její rizika. Stále je tady takový ten devótní diskurz, jako že jsou to nějací „selfmademani“, ale jsou normální gauneři, kteří si koupili média, a tak to skryli.*
> **Zuzana Vlasatá**

Klimatické hnutí v České republice konfrontuje mocenské struktury také tím, že vytváří nátlak na banky a pojišťovny, aby přestaly investovat do fosilních projektů. Konkrétním příkladem je projekt *Zastavme špinavé prachy*[95].

Regulace budou nezbytné

Jestliže se má řešení klimatické krize řídit veřejným zájmem a mají-li být potřebné změny promyšlené, bude v nich muset hrát mnohem **výraznější roli veřejný sektor prostřednictvím nutných regulací**. Jeho role má spočívat hlavně v koordinaci potřebného kolektivního jednání a nutných změn, které musejí nastat v masivní míře a rychlém tempu.

Existujícím příkladem může být rozsáhlý program veřejných investic a regulací Zelená dohoda pro Evropu. Ten reaguje na potřebu aktivnější role veřejných politických těles a **odklání se od neoliberální představy o trhu, který sám sebe reguluje, a naplňuje tak potřeby veřejnosti** – tedy od představy, která se tváří v tvář k nutnému řešení klimatické krize jeví jako nefunkční.

Klimatické hnutí by se mělo naučit komunikovat, že **rozšiřování vlivu veřejného sektoru nemá za cíl zvyšovat byrokratickou zátěž**. Veřejný sektor by na rozdíl od stereotypních představ o panovačných byrokratech měl pomoci vytvářet participativnější a demokratičtější společnost tím, že dá prostor a zdroje komunitám na nejnižší úrovni. Podstatou regulací není obtěžování živnostníků, ale **snaha směrovat iniciativu a tvořivost vlastní soukromému podnikání ke strategickým prioritám, které povedou ke spravedlivým řešením klimatické krize**, nikoli k jejímu prohlubování. Některé druhy byznysu, které již teď prioritizují veřejný zájem, mohou v takových snahách představovat důležité strategické spojence.[96]

Tomu, s kým může klimatické hnutí v rámci byznysové sféry navazovat partnerství, se více věnuje kapitola *Strategická spojenectví*.

Zásadní význam pro řešení klimatické krize mohou mít také **regulace s cílem omezit vliv nadnárodních korporací**. Právě na jejich prosazování by se mohlo klimatické hnutí zaměřit. Příkladem podobného opatření může být uzavřená dohoda o minimální daňové sazbě pro nadnárodní podniky[97], ale ještě významnější dopad by mělo omezení velikosti firem tak, aby vůbec nemohly být větší než samotné státy.

Klimatické hnutí musí prosazovat **konkrétní regulace také v rámci jednotlivých resortů státní politiky**. Například v oblasti zemědělství je nezbytné zastropovat dotace pro velké zemědělské společnosti, které jinak budou i nadále vydělávat na dotacích na úkor drobnějších zemědělců. Jestliže má řešení klimatické krize podpořit rozvoj lokálních ekonomik a podniků, bude je nutné nejen adekvátně podpořit, ale také částečně omezit sílu a vliv velkých hráčů.

> *Plošné dotace fixují současný stav a blokují vývoj k ekologičtějšímu zemědělství. Vezměme si třeba družstvo v Hustopečích – ve své době druhé největší po Slušovicích, s pestrou produkcí: meruňky, víno, různé druhy zeleniny a brambor, květiny, krávy, prasata. Bylo to něco,*

95 Zastavme špinavé prachy [online]. Dostupné z: https://spinaveprachy.cz.

96 Five minutes with Mariana Mazzucato: „We have socialised the risk of innovation but privatised the rewards“. Dostupné z: https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/5-minutes-with-mariana-mazzucato.

97 Svět se dohodl na minimální dani pro nadnárodní firmy ve výši 15 procent. Státníci mluví o historickém okamžiku. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3383092-oecd-ohlasila-dosazeni-dohody-o-globalni-minimalni-dani-pro-nadnarodni-firmy.

co by se nám dnes líbilo – velké družstvo živilo celý region. Když ho pohltil Agrofert, osekal to, začal střídat kukuřici a pšenici, měl jisté dotace a potřebu minima pracovní síly. Čili když se dostanou malé podniky do rukou takových velkých podniků, nastoupí logika „vytáhnout maximum peněz za nejmenší náklady“.
Zuzana Vlasatá

Mocenské poměry v energetice

Dobrou ilustrací fungování mocenských struktur a vlivů může být nastínění situace v energetice. V energetickém sektoru vzniká necelých 40 % ze všech emisí skleníkových plynů v České republice[98], a jeho proměna je proto pro řešení klimatické krize prvním krokem. Na energetiku také doteď směřovala většina nátlaku ze strany klimatického hnutí v Česku, které **na vlastní kůži zažilo odpor silné koalice koncentrovaných ekonomických zájmů** a na ně napojených mediálních, politických i úřednických aparátů.

V energetice je těžké dosahovat změn kvůli konzervativním proudům hájícím fosilní průmysl, ale také je potřeba vnímat zájmy dalších aktérů: politiků, firem a spotřebitelů energií.

Na politické rovině je klíčovým hráčem Ministerstvo průmyslu a obchodu, které je konzervativním aktérem stejně jako Hospodářský výbor v Poslanecké sněmovně. Když se k jejich vlivu přidá ještě konzervativní úřednický aparát ministerstva, vzniká tím síla, která dokáže zablokovat mnohá opatření vedoucí k efektivnímu řešení klimatické krize. Vliv Ministerstva životního prostředí následuje až za nimi.

Na byznysové úrovni má na změny v energetice samozřejmě velký vliv fosilní průmysl a firmy, které vyrábějí a distribuují energie. Podstatným hráčem je také Svaz průmyslu a dopravy ČR, který je reprezentován převážně konzervativními firmami, přestože jsou v něm i progresivnější podniky. Z dalších firem jsou vlivné ty, které nabízejí akumulaci elektrické energie nebo systémy řízení nabídky a poptávky po energiích směřující ke stabilizaci sítě.

Vliv firem na proměnu energetiky může být rozporuplný. Na jednu stranu firmy chtějí samy do rozvoje obnovitelných zdrojů energie investovat, a **zvyšují tím tlak na jejich rozvoj**. Na druhou stranu velký byznys získává finance určené na spravedlivou transformaci, přestože jejich projekty nepřispívají k rozvoji lokálních ekonomik a projekty výstavby nových obnovitelných zdrojů energie často ani neberou ohledy na potřeby místních obyvatel.

Ze spotřebitelů energií mají největší moc ti obrovští, tedy představitelé velkého a energeticky náročného průmyslu. Těm jde hlavně o finanční únosnost transformace a zachování jejich vlastní konkurenceschopnosti na trhu. Běžní spotřebitelé – domácnosti – hrají roli hlavně jako voličstvo, kterému se zodpovídají političtí aktéři a o jehož přízeň nechtějí přijít.

Klimatické hnutí by mělo posilovat hlas a podporovat vliv právě menších spotřebitelů energie a domácností, které v rámci mocenských struktur tahají za kratší provaz. Zásadním spojencem mohou být obce a komunity, jež samy mohou těžit z decentralizované a demokratičtější podoby energetiky. Ani k byznysu by však klimatické hnutí nemělo plošně přistupovat jako k protivníkovi. Je potřeba vhodně analyzovat konkrétní situace, takticky využívat různých zájmů vlivných a hledat mezi nimi vhodné, byť třeba jen dočasné spojence.

98 Emise skleníkových plynů v ČR podle sektorů detailně. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Je podstatné rámovat téma příčin, dopadů i řešení klimatické krize nerovným rozložením moci a bohatství ve společnosti. U konkrétních rozhodování a opatření otevírat debatu o tom, v čím jsou zájmu, komu prospějí a kdo má moc je prosadit.
- Klimatické hnutí by mělo zviditelňovat rozdílné zájmy různých socioekonomických segmentů společnosti a narušovat společenskou legitimitu extrémního bohatství a spotřeby. Musí se stavět na stranu těch, kteří jsou dnes znevýhodněni či vyloučeni z rozhodování nebo přístupu ke statkům.
- Tváří v tvář greenwashingu je vhodné ukazovat skutečná řešení, která jdou ke kořenům neudržitelných struktur.
- Při poukazování na možné střety zájmů může být komunikačně efektivnější pracovat s konkrétními příklady (např. čerpání dotací, konkrétní vazby vlivných) než s problematikou oligarchizace jako takovou.
- Klimatické hnutí by se mělo naučit komunikovat, že rozšiřování vlivu veřejného sektoru nemá za cíl zvyšovat byrokratickou zátěž. Podstatou regulací není obtěžování živnostníků, ale snaha směrovat iniciativu a tvořivost vlastní soukromému podnikání ke strategickým prioritám, které povedou ke spravedlivým řešením klimatické krize, nikoli k jejímu prohlubování.

Příležitosti

- Některé části klimatického hnutí by mohly chytře využít vlivu velkých firem, které budou samy investovat peníze do stabilizované a kontinuální ekonomické transformace – protože jim nic jiného nezbyde, pokud si budou chtít svou moc pod tlakem regulací udržet. Při podobném stylu práce je však potřeba velké opatrnosti, neboť se v žádném případě nedá očekávat, že by velkými firmami podporovaná transformace byla spravedlivá nebo že by vedla k potřebným systémovým změnám.
- Zásadní příležitostí pro hodnotový posun od soukromého zájmu k veřejnému mohou být veřejné peníze. Klimatické hnutí by mělo tlačit nejen na spravedlivé rozdělování fondů a jejich smysluplné a efektivní využití, ale mělo by také podporovat další veřejné investice, jejichž cílem bude přeměna průmyslových odvětví směrem k naplňování veřejného zájmu.
- Způsobem, jak vymanit veřejnou správu z podřízení vlivu byznysu, může být tlak na rozvoj jiných ekonomických forem, které přesunou kapitál a vlastnictví k menším a lokálním aktérům – ať už jde o posílení role drobnějšího soukromého podnikání, družstevnictví, nebo podnikání veřejného a obecního.
- Klimatické hnutí by mělo využít příležitostí k propojení svých témat s odporem proti oligarchizaci a začít aktivně pracovat na odhalování mocenských struktur ve společnosti. Musí najít cesty, jak se mobilizovat a organizovat, aby mohlo čelit mocenským strukturám – podobně jako to dělá například americké klimatické hnutí Sunrise nebo spolek Milion chvilek pro demokracii v České republice.
- Významný vliv mohou mít regulace s cílem omezit vliv nadnárodních korporací nebo snahy o omezení velikosti firem tak, aby vůbec nemohly být větší než státy.
- Spojenectví s obcemi a komunitami, které samy budou těžit z decentralizované a demokratičtější podoby energetiky, pomůže posílit hlas menších spotřebitelů energie a podpořit jejich vliv na proměnu energetického sektoru.
- Ani k byznysu by však klimatické hnutí nemělo plošně přistupovat jako k protivníkovi. Je potřeba vhodně analyzovat konkrétní situace, takticky využívat různých zájmů vlivných a hledat mezi nimi vhodné, byť třeba jen dočasné spojence.

Hrozby

- Mocní mohou díky svým médiím ovlivňovat, o jakých tématech se píše a jakým způsobem. To, co pro ně není výhodné nebo co ohrožuje jejich pozici, mohou bagatelizovat nebo přehlížet. A díky tomu opět posilují svůj vliv a pozice.
- Koncentrace různých druhů moci – ekonomické, politické a mediální – u stále užšího okruhu lidí může ohrožovat politickou pluralitu, která je stěžejní pro fungování demokracie. To může znamenat také ohrožení pro samotné klimatické hnutí, ale i další občanské iniciativy.
- Pokud zdroje financí určených na spravedlivou transformaci skončí u velkých a vlivných hráčů, nebude prostor pro potřebnou decentralizaci a demokratizaci energetiky.
- Pod tlakem klimatických opatření se budou dále rozmáhat falešná řešení klimatické krize a jejich klamavá propagace – takzvaný greenwashing. Za něj je možné považovat také jednání politických aktérů, kdy zvou organizace klimatického hnutí, místní občanské iniciativy nebo zástupce ohrožených skupin k jednacímu stolu, ale ve výsledku jejich názory nepromítnou do finálního rozhodnutí, které nakonec opět ovlivní mocenské zájmy.

- Vedení debaty o moci je náročné. Konkrétní výroky o tom, kdo má vliv a jak jeho moc funguje, s sebou nese negativní konotace „omezování individuálních svobod“. Klimatické hnutí bude narážet na limity, jak mocenskou konfrontaci dělat udržitelně, protože není jednoduché najít zdroje financování pro podobné aktivity. Zároveň bude jistě čelit mediálnímu nátlaku dezinformací, které se budou snažit zdiskreditovat celé hnutí, jeho organizace i jednotlivce.

O čem byla tato kapitola

- Velkou roli při řešení klimatické krize hraje to, že velké firmy a bohatí jednotlivci využívají svého vlivu k udržení stávající podoby systému a ekonomiky, protože si chtějí zachovat svou moc. Mediální i politická krajina je manipulována mocenskými skupinami, jejichž zájem je s řešením klimatické krize v rozporu. Vytváří se tak pomyslný trojúhelník, ve kterém jsou političtí aktéři na pomezí, zda vyhoví zájmům oligarchů, nebo voličů.
- Prosazování klimatických opatření může narážet také na konzervativní sílu, která je dominantní ve většině politických stran i na významných pozicích v různých sektorech. Ta může plynout nejen z obav o ztrátu zisků, ale také z nejistot ohledně dopadů transformace na běžné obyvatelstvo. Specifickou oblastí mocenského rozměru klimatické krize jsou falešná řešení a jejich klamavé propagace – takzvaný greenwashing.
- Pro úspěch klimatického hnutí je zásadní, aby převážil veřejný zájem před zájmem soukromým. K tomu mohou dopomoci veřejné investice a demokratizace a proměna veřejného sektoru samotného. Velký význam mohou mít také regulace s cílem omezit vliv nadnárodních korporací. Nová role klimatického hnutí může spočívat také v tom, že začne aktivně pracovat na odhalování mocenských struktur, bude je konfrontovat a čelit jim.
- Dobrou ilustrací fungování mocenských struktur může být situace v energetice, kde klimatické hnutí na vlastní kůži zažilo odpor silné koalice koncentrovaných ekonomických zájmů. V energetice je těžké dosahovat změn kvůli konzervativním proudům hájícím fosilní průmysl, ale také je potřeba vnímat specifické zájmy dalších aktérů: politiků, firem a spotřebitelů energií.

6.4 Jak to celé dělat spravedlivě

Klimatická krize je poháněna lidmi a různým způsobem dopadá na jejich životy, proto je společenský rozměr klimatické krize klíčový. Její řešení musí probíhat způsobem, který bude společnost považovat za únosný a spravedlivý a bude schopná jej přijmout. Jinak totiž hrozí, že se lidé proti klimatickým politikám a opatřením postaví.

Klimatická změna prohlubuje stávající nerovnosti. Navíc do budoucna existuje riziko, že se to bude dít stále více – například v otázce dostupnosti zdrojů (pitná voda, zdravé potraviny) či v možnostech vybrat si místo pro život ve zdravém životním prostředí, stejně jako v možnostech mít vlastní dostupné zdroje energie nebo investovat do jejich úspor.

Změny klimatu mají různé dopady na různé skupiny. A to nejen pokud rozlišujeme „bohaté země globálního Severu“ a „chudé země globálního Jihu“, ale i když se podíváme na situaci u nás, kde vysoké teploty více dopadají na zdraví starších lidí, sucha trápí převážně obyvatelstvo na venkově a lidé pracující v závislosti na krajině jsou více ohroženi ztrátou příjmů. **Bohatí lidé si už dnes mohou dovolit lépe se změnám klimatu přizpůsobit.**

> *Zajímavým fenoménem je migrace, ale ne ta utečenecká. Existují studie, které ukazují, že oblasti v rámci Evropy méně zasažené klimatickou změnou (například severní Evropa) se mohou stát oázou pro lidi z více zasažených částí Evropské unie (například ze Středomoří). To se ale samozřejmě týká pouze těch, kteří si podobné přemístění a investice budou moci dovolit. Související stoupání cen nemovitostí v cílových oblastech pak může představovat bariéru pro místní obyvatele. V některých státech se proti podobnému vývoji staví tím, že řeší, komu se nemovitosti smí prodávat.*
> **Zuzana Harmáčková**

Nemají-li se tyto dynamiky do budoucna dále prohlubovat, musí být klimatická politika také politikou „sociálně-ekologické soudržnosti“, která bude tyto nerovnosti překonávat a společnost spojovat. Široká společenská shoda a spolupráce je možná jen tehdy, pokud budou klimatické politiky lidem dávat smysl a pokud budou jejich náklady rovnoměrně rozložené. Nesmí tedy představovat neúnosnou hrozbu pro domácnosti v podobě nezvladatelného snižování jejich kvality života. Klimatické hnutí v této situaci musí sociální rozměr klimatických opatření zdůrazňovat a **aktivně se stavět na stranu lidí a jejich legitimních potřeb a zájmů**.

Tato kapitola se věnuje právě tématům, která se spravedlivým řešením klimatické krize souvisejí, a zaměřuje se na spravedlivou transformaci jako na širší proces změny. První část textu ukazuje některé problémy transformačního procesu a možné cesty k ekologicky udržitelnější i sociálně spravedlivější společnosti. Druhá část textu se potom věnuje aktuálnímu tématu energetické chudoby a práva na dostupnou energii.

Téma spravedlnosti a zranitelnosti některých skupin se ve výzkumu Klimavize ukázalo jako jedna z oblastí, kterým je nutné se věnovat při řešení klimatické krize. Zároveň jde o téma, jemuž se ze všech šesti hlavních oblastí Klimavize aktéři klimatického hnutí nejintenzivněji věnují a v němž mají bohaté zkušenosti z terénu i expertní znalosti. Tato kapitola Klimavize

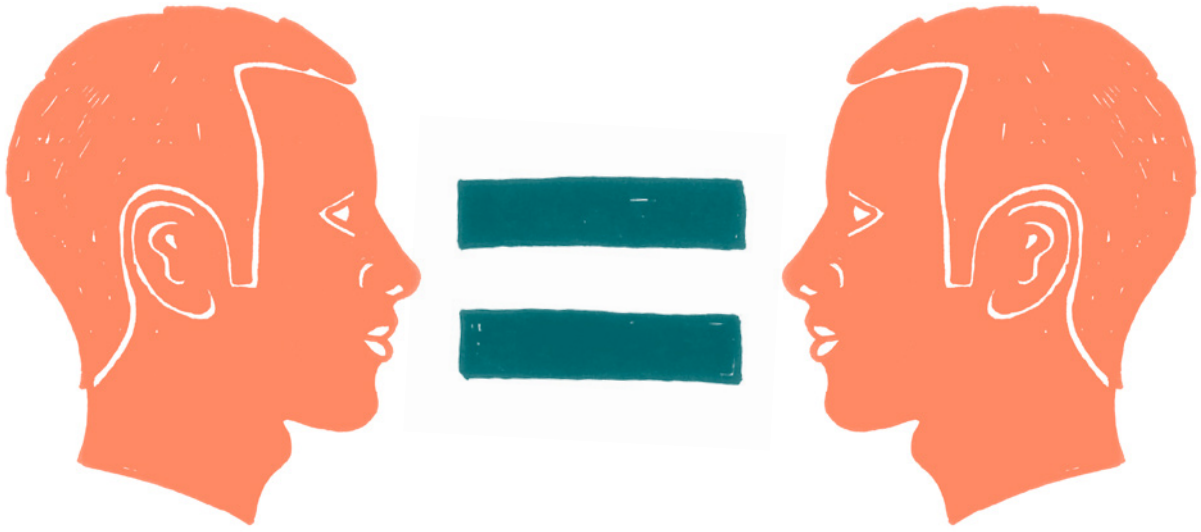

nedává hlubší návod, jak spravedlivou transformaci dělat, spíše se snaží téma ukotvit a ukázat jeho šíři těm, kteří se spravedlivé transformaci do hloubky zatím nevěnují.

Pro hlubší strategické i taktické plánování v tématu spravedlivé transformace doporučujeme (stejně jako u ostatních témat Klimavize) čerpat z dalších zdrojů. Nápomocná může být například *Nová dohoda*[99] nebo publikace *Spravedlivá transformace očima místních lidí*[100] od platformy Re-set či materiály dalších organizací, které se tématu více věnují (Asociace pro mezinárodní otázky[101], Hnutí DUHA, Centrum pro dopravu a energetiku[102]).

99 *NOVÁ DOHODA: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku* [online]. Dostupné z: novadohoda.cz.

100 *Spravedlivá transformace očima místních lidí* [online]. Dostupné z: https://re-set.cz/wp-content/uploads/2022/01/spravedlivka_finale_web.pdf.

101 ZINDULKOVÁ, K. *Spravedlivá transformace a korupční rizika* [online]. Dostupné z: https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/08/Spravedliva-transformace-a-korupcni-rizika.pdf.

102 ZINDULKOVÁ, Kristina a Veronika DOMBROVSKÁ. Spravedlivá transformace a participace: Jak zapojit veřejnost do přeměny uhelných regionů [online]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1863/participace__1_.pdf.

Problémy transformačního procesu a klíče k jejich řešení

Otázka takzvané spravedlivé transformace se dnes **často zužuje jen na aktuální problémy regionů zasažených těžbou a spalováním uhlí**, a to konkrétně v souvislosti se stejnojmenným fondem Evropské unie, takzvaným Fondem spravedlivé transformace (dále FST). Sám proces proměny uhelných regionů má ale kořeny už v útlumu průmyslu a těžby uhlí v 90. letech minulého století a bude trvat dál i po ukončení činnosti FST. Navíc problém spravedlivé transformace se brzy bude týkat také jiných než uhelných ekonomických odvětví, kde je nezbytná proměna, ať už jde o další formy energetiky, automobilový průmysl, leteckou dopravu, nebo třeba průmyslové zemědělství.

Je proto na místě **vrátit se k širšímu pojetí tohoto pojmu**, který pochází původně z dialogu odborového a ekologického hnutí. Jeho smyslem je, že *celý* proces transformace směrem k ekologické ekonomice by měl být férový. Pojem znamená, že by proces proměny měl nejen **minimalizovat své negativní dopady, aby jej společnost vůbec přijala, ale zároveň by měl maximalizovat dopady pozitivní**. Pokud bude transformace dobře pojatá, měla by být cestou, jak řešit více problémů najednou a směřovat k ekonomice, která bude nejen respektovat ekologické meze, ale také naplňovat lidské potřeby.

> *Odklon od uhlí je velká příležitost pro robustnější imaginaci a spravedlivější transformaci. Pokud by se podařil zrealizovat a reprezentovat zájmy lidí, je to příležitost pro ukázání dobré praxe ve větším měřítku. Neměli bychom dopustit, aby velké společnosti dostaly kompenzace po německém vzoru. Tam EPH skoupila doly s primární motivací vydělat na případném neúspěchu a pomalé tranzici, ale v případě úspěchu zkusit vytáhnout z německé vlády velké odškodné. Musíme chtít, aby se tohle nezopakovalo v České republice a aby zdroje šly do rozvoje regionů.*
> **Lukáš Lehotský**

Spravedlivou transformaci můžeme rámovat jako proces pozitivní, emancipační společenské proměny. Odklon od uhlí a od fosilních paliv obecně (dekarbonizace) otevírá – kromě evidentních rizik – také příležitosti pro to, aby **skrze rozšířenou participaci lidí na utváření budoucí ekonomiky vznikla spravedlivější společnost, která bude lépe naplňovat potřeby všech**. V širším pojetí by tedy spravedlivá transformace ekonomiky měla směřovat k důstojné práci, dostupnému bydlení, kvalitnímu vzdělávání, dostupnému zdravotnictví, zajištění potřebné péče apod.

Účast na rozhodování jako základ

Prvořadým problémem procesu transformace – zejména v dnešních uhelných regionech – je jeho **nepřipravenost a nepromyšlenost**. Souvisí s tím naprosto **nedostatečná účast místních lidí na procesu rozhodování** o tom, jak má proměna regionů vypadat (například u rozdělování prostředků z FST).

Často se uvádí, že lidé nejsou ochotni se do procesu zapojit. To je ale dáno už tím, že ministerstva ani kraje **žádné smysluplné způsoby, jak se do rozhodování zapojit, nepřinášejí** a omezují se na zřídkavé informativní přednášky. Mezi obyvateli uhelných regionů panuje také skepse k participaci a k tomu, že by mohli ovlivnit směřování financí z fondů. Už v minulosti totiž byli několikrát svědky toho, jak velcí hráči rozkradli veřejné rozpočty pro svůj soukromý byznys.[103] **Lidé mají historicky oprávněnou obavu, že ani kdyby si dali práci s vyjadřováním svých potřeb, nebude na ně brán zřetel**.

> *V postindustriálních severočeských regionech mají lidé zkušenost s transformací z 90. let, doby ekonomické krize, kdy tahle místa zažila ekonomicky i sociálně výrazný pokles. Ze strany centrálních autorit převládal silný diskurz osobní odpovědnosti a osobní zásluhovosti – vy tomu nerozumíte, vy se nesnažíte. Ta zkušenost zamítnutí, absence podpory a přehlížení je v české společnosti hodně silná, zvlášť mezi lidmi s nižšími příjmy a na méně kvalifikovaných pozicích.*
> **Lucie Trlifajová**

Nemá-li se prohlubovat odpor proti transformaci, **je zapotřebí, aby klimatické hnutí usilovalo o zásadní rozšíření účasti veřejnosti na rozhodování**. Základem pro takové participativní plánování přitom musí být důkladnější analýzy pravděpodobných dopadů restrukturalizace na průmysl, jeho jednotlivá odvětví a na životy lidí.

Lidé musejí být do procesů vtaženi pomocí dlouhodobé, dobře naplánované a smysluplné participace. Nelze přitom čekat, že úřady vytvoří prostor pro větší podíl veřejnosti na rozhodování samy od sebe. **Klimatické hnutí musí vytvářet konkrétní pobídky a tlak na stát, obce i kraje, aby byly vůči potřebám a požadavkům zdola vnímavější.** Je potřeba vytvářet jak prostor pro participaci na rozhodování, tak podpůrné mechanismy (například administrativní podporu v žádostech o peníze), které umožní čerpat finance i menším subjektům.

Spravedlnost v rozložení nákladů a v investicích

Také kvůli nedostatečné participaci pak vzniká začarovaný kruh, kdy rozhodování bez účasti dotčených lidí přinášejí neuspokojivé výsledky, jež dále prohlubují neochotu participovat. Výsledkem jsou nedomyšlené a nesouvislé plány, které neodpovídají místním potřebám a vedou k neúčelnému vynakládání prostředků.

Proces je netransparentní, vylučuje malé podniky a uplatňuje se v něm vliv velkých hráčů. Konkrétním příkladem mohou být projekty Green mine společnosti Se-ven Innovations, projekt Gigafactory společnosti ČEZ nebo projekt Sokolovská investiční a green development společnosti Sokolovská uhelná.[104] V těchto případech půjdou peníze na transformaci velkým firmám, které doteď bohatly z těžby uhlí.

103 Příkladem může být kauza ROP Severozápad. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kauza_ROP_Severozápad.

104 BOČEK, Jan. 41 miliard na nový život uhelných regionů půjde hlavně k velkým hráčům. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uhli-transformace-moravskoslezsky-ustecky-karlovarsky-fond-spravedlive_2110040705_jab#xxx.

Aktuálně vše nasvědčuje tomu, že se distribuci evropských fondů nepodaří udělat spravedlivě. Peníze by měly být nasměrovány způsobem, který umenší negativní sociální jevy v regionech, vytvoří nová zelená pracovní místa a přispěje k rozkvětu regionů. Místo toho budou podpořeny projekty velkých aktérů nebo greenwashingové projekty, jež nepřinesou ani důslednou dekarbonizaci, ani kvalitnější život lidem v regionech. Přinesou hlavně zisky několika velkým hráčům.

> *Velké téma je transparentnost. Hrozí, že si peníze rozeberou velké projekty krajů a průmyslových podniků a že nepůjdou na to, co chtějí místní lidé, pracovníci, obce v blízkosti dolů atd. Vymýšlí se tu x průmyslových a inovačních center, u kterých je potenciál řešit klimatickou krizi nebo spravedlivou transformaci pochybný, a přitom neprobíhá téměř žádné zapojení místních nebo komunikace s veřejností. Operační program Spravedlivá transformace nicméně ještě plně nenastartoval, takže je vše otevřené.*
> **Kristina Zindulková**

Klíčovou otázkou je, kdo bude mít z transformace prospěch a kdo ponese náklady. Poměr sil je dán i celkovým ekonomickým kontextem a nerovností v rozdělení bohatství ve společnosti a ekonomice vůbec. **Je zásadní, aby proměna neměla neúnosné dopady na domácnosti**, a naopak aby náklady primárně nesli ti, kteří si to nejvíce mohou dovolit a kteří nejvíce přispívají k devastaci planety (velcí znečišťovatelé, bohatí a producenti emisí z luxusní spotřeby).

Důležitá bude také změna daňového zatížení. Dnes ekologická opatření pociťují hlavně střední a nižší vrstvy také proto, že daňová struktura zatěžuje široké lidové vrstvy, zatímco nejbohatší korporace a jednotlivci (mimo jiné včetně uhelných oligarchů) využívají daňových skrýší a placení daní se vyhýbají. Tlak klimatického hnutí na daňovou spravedlnost (vyšší zdanění majetku, finančních transakcí či luxusního zboží) tak může jednak přispět k férovějšímu rozložení dopadů transformace, a jednak rozšířit možnosti států financovat pro transformaci potřebné veřejné investice.

> *Dotační programy dnes často představují jen další zdroj renty pro velké firmy. A nikdo se neptá, z čeho se to bude platit a jaká je daňová struktura. Platí to opravdu ty velké firmy? Platí daně v Evropské unii, nebo jinde? Nebo je neplatí vůbec? Platí to velcí znečišťovatelé, nebo všichni ostatní? Nemůžete od lidí shrabovat drobné, zatímco jinde vám odcházejí v daňových únicích stovky miliard. To nutně vyvolá odpor.*
> **anonymní ekonomka**

Práce: lokální, zelená, důstojná a smysluplná

Výsledkem nedostatečné participace a nespravedlivého rozdělení peněz pak může být, že **místo aby byla transformace pro regiony příležitostí a vzpruhou, bude mít negativní sociální dopady**. A to hlavně na lokality, které byly s těžbou uhlí bezprostředně spjaty. Dnešní pracovní místa ve starých sektorech navázaných na fosilní průmysl (uhelné doly, elektrárny) jsou přitom ve svém okolí často poměrně kvalitní z hlediska pracovních podmínek, sociálních jistot či odborové organizovanosti.

Jako alternativa k nim naopak vznikají jen místa výrazně nekvalitní či prekérní, například práce ve skladech nebo v montovnách. **Hrozí, že právě takové „špatné alternativy" bude naprosto nesmyslně podporovat z transformačních fondů veřejný sektor.** Důsledkem takových scénářů pak může být, že nerovnosti v jádru dnešních problémů zůstanou nedotčené, a naopak se prohloubí. To pak může vést k další nedůvěře v instituce či demokracii jako takovou a k prohloubení společenské polarizace.

> *Když se teď díváme na obrovský růst zaměstnanosti v Ústeckém kraji, tak řada pracovních míst vzniká kolem skladů nebo je závislá na aktuálních výkyvech v poptávce v průmyslu a často je spojená s dojížděním do práce na směny. Klimatické hnutí musí umět tohle nějakým způsobem říct – do vašeho regionu tečou peníze, které by mohly vytvářet pracovní místa, která jsou kvalitnější než ty, kde teď pracujete.*
> **Lucie Trlifajová**

Téma dostupné, důstojné a smysluplné práce může být pro spravedlivou transformaci velmi nosné. Velká část lidí sdílí zkušenost z nedostatečně ohodnocené práce nebo zkušenost s nedostatkem času na péči a aktivity s rodinou. Proto by se klimatické hnutí mělo více zabývat tím, jak vytvořit důstojná, lokální a adekvátně ohodnocená (i s ohledem na genderový aspekt) pracovní místa, která budou reflektovat místní situaci.

Spravedlivá transformace dále může pro klimatické hnutí sloužit také jako **příležitost debatovat, požadovat či testovat nové přístupy k problému zajištění smysluplné práce**. Těmi jsou například programy garantovaných pracovních míst (jobs guarantee) nebo dlouhodobější rekvalifikace, umožňující zaměstnancům rozhodnout se, jakým směrem se v životě chtějí ubírat, namísto co nejrychlejšího nalezení jakéhokoli zaměstnání.

Smysluplná práce přitom může vznikat právě v ekologicky příznivých odvětvích včetně samotné transformace energetiky a potřebné adaptace krajiny na budoucí dopady změn klimatu. Klimatické politiky tak mohou být i v této oblasti navrženy tak, aby řešily více problémů současně a podpořily vznik kvalitních zelených pracovních míst na základě regionálních potřeb a ve spolupráci s místními lidmi.

Cesty, jak může vypadat ekonomická lokalizace, popisuje například koncept cirkulární ekonomiky. Jeho cílem je používat méně materiálů, vyrábět výrobky trvanlivé a snadno opravitelné a také maximální míra recyklace.[105] Zajímavé tipy ekonomické lokalizace pro starosty, zastupitele i občany přináší také ZO ČSOP Veronica ve své publikaci *Jak posílit místní ekonomiku*[106].

Kulturalizace klimatických témat a společenská fragmentace

Další hrozbou je, že **negativní sociální důsledky klimatické politiky mohou ještě prohloubit kulturalizaci debaty o klimatu**, tedy její nasedání na „zákopové linie“ dnešních takzvaných „kulturních válek“. Taková dynamika je již nyní patrná v tom, že část společnosti vnímá změny klimatu jako snobské a elitní téma, odtržené od „skutečných problémů obyčejných lidí“.

Tento pocit může umocňovat například komunikace klimatického hnutí o dopadech klimatické krize na země globálního Jihu, která je vzdálená každodenním problémům místních lidí. Ale podobný efekt mohou mít i některá opatření, u nichž se lidé cítí, jako by jim byla vnucována, přestože si je nemohou dovolit (např. elektromobily).

Zároveň pak tuto dynamiku, která má generační i sociálně-ekonomické rozměry, dále **záměrně prohlubují dezinformační média či průmyslová lobby, pro něž je takové rámování výhodné**. Hrozí, že pokud klimatické hnutí nebude těmto kulturním válkám úspěšně čelit, budou dále ohrožovat společenskou soudržnost a schopnost společnosti realizovat účinná klimatická opatření.

> *Třeba elektromobilita je sociálně disproporční. Lidé z města si elektroauta můžou dovolit spíš než lidé na venkově, kteří jsou na ježdění autem více odkázaní a na které tak zákaz aut na fosilní paliva dopadne více. Ve Francii takhle ze zdražování benzínu vznikly žluté vesty. Francouzi začali protestovat, že povýšený pravičák Macron, místo aby ubíral byznysu a mocným, přenáší náklady na obyčejné lidi.*
> **Vojtěch Pelikán**

Problém kulturních válek ve spojení se změnami klimatu je více popsán v kapitole *Klimatické hnutí a jeho strategie*.

Energetická chudoba a právo na energii

Specifickým klíčovým tématem pro spravedlivou transformaci je téma dostupnosti energií. Téma energetické chudoby (resp. nemožnosti pokrýt vysoké náklady na energie) se dostává v České republice do veřejného prostoru teprve s aktuální energetickou krizí. Realita je ale taková, že jde o problém, s nímž se nejchudší vrstvy české populace potýkaly již dlouhou dobu.

Dnes hrozí, že kvůli rostoucím cenám a nevhodně provedené energetické transformaci může energetická chudoba do budoucna zasáhnout širší část společnosti včetně středních vrstev. Energie je přitom podmínkou naplňování mnoha základních lidských potřeb, a patří tak mezi jedno z lidských práv. **Další klíčovou otázkou pro klimatické hnutí se tedy může stát právě téma práva na uspokojení energetických potřeb a související opatření.** Je nezbytné, aby energie budoucnosti byla nejen environmentálně udržitelná, ale i dostupná a spravedlivě spravovaná a distribuovaná.

Rostoucí ceny energií a společenská polarizace

Před nedávným dramatickým nárůstem cen energií se nějaká forma energetické chudoby (schopnost vytápět obydlí, dluhy za energie nebo vysoké procento příjmů vydaných na energie) **týkala čtvrtiny českých domácností**. Energetická chudoba se v Česku také soustředí u několika

105 Viz práce českého Institutu pro cirkulární ekonomiku: Publikace. Dostupné z: https://incien.org/publikace.

106 Jak posílit místní ekonomiku: zajímavé tipy pro starosty, zastupitele i občany. Dostupné z: https://www.veronica.cz/publikace-ke-stazeni?i=108.

skupin, kde dosahuje významného podílu – jedná se o nízkopříjmové domácnosti, které často žijí v technicky nevyhovujících obydlích.[107] Lze s jistotou předpokládat, že se tato **situace výrazně zhoršila, zejména u domácností, které na podzim 2021 spadly do režimu dodavatele poslední instance**, kde byly ceny za elektřinu a plyn čtyř- až pětinásobné.

Energetická chudoba přitom prohlubuje další sociální problémy, jako je například bezdomovectví. Dopady růstu cen energií budou nejvíce hmatatelné tam, kde se již dnes kumulují mnohačetné strukturální problémy (například v uhelných regionech), ale i ve velkých městech (Praha, Brno), v nichž jsou náklady na bydlení vysoké.

Vzniká tak naléhavá potřeba ochránit domácnosti před dopady růstu cen energií a energetickou chudobou rozmanitými sociálními politikami. **Pokud situaci nezvládneme, hrozí, že se dále prohloubí také kulturní a politická polarizace společnosti.** Lidé ohrožení růstem cen energií budou mít oprávněně pocit, že na situaci – a přeneseně na klimatickou politiku jako takovou – doplácejí obyčejní lidé místo velkých znečišťovatelů.

Aby klimatické hnutí zmírnilo toto riziko, mělo by umět jasně komunikovat, že je na straně lidí, a vyzdvihávat hlas ohrožené veřejnosti. Mělo by komunikovat nejen fakta, kdo za nárůst cen energií může a jak to souvisí s celkovou nerovností v ekonomice, ale především vysvětlovat, jaká jsou krátkodobá i dlouhodobá řešení, která by domácnostem pomohla. Klimatické hnutí by také mělo být schopné propojit se s dalšími aktéry, identifikovat zdroje financování na podporu proti dopadům růstu cen energií a společně řešit, jak je dostat správným způsobem k ohroženým skupinám lidí.

Překážky pro řešení energetické chudoby

Základním problémem řešení energetické chudoby je nejasná a **nepřesná definice tématu, a to jak na úrovni Evropské unie, tak českého státu**. Kritéria pro energetickou chudobu daná Evropskou unií jsou nevhodná už proto, že indikátory, kterými ji lze měřit, nelze stanovit pro Evropu jednotně. Musejí vycházet ze specifického kontextu dané země. V aktuální situaci se podle společných evropských indikátorů pro energetickou chudobu Česká republika považuje za zemi, která na tom je ve srovnání s ostatními zeměmi poměrně dobře, i když to neodpovídá realitě.

107 Zranitelný zákazník a energetická chudoba v ČR: Mapovací a plánovací studie [online]. Dostupné z: https://www.mpo.cz/cz/energetika/vyzkum-a-vyvoj-v-energetice/resene-dokoncene-projekty-a-jejich-vystupy/projekty-podporene-v-ramci-1-verejne-souteze-programu-theta/projekt-zranitelny-zakaznik-a-energeticka-chudoba--260653.

Dalším problémem je to, že **nejsou dostatečně zmapované skupiny, které jsou energetickou chudobou ohrožené**. Nemůžeme mluvit o „chudých" jako o homogenní skupině; existuje širší škála. Na jedné její straně najdeme nízkopříjmové domácnosti, jež mají problém platit výdaje za energie, a nemohou tak vytopit svá obydlí na adekvátní teplotu. Ale potom existuje řada domácností, které jsou na hraně: nemohou si kvůli vysokým nákladům dovolit nadstandardní výdaj nebo investici, a hrozí jim tak riziko pádu do energetické chudoby. **Takové domácnosti můžeme označit za „energeticky zranitelné".**

Sem patří také lidé, kteří nemohou své výdaje za energie ovlivnit, protože bydlí v ubytovnách či v nájmech, kde nemohou rozhodnout o výběru dodavatele nebo investovat do zateplení budovy apod. **Pro různé skupiny ohrožených lidí jsou tak potřeba specifická a často rozdílná řešení s ohledem na jejich situaci.**

> *Bylo by vhodné používat kombinaci indikátorů, včetně těch subjektivních – jestli jsou domácnosti schopné vytopit byt na adekvátní teplotu, jestli bojují s úniky tepla nebo plísněmi, zda mají nedovírající okna či dveře a zda ony samy vidí výdaje za energii jako velkou zátěž. Takto můžete zachytit ty, kteří svoje domácnosti dostatečně nevytápějí nebo s tím mají problém, anebo případně bojují s platbami za energie.*
> **Hedvika Koďousková**

Efektivnímu řešení brání také skutečnost, že **nástroje k boji s energetickou chudobou drží v ruce několik ministerstev a úřadů, které spolu dlouhodobě spolupracují jen omezeně nebo vůbec**. Mezi hlavní aktéry patří Ministerstvo průmyslu a obchodu, jež určuje koncepci energetické politiky a poskytuje některé dotace a poradenství. Další dotační programy provozuje Ministerstvo životního prostředí a důchody a sociální dávky pak patří pod Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Skutečnosti, že se komplexní problémy řeší příliš segmentovaně a na základě principu resortní politiky, se dále věnují i kapitoly *Klimatická krize jako průřezové téma* a *Role institucí a veřejné správy*.

Role klimatického hnutí může být nejen v prosazování konkrétních řešení uvedených problémů, ale také v proměně diskuze o tom, kdo si zaslouží pomoci. **Opatření směřující k řešení sociálních problémů a chudoby často blokuje představa, že každý je svého štěstí strůjcem.** Do debat o energetické chudobě se pak tyto postoje zásluhovosti promítají. Podobné názory přitom mají jasný

asociální rozměr a souvisejí s předsudky společnosti vůči Romům a chudým či nezaměstnaným lidem.

Na základě takto rámované debaty pak často dochází k tomu, že než aby se pomohlo lidem, kteří si to podle některých nezaslouží, nepomůže se raději nikomu a doplatí na to všichni. Klimatické hnutí by proto mělo pracovat s narativy, jež zdůrazňují, že **uspokojení základních energetických potřeb je právo každého a předpoklad důstojného života, nikoli něco, co si člověk musí zasloužit**.

> *Problém je, že existují velmi silné představy o tom, kteří chudí si pomoc zaslouží a kteří ne. Na jedné straně je představa třeba babičky, na kterou přijdou šmejdi a prodají jí drahé energie. A tu je potřeba chránit. Ale pak jsou tady „jiní" a ti si to nezaslouží. Často to není vyřčené, ale je jasné, že se myslí specificky sociálně slabí a Romové. Osekaný sociální stát zvýraznil princip zásluhovosti a nasedl na existující rasové stereotypy. Podle mě jedinou odpovědí je hledat daleko univerzálnější formy podpory. Protože ten pocit části společnosti, že o ně se stát nestará, když potřebují, je teď oprávněný.*
> **Lucie Trlifajová**

Udržitelná energie musí být dostupná

Klimatické hnutí by se mělo snažit, aby energetická transformace byla spravedlivá a neprohloubila energetickou chudobu. **Proto je potřeba zpřístupnit zelené technologie i lidem, kteří si je dnes nemohou dovolit** kvůli problémům, jako jsou nízké mzdy, exekuce, stoupající životní náklady či zvyšující se nájmy. A to platí jak pro vlastníky nemovitostí, tak pro lidi žijící v nájmech, ačkoli se potřebná řešení v obou případech liší.

Zájem o instalaci fotovoltaiky na střechy domácností dnes roste a kvůli vysokým cenám energií se zvyšuje také jejich finanční výhodnost. **Jenže i pro vlastníky nemovitostí je dnes často investice do zateplení nebo do ekologického způsobu vytápění nedosažitelná.** Aktuální dotační programy jsou nastavené tak, že zájemci musejí mít poměrně velký vlastní kapitál a také schopnosti projít složitým a zdlouhavým dotačním procesem. Přitom pro pětinu společnosti je problematický nárazový výdaj nad dvanáct tisíc korun.[108] U lidí v exekucích zase není ošetřeno, aby jim peníze potřebné pro investici nezabavil exekutor.

Klimatické hnutí může pracovat s konkrétními příklady dobré praxe, kdy se **podařilo zajistit takovou podporu institucí, která byla dosažitelná i pro nízkopříjmové skupiny**. Příkladem může být situace v Ostravě, kdy město vstoupilo mezi domácnosti a poskytovatele energie. Pokud měla domácnost problém splácet účty za energie nebo byla zadlužená, město se mohlo za danou domácnost zaručit a poskytnout jí splátkový kalendář. Město tak pomáhalo dané domácnosti vymanit se z problematické situace.[109]

Spolupráce různých aktérů se ukazuje jako klíčová. Lidé v nájmech jsou ohroženi zároveň růstem cen energií i růstem cen nájmů, ale do úsporných opatření v domě nemohou investovat, protože jej nevlastní. Důležité je proto spolupracovat i s vlastníky nemovitostí a pronajímateli a získávat i veřejnou podporu pro smysluplné a udržitelné alternativy.

108 ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2020: Finanční a sociální situace domácností | Zadlužení domácností. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23178402/zivotni_podminky_2020.pdf/41cda24d-0215-408c-bac2-d99f16be0436?version=1.0.

109 Dobrá praxe v ČR a kazuistiky: Řešení dluhové problematiky související s bydlením. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/priklady-dobre-praxe/2-uncategorised/109-reseni-dluhove-problematiky-souvisejici-s-bydlenim.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Je podstatné zdůrazňovat sociální rozměr klimatických opatření a aktivně se stavět na stranu lidí a jejich legitimních potřeb a zájmů.
- Pojem spravedlivá transformace by se neměl omezovat pouze na problematiku přeměny uhelných regionů, ale je vhodné používat jej v širším smyslu jako označení pro proces férové přeměny ekonomiky a společnosti při řešení klimatické krize.
- Klimatické hnutí musí komunikovat s širokými vrstvami lidí a brát vážně jejich potřeby a zkušenosti.
- Měla by se proměnit diskuze o tom, kdo si v rámci spravedlivé transformace či řešení energetické chudoby zaslouží podporu. Opatření často blokuje představa, že každý je svého štěstí strůjcem.
- Klimatické hnutí může pracovat s konkrétními příklady dobré praxe, kdy se institucím podařilo zpřístupnit dotace a další podporu těm nejohroženějším a udělaly ji skutečně nízkoprahovou.
- Je na místě komunikovat, jakým způsobem se některé firmy nebo bohatí jednotlivci individuálně připravují na změny klimatu, a přitom se odmítají podílet na celospolečenských řešeních.

Příležitosti

- Lidé musejí být do procesů vtaženi pomocí dlouhodobé, dobře naplánované a smysluplné participace. Klimatické hnutí musí vytvářet konkrétní pobídky a tlak na stát, obce i kraje, aby byly vůči potřebám a požadavkům zdola vnímavější.
- Tlak klimatického hnutí na daňovou spravedlnost (vyšší zdanění majetku, finančních transakcí či luxusního zboží) může jednak přispět k férovějšímu rozložení dopadů transformace, a jednak rozšířit možnosti států financovat pro transformaci potřebné veřejné investice.
- Spravedlivá transformace je příležitost otevřít téma důstojné, lokální a adekvátně i spravedlivě ohodnocené práce.
- V rámci spravedlivé transformace bude hrát velkou roli téma energetické chudoby a práva na uspokojení energetických potřeb. Je nezbytné pracovat na tom, aby energie budoucnosti byla nejen environmentálně udržitelná, ale i dostupná a spravedlivě spravovaná a distribuovaná.

Hrozby

- Klimatická změna prohlubuje stávající nerovnosti. Navíc do budoucna existuje riziko, že se to bude dít stále více – například v otázce dostupnosti zdrojů (pitná voda, zdravé potraviny), v možnosti vybrat si místo pro život ve zdravém životním prostředí či v možnostech mít vlastní dostupné zdroje energie nebo investovat do jejich úspor.
- Jestliže dojde k nespravedlivému rozdělení peněz z Fondu pro spravedlivou transformaci a dalších zdrojů, celý proces může mít negativní sociální dopady místo toho, aby byl pro regiony příležitostí a vzpruhou.
- Negativní sociální důsledky transformace mohou ještě prohloubit vnímání změn klimatu jako elitní problematiky odtržené od problémů obyčejných lidí. Pokud klimatické hnutí nebude těmto kulturním válkám úspěšně čelit, mohou vážně ohrozit realizaci potřebných klimatických politik. Velkou roli bude hrát také inflace a růst cen energií.

O čem byla tato kapitola

- Klimatická krize je poháněna lidmi a různým způsobem dopadá na jejich životy, a proto je společenský rozměr klimatické krize klíčový. Je nezbytné, aby řešení klimatické krize bylo sociálně spravedlivé, inkluzivní a aby podporovalo společenskou soudržnost. Pokud bude transformace dobře pojatá, měla by být cestou, jak řešit více problémů najednou a směřovat k ekonomice, která bude nejen respektovat ekologické meze, ale také naplňovat lidské potřeby.
- Mezi hlavní problémy procesu přeměny ekonomiky aktuálně patří jeho nepřipravenost a nepromyšlenost, nedostatečná účast místních lidí, jeho netransparentnost a zřejmý vliv velkých hráčů na rozdělování peněz. Je zásadní, aby transformace neměla neúnosné dopady na domácnosti a aby náklady primárně nesli ti, kteří si to mohou nejvíce dovolit a kteří nejvíce přispívají k devastaci planety.
- Spravedlivá transformace také může znamenat vznik nových smysluplných pracovních míst. Avšak jako alternativa k zaměstnání v uhelném průmyslu dnes často vznikají jen místa výrazně nekvalitní – například práce ve skladech nebo v montovnách. Důsledkem toho může být, že se společenské nerovnosti a skepse k ochraně klimatu prohloubí. Část společnosti navíc vnímá ochranu klimatu jako snobské a elitní téma odtržené od „skutečných problémů obyčejných lidí“. Tuto dynamiku pak dále záměrně prohlubují dezinformační média či průmyslová lobby, pro něž je takové rámování výhodné.
- Aktuálním problémem je také nepřesná definice energetické chudoby na úrovni EU i ČR a nedostatečné mapování skupin lidí, kteří jsou jí zatím jen ohroženi, tedy jsou energeticky zranitelní. Efektivnímu řešení problémů s energetickou chudobou brání nízká spolupráce ministerstev a úřadů, jež v problematice hrají roli, ale také představa, že přístup k energiím si člověk musí zasloužit. Je proto nutné budovat povědomí, že uspokojení základních energetických potřeb je předpokladem důstojného života. Dále je potřeba pracovat na zpřístupnění udržitelných technologií lidem, kteří si je dnes nemohou dovolit.

6.5 Strategická spojenectví

Síla klimatického hnutí nespočívá pouze v jeho velikosti, ale také ve schopnosti umět pro jeho myšlenku nadchnout ostatní a vytvářet koalice, které nebude možné ignorovat. Tvorba strategických spojenectví však není snadná.

Občanský aktivismus je v České republice – oproti jiným evropským zemím – dosud mnohdy považován za něco neběžného.[110] To klimatickému hnutí komplikuje výchozí pozici jak na úrovni vyjednávání se spojenci, tak ve vztahu k veřejnosti.

> *Co je na západě považováno u starých lidí za něco normálního – někdo se ozve, podepíše petici, někde si jde stoupnout a řekne svůj názor, to u nás běžné není. Ostatně ani u mladých lidí.*
> **Vojtěch Pelikán**

Obecné odmítání aktivismu, ale i slabá občanská angažovanost vedou k tomu, že **lidé nevěří, že něco mohou změnit, a proto raději nic neprosazují**. Před klimatickým hnutím tak stojí výzva, jak se s takovými postoji vypořádat a veřejnost aktivizovat. Ukázat lidem, že cesta k řešení klimatické krize neleží jen v uvědomělé spotřebě jedince, ale hlavně v tom, **jestli se všichni dokážeme spojit a společně prosazovat systémovou změnu**.

Právě spojování lidí a dalších aktérů se věnuje tato kapitola. První část textu popisuje zejména nutnost dávkování celé problematiky klimatické krize do dílčích témat, k nimž lze najít spojence. Druhá část kapitoly obrací pohled dovnitř klimatického hnutí a sleduje neduhy a bariéry, které mu komplikují výchozí pozici pro navazování nových spoluprací. Konec je potom věnován reflexi, s kým konkrétně je možné strategické spojenectví navazovat.

Spojenci jsou, jen se musejí propojit

Klimatickým změnám, ochraně přírody či spravedlivé transformaci se v České republice věnuje celá řada lidí. **Problematická je právě roztříštěnost sil**, které samostatně usilují o proměnu nějaké oblasti, avšak izolovaně nemají dost silný hlas.

Pro klimatické hnutí je tedy velkou výzvou tyto hlasy spojovat a nasměrovat ke společným záměrům – jako se mu to do jisté míry daří u podpory obnovitelných zdrojů či kampaní proti uhlí. Období pandemie covidu-19 spoustu aktivit přeneslo výhradně do prostředí online komunikace, což nezbytně omezilo možnost zapojit se lidem, pro které online prostředí není přístupné. **Zároveň se velmi omezilo působení klimatického hnutí ve veřejném prostoru a snížilo se množství příležitostí k formálnímu i neformálnímu setkávání.** Přitom právě „v hospodě“ se často tvoří silná přátelství a vymýšlejí se revoluční myšlenky.

> *Musíte mít dostatek forem neplánovaných sdílení, pak teprve zjistíte, jak se kdo má a co potřebuje. Vy potřebujete zjistit, co kdo potřebuje a co ho trápí. Když to omezíte jen na určité cesty, třeba jen online, vypouštíte tím spoustu lidí a jejich starostí.*
> **anonymní politoložka**

Každé téma si zaslouží jiné spojence

Pro řešení tak komplexního problému, jako je klimatická krize, je stěžejní mít nadhled a pozorovat, jak se chová celý systém. Pokud však

110 Poměrně opatrné postoje k aktivitám považovaným za „aktivistické“ vyjadřuje výrazná část české veřejnosti specificky u otázky klimatu. Viz: KRAJHANZL a kol. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu*. Dostupné z: enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

chce klimatické hnutí tento systém ovlivnit, musí hledat pákové body, ve kterých bude mít jeho působení největší efekt. **Právě v těchto oblastech je nutné identifikovat klíčové aktéry a s nimi začít spolupracovat.** Pro každé téma musí klimatické hnutí hledat takové spojence, jichž se oblast bezprostředně týká a kteří mají chuť na něm participovat.

O systémovém myšlení a pákových bodech více pojednává kapitola *Jak dosáhnout systémové změny*. Nutnosti prolínání ochrany klimatu skrze různá témata se věnuje kapitola *Klimatická krize jako průřezové téma*.

Zásadní je, že není potřeba mít shodu se všemi aktéry na všem – klíčové jsou průniky, ve kterých shoda je. **V rámci spolupráce pak mohou jednotlivé strany přinášet vlastní pohled a zkušenosti a vlastní metody práce, taktiky i komunikační kanály.** Nelze však automaticky počítat s tím, že tito spojenci budou spolupracovat i v dalších tématech. Podstatné je vždy v daný okamžik identifikovat, s kým je vhodné navázat spolupráci a za jakým účelem. A samozřejmě také to, proti komu se společně vymezit.

Ať chceme nebo ne, veřejná diskuze má pro konkrétní témata tendenci vytvářet jejich konkrétní nositele nebo autority, kterým lidé věří a ke kterým se vztahují. Samotný odborný hlas z hnutí nemusí být vždy dost přesvědčivý nebo srozumitelný, a to zejména při řešení problémů na lokální úrovni. **Klimatické hnutí by proto vždy mělo tyto autority na lokální úrovni najít a vtáhnout do řešení problému** (např. starostky, místní aktivní občany, lokální zaměstnavatele apod.). Takový člověk může mít roli stmelovače a překladatele požadavků do srozumitelného jazyka.

> *Někteří lidé o klimatu ještě vůbec nepřemýšlejí, nedali si to do souvislostí. Můžou to být lidé, kteří mají nedůvěru v profesora z univerzity nebo nevládky. Když s vámi přijde někdo, kdo jim bude blíž, nějaký malý zemědělec, bude to přesvědčivější mluvčí a bude větší šance, že vás někdo začne poslouchat.*
> **Ondřej Císař**

Na dílčích řešeních lze najít shodu

Zvyšující naléhavost klimatické krize se nezbytně pojí s nárůstem ambicí v opatřeních, která by byla potřeba zavést. Navíc čím je téma komplexnější, tím větší počet aktérů ovlivňuje, a tím pádem do něj vstupuje větší množství různých zájmů.

Komplexita tak paradoxně může celou diskuzi a navazování spojenectví paralyzovat nebo zcela znemožnit.

> *Přitvrzování nebo stavění svého zájmu do neustálého popředí a zvyšování požadavků je možná problém, který zabraňuje tomu, aby v naší společnosti došlo ke shodě.*
> **Jiří Koželouh**

Je rozdíl, jestli se vyjednává například o tématu obnovitelných zdrojů, celé energetice nebo třeba ještě abstraktnějším tématu snižování emisí. **Průniky v zájmech se lépe hledají tam, kde jde jednoznačně popsat postoje a požadavky na možná řešení.** Čím je problém užší, tím lépe se hledají spojenci, lépe se vyjednává a lépe se hledají styčné body. Na druhou stranu je potřeba brát zřetel na to, že se asi většina lidí shodne na důležitosti „ochrany přírody“. Problém však nastává ve chvíli, kdy je tomuto cíli nutné něco obětovat. A v ten okamžik je potřeba hledat konkrétní styčné plochy v zájmech různých aktérů.

Pro klimatické hnutí to znamená, že i když na jednu stranu musí kvůli naléhavosti situace prosazovat adekvátní požadavky, musí také vnímat **potřeby potenciálních spojenců**. Metaforické porcování slona na dílčí problémy tak zvyšuje šanci otevřít s dalšími aktéry diskuzi, najít průniky a prosadit část vlastní agendy. Výzvou je udržet přitom celkovou strategii koherentní a neztratit ze zřetele „celek“ pomyslného slona klimatické krize a nepřizpůsobovat se jiným sektorům společnosti příliš.

Spojení více aktérů má totiž potenciál způsobit změnu na systémové úrovni. Oproti snažení jednotlivců mají koalice větší sílu působit na struktury z více úhlů a mohou mít v očích společnosti větší legitimitu a získat podporu. Konkrétním příkladem může být novela o podporovaných zdrojích energie, při jejíž tvorbě se podařilo vytvořit koalici mezi obcemi, ekologickými organizacemi, podnikateli a částí progresivních politiků i energetického byznysu.

Klimatické hnutí, které vidí za své hranice

Navazování spojenectví vyžaduje velkou dávku trpělivost a vytrvalosti. **Je potřeba budovat kvalitní vztahy.** Proto nestačí udělat jednu akci, jednu schůzku, jednou otevřít dveře, ale je nutné poskytovat prostor k seznámení pravidelně a opakovaně. Zároveň je dobré příliš na lidi netlačit a dát jim prostor zapojit se do takové míry, kolik zvládnou.

Klimatické hnutí by nemělo zapomínat na vytváření vlastních struktur, které mu zapojování lidí a navazování vztahů s dalšími spojenci umožní. Kromě dobře vymyšleného procesu sdílení zkušeností novým lidem a vyhrazení členů a členek organizace přímo pro komunikaci s ostatními aktéry můžou hrát velkou roli solidární akce. **Klimatické hnutí se může solidárně stavět za témata, která nejsou primárně o ochraně klimatu**, ale podporují ve svém sociálním, kulturním či ekonomickém rozsahu řešení klimatické krize či spravedlivou transformaci. Tím se mohou otevřít dveře pro tvorbu širokých koalic.

Zbavit ochranu klimatu snobismu

Klimatické hnutí nejen při hledání spojenců naráží na bariéru, že je v České republice vnímáno jako výrazně městské (tj. že ekologické organizace sídlí a jejich příznivci se koncentrují zejména ve větších městech). Vzniká tak známý (a zbytečný) konflikt mezi městem a venkovem, v němž je téma ochrany přírody nebo řešení klimatické změny považováno za něco, co si můžou dovolit řešit pouze privilegovaní lidé – s dostatečným finančním, kulturním i kapacitním kapitálem.

> *Na venkově znamená klimahnutí děcka z města, co o přírodě nic neví, samy do ní nechodí a něco nám o tom povídají.*
> **Vojtěch Pelikán**

Před klimatickým hnutím stojí výzva, jak se z tohoto podezření ze „snobismu“ vymanit a přiblížit se tématům, která nebudou tolik odtržena od běžného života. Jednou z cest může být **vědomá filtrace témat**, která jsou vnímána jako stěžejní pro „městské liberály“, ale pro vesnici uprostřed Vysočiny nic neznamenají. Další cestou může být **užší napojení na lokální organizace** a regionální hnutí, které na lokální úrovni působí, a rozvíjet s nimi dialog.

Používat jazyk, který je lidem blízký

Různé skupiny lidí používají k popisu stejného problému různý jazyk. Lidé o věcech mluví odlišně a také o nich jinak přemýšlejí. **Proto je prvním předpokladem k navázání spojenectví překonání jazykové bariéry.** Jazyk, který v sobě nese spoustu cizích slov nebo je vyloženě oborový (žargon), znemožňuje vzájemné porozumění.

Samozřejmě nejde dát klimatickému hnutí obecnou poučku, jak by mělo s lidmi mluvit, protože vhodné pojmy se budou různit podle lidí, k nimž se mluví. Vhodnou cestou, jak rozpoznat správnou terminologii, na kterou lidé uslyší, je poslouchat je – třeba na místních zasedáních, v diskuzích, při akcích apod. **Je třeba pracovat na schopnosti klimatického hnutí naslouchat ostatním, vnímat lidi jako partnery, nejednat s nimi paternalisticky a nesnižovat jejich osobní zkušenost.** A obzvláště v uhelných regionech, které jsou dlouhodobě shazovány

jako méněcenné, je důležité podporovat v lidech jejich vztah a uznání k místu, kde žijí.

> *Klíčová otázka je, jak v tom procesu lidem nabízet pocit uznání a partnerství. Skrze něco, co je pro ně důležité – konkrétní věci, co aktuálně potřebují, což může být třeba práce v místě bydliště nebo dobrá škola pro děti.*
> **Lucie Trlifajová**

Společnou řeč komplikují i takzvané kulturní války, v rámci nichž nasedá téma řešení klimatické krize na jiná kulturní témata, která štěpí společnost (LGBTQ+, uprchlická migrace apod.). **Pokud to pro klimatické hnutí neznamená zásadní problém, není nutné jít s potenciálními spojenci do konfliktu v otázkách, které nejsou hlavním cílem spolupráce.** Je totiž mnohem jednodušší spojit síly při prosazování klimatických cílů a nesnažit se přitom vůči sobě vymezit v jiných hodnotových tématech. Podobné konflikty v důsledku znemožňují šance pro navázání partnerství.

Tématu kulturních válek se více věnuje kapitola *Klimatické hnutí a jeho strategie*.

S kým spojenectví navazovat

Průřezovost tématu klimatické krize a spravedlivé transformace umožňuje klimatickému hnutí spolupracovat s mnoha partnery. Jedním z kroků plánování strategie by určitě mělo být **mapování, kdo se danému tématu věnuje a jakým způsobem**. Tím je možné odhalit řadu aktérů, se kterými klimatické hnutí může navázat dialog či rovnou spolupráci.

Při navazování spojenectví je vhodné využívat zkušeností jiných organizací klimatického hnutí. Vyplatit se může vzájemné sdílení například v rámci Klimatické koalice, při němž je možné prodiskutovat hlouběji klady a zápory určitých druhů partnerství. **Před samotným navázáním kontaktu s potenciálními spojenci je důležité udělat si kvalitní rešerši** a reflektovat aktuální situaci. Při tvorbě partnerství bude vždy záležet na konkrétních okolnostech a ochotě vzájemného porozumění.

Tato část kapitoly *Strategická spojenectví* přináší několik návrhů na potenciální spojence a stručný kontext. Data pocházejí jak z hloubkových rozhovorů s experty a expertkami, tak z výzkumu uvnitř klimatického hnutí (dotazníky, focus group).

Kraje, města a obce

Propojení s lokálními samosprávami je naprosto klíčové podle expertů a expertek i samotného klimatického hnutí. Města a obce lze vnímat jako specifickou sféru občanské sebeorganizace, která má velkou sílu prosazovat opatření lokálně, ale díky koalicím a asociacím (Sdružení místních samospráv, Spolek pro obnovu venkova nebo Svaz měst a obcí apod.) také na celostátní strukturální úrovni.

Celá řada změn, jež budou mít dopad, lze provést právě na úrovni měst a **není potřeba se vždy spoléhat na stát nebo Evropskou unii**. Už nyní jsou to právě některé samosprávy, které umějí díky úzkému kontaktu s lidmi zavádět opatření, jež jsou v souladu s potřebami místních. A také je umějí do toho procesu vtahovat.

> *S lokalizací produkce klidně mohou začít jednotlivé obce, svazy obcí nebo kraje. To se mi zdá jako začátek, který lidé pocítí a mohou ho vnímat pozitivně. Bude to změna, která ovlivní jejich každodenní skutečnost.*
> **anonymní ekonomka**

Větší prostor pro navazování partnerství se nabízí v městech a obcích, které veřejně deklarují, že je pro ně klimatická změna tématem. To mohou být buď progresivnější samosprávy, nebo ty, které už změny pociťují v podobě sucha, povodní a podobně. Lidi, kteří jsou nakloněni řešit otázky klimatu nebo spravedlivé transformace, lze ale najít také v existujících strukturách krajů, měst i obcí – mohou to být starostové a starostky nebo třeba zastupitelky či úředníci. V případě komunálních politiků je rovněž vhodné dívat se po lidech, kteří jsou například už podruhé zvoleni a mají určitou politickou kapacitu postavit se za společná témata.

Místní samosprávy ovšem čelí jednomu zásadnímu problému – **jsou extrémně vytížené**. Málo času řešit strategické otázky způsobuje, že některé obce nejsou příliš aktivní. Potřebují vnější impulz, třeba právě od klimatického hnutí nebo nějaké občanské iniciativy, aby se zapojily do řešení dílčích otázek. Impulzem tak mohou být například dobře připravené podklady, které jim usnadní rozhodování, ale hlavně samotné zapojení.

> *Trendem je komunitní a obecní energetika a její možnosti narůstají technicky i ekonomicky. A obce na to slyší, chtějí ji. Takže do budoucna doufejme, že se stanou významnějším hráčem.*
> **Jiří Koželouh**

Místní akční skupiny a lokální spolky

Místní akční skupiny (dále jen MAS) jsou nezávislým společenstvím občanů, veřejné i soukromé sféry a občanských organizací, které usiluje o rozvoj svého regionu a využívání finančních zdrojů ze státních i evropských programů.[111] Vedlejším efektem je často **dlouhodobá spolupráce a síťování nad tématy místního udržitelného rozvoje**, například v oblasti cirkulární ekonomiky nebo přechodu na šetrnější formy zemědělství. Motivace vzniku byla často finanční – možnost přes MAS čerpat prostředky z evropských fondů – to ale v mnohých případech vedlo k vytvoření participativní strategie a lokální struktury, o kterou se dá dobře opřít v klimatických tématech.

MAS – jako možný partner pro klimatické hnutí – mohou být oproti obcím aktivnější. Kromě získávání zdrojů na rozvoj kvality života na venkově pořádají celou řadu akcí, a především mají navázané vztahy na různé sektory. V některých případech také slouží jako platformy pro zapojování občanů.

Na lokální úrovni se také nabízí zapojení zemědělců, lesníků, zahrádkářů, nebo dokonce i některých myslivců, tedy lidí, kteří pracují s lesními ekosystémy a do určité míry vidí problematičnost průmyslových postupů a následný devastující dopad na krajinu. Také lze přemýšlet o občanských spolcích a aktivitách typu mateřské kluby, kluby seniorů či umělecká sdružení. V neposlední řadě lze na místní úrovni uvažovat i o spolupráci s dobrovolnými hasiči, bioprodejnami, bezobalovými obchody či s obchody se zdravou výživou nebo třeba s veřejnými knihovnami[112].

> *Je úplně jedno, jak přizvete do řešení lidi v regionech. Musíte to dělat. Uděláte to desetkrát a několikrát to nevyjde, ale přijdete na to.*
> **Vladimír Špidla**

Podniky a byznys

Objevování partnerství v soukromé sféře je ze strany klimatického hnutí velmi opatrné a rozpačité. **Neexistuje jednoznačná odpověď na to, s jakým byznysem jsou partnerství možná a jak by měla vypadat.**

Na jednu stranu prochází svět byznysu skutečně určitou proměnou, v níž ty největší korporace či finanční skupiny dávají hlasitě najevo, že se směřováním k udržitelnosti souhlasí a chtějí se na něm podílet. Na druhou stranu **se setkáváme s celou řadou projektů, které jsou vyloženě greenwashingem** (klamavou ekologickou reklamou) a v nichž je udržitelnost pouze marketingovým nástrojem pro odvedení pozornosti od primárních zdrojů znečištění (typickými příklady jsou okázalé výsadby stromů uhelnými firmami nebo třeba „zelené investice“ bank, které přitom řádově větší množství peněz investují do neudržitelných aktivit). Zásadní je u spolupráce se soukromou sférou konkrétní situace: je třeba spíše rozlišovat než zobecňovat.

Prostor ve spolupráci se soukromou sférou lze při troše zjednodušení **rozdělit do čtyř úrovní**.

Lokální, malé a střední podniky jsou velkou příležitostí pro klimatické hnutí, protože tvoří většinu ekonomické aktivity a zaměstnanosti v České republice. Evropské fondy jsou příležitost, jak jim ukázat výhody spojené s ekologickou transformací a získávat je pro ni.[113] I bez dotací se ovšem u malých

111 Místní akční skupiny. Dostupné z: http://nsmascr.cz/o-nas/mistni-akcni-skupiny.

112 Viz projekt *Udržitelnost v knihovnách* [online]. Dostupné z: https://udrzitelna.knihovna.cz.

113 Pro přehled evropských fondů týkajících se ekologické transformace viz: *Politika ochrany klimatu v Česku: slova ztracená ve větru* [online]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1613/cde_politika_klimatu_v_cr_2.pdf.

a středních podniků skýtá potenciál k navazování koalic – i díky jejich snazší dosažitelnosti a vlivu na prostředí, v němž fungují.

Příkladem **asociací firem se zájmem o udržitelnost** může být podnikatelsko-profesní organizace Změna k lepšímu[114], jejímž cílem je usilovat o udržitelnější a čistší ekonomiku, nebo komunita Slušná firma[115], která se zasazuje o změnu způsobu podnikání od kumulace zisku a externalizace škod k obecné prospěšnosti a zodpovědnosti. Tyto asociace mají potenciál vytvářet protitlak k veřejnému působení konzervativních podniků sdružených v Hospodářské komoře nebo Svazu průmyslu a dopravy a mohou být dobrým partnerem pro mapování zájmů a potenciálu pro spolupráci v podnikatelské komunitě.

„Zelený" byznys představuje firmy, v nichž je řešení klimatických změn přímo předmětem jejich podnikání nebo které si v rámci organizace uvědomují závažnost situace a snaží se jít změnám naproti (modernizací, inovacemi atp.). Tito aktéři jsou pak potenciálním partnerem při prosazování opatření na systémové úrovni, protože změna představuje pro jejich byznys příležitost, na kterou jsou připraveni.

Velký a nadnárodní byznys je typicky tradiční průmysl či nadnárodní společnosti a mohou být v prosazování změn jak silným protivníkem, tak spojencem. U nadnárodních firem je velkou výhodou, že je jejich „matky" v cizině často tlačí do mnohem zelenějších přístupů než jejich management v České republice. Protože velké korporace mají moc, i malé kroky mohou mít obří dopad. Jejich motivací ale bude především udržet si své postavení, což často vede ke greenwashingu.

> *Průmysl potřebuje kontinuální a stabilizovaný přechod a do toho je ochoten investovat velké peníze. Má své různé zájmy, ale jeho obecný zájem je, že nechce, aby se společnost pod tlakem klimatické změny rozpadla.*
> **Vladimír Špidla**

Vlivní lidé, politici a političky

Zejména klimatické hnutí cítí **potřebu oslovovat a spojovat se s vlivnými spojenci**. Vidí potenciál u partnerství s politickými stranami či hnutími (zejm. Zelení, Budoucnost a Pirátská strana), politiky a političkami (od lokální po evropskou úroveň), ministry a ministryněmi, poslanci a poslankyněmi. Také je vidět chuť po větším propojení klimatického hnutí s levicovými uskupeními – zejména proto, že se zde nachází průnik hodnotový, který usiluje o to, aby transformace energetiky proběhla spravedlivě.

Výhradní zaměření na levicové subjekty však může být problematické, neboť jejich pozice je v současném stavu výrazně oslabena. **Je proto potřeba hledat cesty také k politickým stranám, které nemusejí být primárně levicové.** Mobilizace aktérů, kteří už nějaký vliv mají, má pak větší šance k úspěšnému prosazování opatření a změn.

> *Vybrat a vytipovat části byrokracií, se kterými se dá pracovat a aktivně tam lobbovat. Otázkou je, jak získat nerozhodnuté části byrokracie a ty, se kterými se dá pracovat a které nemají úplně radikální představy.*
> **Lukáš Lehotský**

Odbory

K odborům se od expertů a expertek i z řad klimatického hnutí upínají velké naděje. Na první pohled se odbory jeví jako logický partner v boji za spravedlivou transformaci a klimatickou spravedlnost, neboť společný průnik se nachází právě v sociální oblasti a ve snižování negativních dopadů. Otázkou ovšem je, **jak se k odborům s touto vizí dostat**. Kvůli lobby i snaze zdiskreditovat nutnost transformace hrozí, že se odbory postaví za stávající struktury – z obavy, co ve skutečnosti změna přinese.

Cílem klimatického hnutí by tak mělo být navázat s odbory vztah, otevírat spolupráci a ukázat, že hnutí usiluje o podobné cíle. Je vhodné brát také v potaz velkou rozmanitost odborů v různých sektorech a hledat například partnery nejdříve tam, kde neexistují dlouholeté spory. **V opačném případě hrozí, že se z odborů stane rezistentní síla odmítající, či dokonce blokující v otázkách klimatu další postup.** Vzhledem k jejich síle je vhodné tuto možnost nepodceňovat.

Zhruba deset let snah i navázání dialogu s odbory už také má své výsledky. V roce 2021 například proběhla první společná tisková konference energetických odborů a ekologických organizací k výsluhovým příspěvkům pro pracovníky uhelné energetiky.[116]

114 *Změna k lepšímu* [online]. Dostupné z: www.klepsimu.cz.

115 *Slušná firma* [online]. Dostupné z: www.slusnafirma.cz.

116 Dvě třetiny lidí podporují výsluhové dávky pro uhelné horníky a energetiky. Odbory a ekologické organizace žádají spravedlivou transformaci. *Dostupné z: https://www.greenpeace.org/czech/tiskova-zprava/13641/dve-tretiny-lidi-podporujivysluhove-davky-pro-uhelne-horniky-aenergetiky-odbory-a-ekologicke-organizacezadaji-spravedlivou-transformaci*.

Školy a mladí lidé

Studentské stávky hnutí Fridays For Future v uplynulých letech způsobily vlnu nadšení, že se hlas klimatického hnutí rozšířil o další skupinu, která se dokáže mobilizovat a srozumitelně formulovat své obavy i požadavky. **V mladých lidech je velký potenciál k aktivaci i zapojení**, ovšem neměli by být jedinou skupinou, na niž se bude klimatické hnutí spoléhat.

> *Ekologické hnutí spoléhá na mladé. Což je přelévání zodpovědnosti na lidi, kteří nemají reálnou moc. A má to spoustu problematických aspektů.*
> **Vojtěch Pelikán**

V otázce zapojení mladých lidí lze také mluvit o dlouhodobějším a systematičtějším přístupu, a to skrze **školy a vzdělávací instituce**. Reforma školství nemá v České republice příliš silný hlas, ovšem na místní úrovni u jednotlivců lze najít vyučující, pro které je téma klimatické změny důležité a dokážou je do vlastní výuky i v rámci omezení dostat. Pro pedagogy vyučující na druhém stupni základních škol například vznikl pod záštitou organizace Člověk v tísni kurz zaměřený na klimatickou změnu.[117]

Církve

Potenciál spojenectví mezi církvemi a klimatickým hnutím v České republice je velký, a sice na úrovni hodnotové (církve se přinejmenším formálně k ekologickým ideálům hlásí) i materiální (vlastní například 5,32 % lesních ploch v ČR, tj. 139 119 ha)[118]. **Přesto tento vztah spíše nefunguje.** Globálně je přitom v dnešním křesťanství patrný vcelku významný „ekologický obrat".

Příkladem za všechny je encyklika *Laudato si'* („o péči o společný domov"), již v roce 2015 vydal papež František a která mimo jiné naléhavě volá právě po ochraně našeho planetárního „domova". **Slova papeže se ovšem do prostředí české katolické církve jako celku dosud příliš nepromítla.** Projevy tak lze najít spíše u jednotlivců na lokální úrovni[119], kde jsou farnosti kulturně-společenskými centry a téma ochrany přírody zohledňují.

V rámci vyšších pater katolické církve se naopak objevuje vymezování vůči ekologickému či klimatickému hnutí na základě kulturních válek (je viděno jako součást širší progresivní fronty, která ohrožuje tzv. tradiční hodnoty). **V Českobratrské církvi evangelické pak propojení se záměry klimatického hnutí existuje výrazněji.** Konkrétním příkladem průniků může být etický kodex pro investování prostředků, který vylučuje vkládání financí do neetického podnikání či do aktivit, které vedou k poškozování planety (včetně těžby a spotřebovávání fosilních paliv)[120].

> *Když církvím u nás díky restitucím přistane kus krajiny, tak je většinou nenapadne starat se o ni ekologicky. Kněží v tom nejsou vzdělaní, nemají s tím zkušenosti. Klimatické hnutí může nabízet cesty, jak se k tomu propracovávat.*
> **Vojtěch Pelikán**

Občanské organizace

Mezi téměř samozřejmé spojence patří také další občanské organizace, ačkoli i zde je stále prostor pro rozvoj partnerství. V tématu klimatické změny se sdružováním neziskových organizací věnuje Klimatická koalice, ovšem další spojence je možné hledat napříč různými tématy, jež s klimatickou krizí různě souvisejí a překrývají se: od lidských práv přes svět práce a sociálních věcí až po vzdělávání.

Občanské organizace různého typu si ve svých strukturách často nesou značné objemy znalostí o tématech, jimiž se zabývají. Prosadit je do tvorby politik není ovšem často jednoduché. Výzvou pro neziskové organizace je proto hledat způsoby, jak se více prosazovat ve veřejném prostoru a zvyšovat povědomí o vlastní odbornosti. Jedna z cest může vést skrze diskuzi s médii, novináři a novinářkami a uvědomění, že k tématům mimo politiky, podnikatele a vědce mohou zvát také relevantní osoby z občanských organizací.

> *Jak novináři, tak politici mají pocit, že neziskový sektor je tu od toho, aby vařil polévku lidem bez domova a pomáhal ve zdravotních službách. A to, že má mít silné slovo při utváření veřejných politik, tu vůbec není zakořeněné. A je potřeba to změnit.*
> **Petra Kolínská**

O diverzitě klimatického hnutí a přístupu organizací k občanské angažovanosti se více píše v kapitole *Klimatické hnutí a jeho strategie.*

117 KLIMATICKÁ ZMĚNA: Online kurz pro pedagogy 2. stupně ZŠ a SŠ. Dostupné z: https://kurz-klimazmena.clovekvtisni.cz.

118 Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2020. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/688968/Zprava_o_stavu_lesa_2020_web.pdf.

119 V Česku vznikla také iniciativa angažovaných věřících: *LAUDATO SI: Malými kroky k ochraně přírody* [online]. Dostupné z: https://www.laudatosi.cz.

120 Investiční kodex ČCE. Dostupné z: https://ustredicce.e-cirkev.cz/investice-pf/investicni-vybor/investicni-kodex-cce.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Je potřeba hledat kanály komunikace, které umožní diskuzi, neplánované vzájemné sdílení a zapojování lidí. Souběžně je nutné myslet na to, zda vybraná forma komunikace někoho ze zapojení nevědomě nevylučuje.
- Rozdrobení problémů spojených s klimatickou změnou na dílčí, užší témata může klimatickému hnutí pomoci najít nové spojence – třeba i pro každé téma odlišné. Výzvou je přitom neztrácet ze zřetele systémové cíle a propojení dílčích témat.
- Zásadní je, že není potřeba najít shodu se všemi aktéry ve všech otázkách – klíčové jsou průniky, v nichž shoda je.
- Klimatické hnutí by při řešení lokálních problémů vždy mělo hledat místní autority a vtáhnout je do řešení problému (např. starostky, místní aktivní občany, lokální zaměstnavatele apod.).
- Přestože klimatické hnutí musí kvůli naléhavosti klimatické krize prosazovat adekvátní požadavky, je nutné, aby také vnímalo potřeby potenciálních spojenců. Současně je nutné mluvit jazykem, který je lidem blízký, aby sdělení nezněla povýšeně nebo složitě.
- Vyhnutí se kulturním válkám sníží třecí plochy a podpoří diskuzi ve společném úsilí. Pokud to pro klimatické hnutí neznamená zásadní problém, není nutné jít s potenciálními spojenci do konfliktu v otázkách, které nejsou hlavním cílem spolupráce.

Příležitosti

- V místech, kde lidé sami pociťují dopady změn klimatu, je vhodné podporovat je v aktivismu a občanské angažovanosti skrze lokální témata a problémy.
- Roztříštěné síly a hlasy různých aktérů usilujících o podobné cíle je vhodné spojovat. Klimatické hnutí se může solidárně stavět za témata, která nejsou primárně klimatická, ale podporují ve svém sociálním, kulturním či ekonomickém rozsahu řešení klimatické krize či spravedlivou transformaci.
- Vyplatit se může vzájemné sdílení například v rámci Klimatické koalice, při němž je možné prodiskutovat hlouběji klady a zápory určitých druhů partnerství.
- Klimatické hnutí by mělo využít dotací na komunitní obecní energetiku a navázat spojenectví s městy a obcemi. Ty mají prostřednictvím asociací hlas i na státní úrovni.
- Evropské fondy mohou být příležitostí, jak navázat spolupráci s místními malými a středními podniky a ukázat jim výhody spojené se spravedlivou transformací. Pomoci v tom může také spolupráce s různými asociacemi firem, které se zajímají o udržitelnost.
- Pro některé aktéry může být výhodné využít vlivu velkých firem a jejich zájmu přizpůsobit se klimatickým politikám a zůstat funkční.

Hrozby

- Reálnou hrozbu představuje pokračování či objevení nové pandemie, která dále omezí možnosti setkávání a podepíše se na snižování občanské angažovanosti lidí.
- Při navazování spojenectví může být složité udržet strategii jednotlivých aktérů i klimatického hnutí jako celku konzistentní a neztratit ze zřetele systémový pohled na problematiku a nutné změny.
- Hledání partnerů mohou blokovat kulturní války, například konflikt mezi městem a venkovem, kde je téma ochrany přírody nebo řešení klimatické změny považováno za něco, co si mohou dovolit řešit pouze privilegovaní lidé.
- Průmyslová lobby i politická snaha o diskreditaci nutných klimatických opatření zahání do kouta odborové organizace a hrozí, že ty se budou k nutným změnám stavět odmítavě.
- Spolupráce s byznysem, který se bude muset proměnit na udržitelnější, ale v popředí má hlavně své vlastní finanční zájmy, může zdiskreditovat klimatické hnutí nebo zpomalovat nutnou systémovou změnu.

O čem byla tato kapitola

- Pro úspěch klimatického hnutí je nezbytné vytvářet spojenectví a aktivizovat větší množství lidí. To však komplikuje obecně nízká občanská angažovanost a v době pandemie také málo příležitostí k setkávání.
- Pokud chce klimatické hnutí prosadit systémovou změnu, musí identifikovat pákové body a v těchto oblastech hledat klíčové spojence. S potenciálními partnery není nutné být ve všem zajedno, ale spíše hledat místa shody. Průniky v zájmech se lépe hledají tam, kde lze jednoznačně popsat požadavky na možná řešení společných problémů.
- Pro navazování vztahů je potřeba budovat specifické struktury přímo v klimatickém hnutí a naslouchat ostatním. Podstatné je překonávat jazykové i kulturní bariéry. Při navazování spojenectví je důležité dělat hloubkové rešerše a reflektovat aktuální situaci i historické pokusy o spolupráci.
- Hlavními partnery mohou (mimo jiné) být kraje, města a obce, místní akční skupiny a lokální spolky, podniky a byznys, vlivní lidé, politici a političky, odbory, školy a mladí lidé, církve a samozřejmě také občanské organizace.

6.6 Role institucí a veřejné správy

Klimatická krize je problémem institucí. Volby jednotlivců nemohou samy o sobě způsobit takové změny, které jsou potřebné a zároveň budou mít dostatečný dopad. Veřejné instituce mají velkou moc v nastavování společenských očekávání a struktur, a proto jsou při řešení klimatické krize zásadními aktéry. V mnoha veřejných i akademických institucích přitom začínají být změny klimatu a udržitelnost důležitým tématem. Vznikají poradní orgány odpovědné za udržitelnost a na některých univerzitách dokonce rektoři a rektorky či děkani a děkanky vyhrávají volby díky tomu, že je pro ně zelená tematika prioritou.[120]

> *Změna, aby byla dostatečně účinná a rychlá, nemůže mít těžiště ve změně chování jednotlivců. Potřebujeme změnu systémovou, demokraticky projednanou a schválenou, ale změnu iniciovanou a řízenou shora.*
> **Petra Kolínská**

Jakmile je téma klimatické změny v institucích nastoleno – ať už jde o státní správu, samosprávu, univerzity, nebo i soukromé firmy, otevírá se příležitost vytvářet pro něj koordinační jednotky. Klimatické hnutí může tlačit na to, aby **ideálně každá instituce měla svého člověka, případně celé těleso, které by mělo klimatickou a ekologickou agendu na starosti** a dostávalo ji do všech aspektů činnosti instituce i institucionální kultury jako jeden z klíčových ohledů v rozhodování o všem ostatním (tzv. mainstreaming). Tak je možné vyhnout se roztříštěnosti, která aktuálně v tomto tématu panuje.

Podobně by Česká republika jakožto stát mohla vytvořit **ministerstvo pro klimatickou krizi**, které by bylo schopné napravit současnou roztříštěnost agendy mezi již existujícími ministerstvy (průmysl, finance, zemědělství) a koordinovat jednotný postup. Tímto směrem kráčejí některé evropské země (například Rakousko či Španělsko), v nichž se bývalá ministerstva životního prostředí postupně přetvořila z úzce zaměřených a spíše slabších úřadů v asertivnější instituce koordinující transformační politiku napříč jinými resorty.

121 Environmentální panel AMU. Dostupné z: https://www.amu.cz/cs/vse-o-amu/organy-amu/environmentalni-panel-amu.

V případě akademických institucí je pak velkým tématem komunikace informací z vědy směrem k veřejné správě a politikům. **Akademické prostředí není často v kontaktu s veřejnou správou a nenabízí jí výsledky svých výzkumů** (ač existují výjimky, jako jsou např. Česká agentura pro informace o životním prostředí CENIA či pracoviště Akademie věd pro globální ekologické změny Czechglobe). Cestou tedy může být volání po větší angažovanosti akademického sektoru nejen v popularizaci, ale i ve spolupráci s veřejnou správou. Akademici a akademičky mohou být spojenci klimatického hnutí, je ale třeba najít cestu, jak je zapojit tak, aby to pro ně bylo přijatelné.

> *Soukromý sektor si umí informace z vědy najít a překlopit je do produktů, které všichni chtějí. Podobně je potřeba najít takové „přenašeče“ mezi akademiky či vědci a veřejnou správou.*
> **Petra Kolínská**

Následující text se proto věnuje několika dílčím tématům týkajícím se veřejné správy. V první části se zabývá lokálními aktéry, poté státní úrovní a následně rolí Evropské unie. Konec kapitoly je věnován konkrétním problémům, jimiž trpí státní správa a které ovlivňují účinné řešení klimatické krize.

Lokální a regionální úroveň řešení klimatické krize

Úroveň měst a obcí bude pro prosazování klimatických opatření zásadní. Právě na ní mohou lidé zblízka pozorovat dopady klimatických změn a současně se zapojit do jejich řešení. **Na úrovni měst a obcí je jasněji vidět, že „něco není v pořádku“.** Místní lidé s vazbou na okolní krajinu vidí její proměny a pozorují drobné změny, které jasně a konkrétně ilustrují dopady klimatické změny na naši planetu. A mají blíže k institucím, jež mohou s problémy něco dělat.

> *Sucho udělalo pro téma klimatické změny víc než ekologické hnutí za třicet let. Byl tu skleněný strop, který se nedařilo prorazit. Upoutat pozornost, že se to děje teď. Přijde mi, že teď už si na úrovni obcí uvědomují, že krajina není nějak v pořádku. A lze se s nimi bavit o příčinách a o tom, jestli souhlasí s řešeními, které navrhuje klimahnutí.*
> **Vojtěch Pelikán**

Některým obcím a městům, případně i krajům se také proto daří problém změny klimatu uchopit a řešit jej na lokální úrovni.[122] Jako příklad může sloužit Praha a její klimatický plán, který formuluje konkrétní závazky – trajektorii směrem k dekarbonizaci energetické soustavy, strategii udržitelné dopravy atd.[123] **Praha se tak dostává ve svých závazcích dále než Česká republika na státní úrovni.** Že právě města a obce dokážou být ambicióznější než národní státy, pokud mají k ruce adekvátní nástroje, se ukazuje na celosvětové úrovni. Zmínit můžeme třeba New York, Milán nebo Budapešť a další metropole sdružené v řadě „městských" klimatických iniciativ.[124]

Příkladem dobré praxe ve městech může být projekt na zpřístupnění dotací na výměnu kotlů v domácnostech v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji.[125] Obce poskytly domácnostem bezúročné půjčky, po výměně kotle domácnost obdržela dotaci a zbylý rozdíl splácí obci. Ta tyto peníze může dále používat na projekty spojené s adaptací nebo předcházením změnám klimatu – například na hospodaření s vodou, sadbu zeleně a podobně.

Podobný vliv jako města a obce mohou mít také regiony – kraje, ale i méně formální regionální instituce jako místní akční skupiny. **Regionální spolupráce dává smysl také v příhraničí.** V rámci regionů se lidé mohou od sebe navzájem učit a přejímat klimatické politiky, které fungovaly jinde. Toto učení je důležitou součástí tzv. *policy-makingu*, tedy vytváření nových politik, a má potenciál ušetřit mnoho času a úsilí při zavádění konkrétních opatření. Příkladem jsou projekty, kdy zástupci obcí z uhelných regionů jezdí čerpat inspiraci tam, kde se přechod ke klimaticky neutrální ekonomice podařilo dobře zvládnout.[126]

Lokální opatření mají nicméně pouze lokální dopad. Jednotlivé dílky v podobě měst a obcí nenahradí systémovou rovinu. Ta navíc zásadně ovlivňuje lokální možnosti, například vypsanými dotacemi, povinnostmi jednotlivých subjektů na úrovni obcí, pravomocemi samosprávy atd. Slabina těchto opatření spočívá také v tom, že obce často potřebují podporu, pokud plány mají být realizovány a nezůstat v šuplíku. Zvláště malé obce často nemají nástroje, prostředky ani kapacity klimatickou změnu řešit. Takovou podporu by mohlo poskytovat kupříkladu právě zmíněné průřezové „ministerstvo pro klimatickou krizi".

Přes tato omezení jsou města – zvláště větší – potenciálně cenným spojencem klimatického hnutí a jedním z klíčových pákových bodů pro změnu. Může například dávat smysl získat je pro to, aby klimatickou politiku a biodiverzitu včlenila do strategických materiálů a promítala ji také do činnosti Svazu měst a obcí a sdružení místních samospráv. **Je vhodné zapojovat právě do komunální politiky veřejnost**, a stejně tak vyhledávat konkrétní komunální politiky a političky, kteří mají ke klimatickému hnutí blízko. Ty lze dostávat do rozhodujících funkcí a pracovat s nimi jako s klíčovou součástí hnutí na lokální úrovni.

Pro klimatické hnutí tedy má cenu systematicky prozkoumávat místní samosprávy, hledat, kde se aktuálně odehrávají změny s potenciálem mitigovat nebo pomoci s adaptací na klimatickou změnu, a rozvíjet úspěch tam, kde je k němu dobře nakročeno.

Jak ve městech dostatečně snížit emise a současně je připravit na nevyhnutelné dopady krize? Inspirací pro vytváření klimatických politik na lokální úrovni může být projekt *Města budoucnosti* od NESEHNUTÍ.[127]

Státní úroveň: ČR bez ambicí a strategického myšlení

Ačkoli místní samosprávy mohou pro řešení klimatické změny udělat mnoho, jejich možnosti zásadně podmiňuje národní politika. Ta lokální dění přímo ovlivňuje a konkrétně v případě ČR jej nepodporuje tak, jak by mohla. **Jako stát nejsme na klimatickou krizi připraveni**, k čemuž přispívá hned několik faktorů.

Prvním z nich je zásadní **nedostatek ambicí a představivosti**. Chybí chuť stanovit si cíle a odvaha řešit velké výzvy – Česká republika aktuálně

122 Konkrétní příklady uvádí např. Adaptace na změnu klimatu: Příklady adaptací na změny klimatu. Dostupné z: http://www.regio-adaptace.cz/cs/priklady-dobre-praxe; a publikace: DOMBROVSKÁ, V. a kol. *Udržitelná města: 6 příběhů, jak české obce reagují na výzvu klimatické transformace* [online]. Dostupné z: https://www.moudramesta.cz/wp-content/uploads/2021/09/Udrzitelna_mesta-e-book.pdf.

123 Klimatický plán hlavního města Prahy do roku 2030, základní strukturované informace. Dostupné z: https://portalzp.praha.eu/jnp/cz/ochrana_klimatu/Klimaticky_plan_HMP_do2030_struktinfo.html.

124 Viz Pakt starostů a primátorů pro udržitelnou energii a klima. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/pakt_starostu_a_primatoru; nebo celosvětová iniciativa velkých měst *C40*: Our Cities. Dostupné z: https://www.c40.org/cities.

125 MŽP spouští pilotní projekt bezúročných půjček na výměnu kotlů. Mezi tři kraje rozdělí 740 milionů korun. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/news_05022019.

126 Příklady dobré praxe ve spravedlivé transformaci popisuje například: ZINDULKOVÁ, K. a V. DOMBROVSKÁ. *Spravedlivá transformace a participace: Jak zapojit veřejnost do přeměny uhelných regionů* [online]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1863/participace__1_.pdf.

127 Více informací najdete v publikaci: *Jak navrhnout město, které (pře)žije?: 8 oblastí, v nichž lze lépe připravit města na změnu klimatu* [online]. Dostupné z: https://cz.boell.org/cs/2021/05/21/jak-navrhnout-mesto-ktere-prezije; nebo na webu: *MOUDRÁ MĚSTA: Tvoříme společně města budoucnosti: v rovnováze s lidmi i s přírodou* [online]. Dostupné z: www.moudramesta.cz.

volí spíše postoj „nás se to netýká“. Tento problém se nevztahuje jen na změnu klimatu. Česká společnost obecně není schopna řešit dlouhodobé problémy, jako je například krize bydlení nebo exekuce, a i v těchto tématech pozorujeme totožné symptomy. Na vině mohou být nízké ambice, ale také **neschopnost předvídat, co se se světem děje a jaké jsou vlastně cíle, kterých se snažíme dosáhnout**. To pak vede k nastavování nerelevantních dílčích cílů. Česká republika zároveň nedrží krok s opatřeními v zahraničí. Chováme se buď zdrženlivě, nebo přímo nekooperativně a chybí nám představa o tom, jaký je obecný rámec diskuze.

Chybějícímu rámování debaty o klimatu se dále věnuje kapitola *Klimatická krize jako průřezové téma.*

Chybí nám tak chuť a vůle stanovovat celospolečenské priority a pracovat na jejich naplňování. Roli může hrát zděděná nechuť z čtyřicetiletí socialistického plánování a následná adorace neomezené individuální svobody. Velký význam má ale také korupce a zájmy oligarchů.

Problém mocenských vlivů na (ne)řešení klimatické krize popisuje kapitola *Moc a odkrývání toho, kdo ji má.*

Souhrou těchto politických, ekonomických a kulturních faktorů vznikají čtyři hlavní nedostatky strategického myšlení a plánování na úrovni státní správy.

Strategická rozhodnutí přebírá a pohlcuje operační úroveň. Stát pouze reaguje a není schopen jednat strategicky. V důsledku to znamená, že se improvizuje pomocí konkrétních krátkodobých kroků, spíše než abychom se snažili představit si, jaká bude budoucnost a jak se na ni připravit.

Chybí důvěra ve strategie. Ty sice vznikají a jsou v nich stanovené cíle, ale neuplatňují se. V případě evropských financí strategie vznikají proto, aby bylo možné z fondů čerpat, a v případě peněz z Ministerstva financí příslušná ministerstva jednou za rok předloží strategie, ale chybí dlouhodobá kontinuita.

> *Zeptejte se názorových lídrů a lídryň v neziskovém sektoru, kolik politik ročně přečtou, připomínkují a jak s nimi dál pracují. Nedělají to nikoli proto, že by byli líní nebo že by to chtěli nějak obejít. Ale pochopili, že v České republice se strategiemi nežije. Nejsou tím, co hýbe věcmi kupředu.*
> **Petra Kolínská**

Neumíme se strategiemi pracovat. Pouze minimum škol připravuje studenty na tento typ práce, a lidé se tak strategické myšlení učí za pochodu. Strategie pak nejsou konstruované tak, aby reagovaly na chování lidí a reálně jej měnily. A často v nich nejsou nastavené kontrolovatelné cíle, které by bylo možné změřit.

Nakonec při využití strategií **chybí kontinuita a evaluace**. Když už strategie vznikne, například pod určitým vedením úřadu, následující vedení ji nevyužívá. Strategie také nejsou vyhodnocovány – veřejná správa až na výjimky nemá představu o tom, zda strategie pomohla dojít k zamýšleným výsledkům a za jakou cenu se tak stalo.

EU jako klíčový hráč při řešení klimatické krize v Česku

Neutěšenou situaci na státní úrovni alespoň částečně kompenzuje členství České republiky v Evropské unii. Přestože ČR jako stát není příliš schopná klimatickou krizi řešit, Evropská unie se naopak snaží reagovat.[128] **Naše závazky nás pak tlačí k tomu, abychom na státní úrovni přijímali alespoň nějaká opatření**, ačkoli primárně reagujeme a nenastavujeme vlastní strategii.

> *Často si říkám, díky za to, že máme aspoň EU, která nastavuje základní požadavky. Na mitigaci to nebude stačit, ale bez toho bychom vůbec nic neměli.*
> **Lukáš Lehotský**

Přestože nastavené rámce EU jsou v řadě ohledů nedokonalé, v českém kontextu jde často o řádově více, než bychom byli schopni dosáhnout sami – příkladem může být třeba zpoplatnění emisí a jasný jízdní řád jejich snižování. Hlavní proud evropského klimatického hnutí přitom Evropskou unii kritizuje za nedostatečně ambiciózní politiku a nedostatečný důraz na spravedlivý přechod. **Naše členství v EU tudíž není samospásné a je třeba na něj pohlížet v kontextu možných vyšších ambicí.**

Je rovněž na místě vyhnout se ve veřejné komunikaci nekritickému obhajování EU. Mimo jiné proto, že kritika chybějícího důrazu na spravedlnost v evropské klimatické politice a ekonomických nerovností v jejím rámci je do značné míry opodstatněná. Přehnaně pozitivně „proevropská“ rétorika tak může popudit ty, kteří jsou k EU z řady důvodů skeptičtí a mají z dopadů její politiky obavy, a přispět tak **k prohlubování kulturních konfliktů**.

128 EU nicméně nedokáže klimatickou změnu vyřešit sama – je pouze jednou ze světových velmocí a není dostatečně silná, aby ovlivnila další hráče, jako jsou Čína, Indie nebo blok zemí jihovýchodní Asie.

Konkrétní příležitostí vyplývající z našeho členství v Evropské unii jsou dozajista finance. **Dotační programy EU otevírají podnikatelům nové příležitosti**, například v oblasti zelené energetiky nebo zelených inovací. Zde příležitostí s postupem evropské klimatické politiky dále přibývá (Modernizační fond, Fond spravedlivé transformace a narůstající příjmy z emisních povolenek). Dalším příkladem je Národní plán obnovy[129] – dodatečný balík peněz směřující do postcovidové obnovy ekonomik, digitalizace a ochrany klimatu, který znamená obrovský investiční potenciál pro obnovitelné zdroje, veřejnou dopravu a další. **Otevírá se otázka, zda budou tyto peníze smysluplně využity**, k čemuž může klimatické hnutí přispět.

Z politického hlediska hraje v Evropské unii velkou roli hledání spojenců a společná vyjednávací síla. Pro Českou republiku jsou v evropském kontextu dlouhodobým významným spojencem země tzv. Visegrádské čtyřky (V4). V klimatické politice to však znamená do značné míry izolaci. Pokud tedy chceme, aby ČR rozvíjela účinnější klimatickou politiku, mělo by klimatické hnutí požadovat po politicích a političkách, aby hledali spojenectví také jinde.

> *Nesnažíme se hledat účelná spojenectví při vyjednávání. Pořád se držíme V4, a protože tam jsou nejsilnější antiklimatičtí Poláci, tak se s tím svezeme.*
> **Michal Berg**

Co státní správě brání efektivně řešit komplexní problémy

Nedílnou součástí řešení klimatické změny jsou instituce státní správy – právě ony vykonávají konkrétní politiky. Státní správa ovlivňuje, jak se změna klimatu řeší například skrze to, jaká máme ministerstva nebo jak fungují a spolupracují úřady.

V případě ČR trpí státní správa několika neduhy, které zabraňují efektivní reakci na změny klimatu. Následující text ilustruje několik typů problémů, kterým může klimatické hnutí věnovat pozornost, pokud chce zvýšit schopnost státní správy řešit klimatickou krizi.

Roztříštěnost a zahlcenost státní správy

Velkou překážkou efektivní odpovědi na klimatickou změnu je roztříštěnost státní správy. **Ta se organizuje podle sektorů, nikoli podle problémů**, které je třeba řešit, případně témat, kterým je potřeba se věnovat. Úředníci jsou zvyklí pracovat pouze v hranicích svých resortů (tzv. resortismus). U multisektorálních problémů, jako je právě změna klimatu, to způsobuje neefektivitu a neschopnost vyrovnat se s takovými komplexními tématy a reagovat na ně.

> *Je důležité bavit se o tom, odkud jsou emise a jaké je množství emisí. Ale ještě důležitější je bavit se o tom, proč na to systém státní správy flexibilně nereaguje nebo proč současné emise chce, nebo nechce řešit.*
> **Zuzana Harmáčková**

Podobným neduhem je **zahlcenost jednotlivých institucí**. Veřejná správa řeší obrovské množství problémů a řeší je paralelně, jelikož každým úkolem se zabývá konkrétní člověk. Záleží pak, jak si jednotlivé úkoly prioritizuje, a podle toho, jak moc jsou naléhavé, mezi nimi přepíná. Veřejná správa pak nemá kapacitu na to, aby se něčím zabývala výlučně a dlouhodobě.

Nástroje státní správy: evaluace, rozpočtování a taxonomie

Řešení komplexních problémů je pro český stát obtížné, což značně souvisí s fungováním české státní správy. Nejde přitom o problém výhradně český. Řada potíží souvisí s problémy, které s sebou nese **fungování velkých organizací jako takových**. Ty se neobjevují pouze v české veřejné správě, ale narážejí na ně i státní správy jiných evropských i mimoevropských zemí.

> *To, co veřejnou správu brzdí především a zároveň ji bude brzdit vždycky, jsou věci, které jsou společné všem velkým organizacím. Jen konkrétní podoba je někdy odlišná nebo se u veřejné či v užším smyslu u státní správy určité problémy projevují výrazněji.*
> **Martin Polášek**

Příležitostí a rizikem zároveň je tedy možnost **inspirovat se v zahraničí a nevolit cesty, které se už jinde ukázaly jako nefunkční**. Pokud už některé cesty vyzkoušely jiné země a vedly přinejmenším ke smíšeným výsledkům, je možné tuto slepou cestu v českém kontextu přeskočit, a naopak hledat, jaké cesty mohou přinést potřebné výsledky.

To se týká typicky přejímání manažerských nástrojů ze soukromého sektoru, jako je metodika *new public management* pocházející ze západní Evropy. Ta využívá zkušenosti z fungování soukromých firem, konkrétně může jít o *outsourcing*, SMART cíle, programové/cílové financování

129 *Národní plán obnovy* [online]. Dostupné z: www.planobnovycr.cz.

a podobně. Tato metodika byla už dávno vyhodnocena jako výrazně nefunkční, nicméně v českém kontextu je navzdory tomu aktuálně prosazována jako nejmodernější přístup k řízení.[130]

Právě využití těchto nástrojů pak přináší nežádoucí vedlejší dopady. Například v modelu programového/cílového financování mezi sebou prvky státní správy soutěží o peníze. Spolupráce tak není oceňovaná a jednotlivé instituce si mezi sebe nemohou peníze v případě spolupráce rozdělit. Zároveň tento způsob financování **nevede k formulaci cílů, které mají potenciál něco skutečně změnit**, protože fixuje pozornost na dílčí formální výstupy místo dlouhodobých záměrů. Změnu může přinést větší přehled a kontrola nad tím, nakolik jsou prostředky, které veřejná správa vydává, v souladu s dlouhodobými cíli, jež si stanovuje. Zároveň dává smysl veřejnou správu podpořit v tom, aby mezi sebou jednotlivé sektory mohly spolupracovat.[131]

> *Programové či cílové rozpočtování může mít ve stávající situaci některé výhody, ale také některá rizika, zejména pokud by bylo pevně spojeno s odměňováním. Jedním z rizik je, že se státní správa bude snažit – v míře ještě větší než dnes – formulovat cíle tak, aby jich určitě dosáhla. A bude se orientovat spíše na dané indikátory než na výsledky z hlediska dopadu na společnost. Všichni si odškrtnou, že udělali, co měli, ale to neznamená, že se situace vyřešila.*
> **Martin Polášek**

Důležitým podkladem pro lepší práci s rozpočty přitom může být tzv. taxonomie, tedy klasifikační systém, který má tvůrcům a tvůrkyním konkrétních politik pomoci odlišit, do jaké míry je daná ekonomická činnost environmentálně udržitelná. To umožňuje podpořit firmy v tom, aby byly šetrnější ke klimatu, a přesunout investice tam, kde jsou nejvíce potřeba. Existují však obavy, že taxonomie zařadí mezi „udržitelné“ činnosti i výrazně problematická falešná řešení klimatické krize, jako jsou fosilní plyn či jaderná energie (a stane se tak svého druhu greenwashingem).

Dalším slabým místem české veřejné správy je evaluace zákonů. Zákony sice vznikají, ale nejsou vyhodnocovány jejich dopady (dopředu jako podklad pro rozhodování ani zpětně). Stejně jako u nevyhodnocených strategií je pak téměř nemožné soudit, kterým směrem se dále vydat v tvorbě dalších zákonů nebo jiných typů opatření. I zde je tedy prostor pro zlepšení.

> *To nám mimochodem vyčítá OECD: že si neděláme evaluace zákonů, které jsme si schválili. Že se k těm zákonům nevrátíme a neřekneme si, jestli to funguje – doplatky na bydlení například. Daniel Prokop to nějak na koleni počítá a dělá to skvěle, ale mělo by to dělat ministerstvo. A mělo by říct, že ten nástroj nefunguje.*
> **Petra Kolínská**

Personální obsazení institucí

Zásadní roli u institucí hraje také jejich personální obsazení. **Nejviditelnější je provázanost na konkrétní politiky a političky.** Zejména na nejvyšší úrovni má politická reprezentace velký vliv a její vůle konat, či nekonat konkrétní kroky o řadě věcí rozhodne. Velký vliv ale mají i méně viditelné skupiny – nejvyšší úředníci a úřednice (náměstci a náměstkyně, ředitelé a ředitelky odborů atd.), kteří do značné míry rozhodují o podobě konkrétních opatření.

> *Politik, který má představu a výrazný zájem, tak rozhodnutí ovlivní a nasměruje, ale sám politiky nevytváří. O tom, jakou budou mít podobu, rozhoduje někdo pod ním.*
> **Martin Polášek**

Vzhledem k celkové zahlcenosti státní správy je příležitostí pro klimatické hnutí **přesvědčit tyto lidi, že má smysl konkrétním tématům věnovat čas**, a především jim předat podněty a návrhy tak, že v momentě, kdy mají málo času na rozhodování (což je ve veřejné správě běžný úkaz), dokážou tyto podněty jednoduše využít.

Pokud pohlédneme na struktury státní správy jako na celek, nejsou vyhraněné ani na jednu stranu – proenvironmentální ani antiekologickou či k ekologii lhostejnou. **Žádná ze struktur není vyhraněná předem**, působí na ně ale oba tábory. Společenský boj a diskuze o tom, co mají politiky dosazovat, se odehrává jinde (volby, vláda, parlament). Struktury jako takové lze tedy využít různě a pro klimatické hnutí může být přínosné snažit se na ně působit tak, aby fungovaly proenvironmentálně, což může nabývat mnoha různých podob.

Kromě řady přirozených spojenců a spojenkyň – „lidí na svých místech“ – však bude klimatické hnutí mezi úřednictvem přirozeně narážet

130 Více viz: POLÁŠEK, M., ed. Dobré vládnutí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online], s. 323-336. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/strategie/dokumenty-ke-stazeni.

131 Programové/cílové financování slouží k alokování peněz ze státního rozpočtu na cíle, které si stát stanovil, a to podle jejich priorit. Více viz: Programové financování v ČR: formálnost bez nastavených cílů a informační systémy s nesprávnými údaji. Dostupné z: https://www.nku.cz/cz/pro-media/tiskove-zpravy/programove-financovani-v-cr:-formalnost-bez-nastavenych-cilu-a-informacni-systemy-s-nespravnymi-udaji-id7608.

také na odpor. Jeho příčiny lze odlišit v zásadě dvě: **kulturní důvody** (ukotvení řady lidí ve starých a dysfunkčních paradigmatech a z toho vyplývající neochota něco měnit či vést diskuzi) a **politické důvody** (ochromení a ovládnutí státní správy některými oligarchy a napojení úřednic a úředníků na partikulární zájmy).

V obou případech není jiné řešení než se takové lidi snažit vyměnit či odstřihnout od vlivu a rozhodování. Pomoci by mohlo zásadní systémové oproštění státní správy od tlaků zájmových skupin a vlivu oligarchů. Klimatické hnutí může prosazovat regulace lobbingu, jako například omezení tzv. *revolving door* vztahů („efekt otočných dveří"), kdy úředníci přicházejí z průmyslu, který mají regulovat, nebo naopak přecházejí do korporací, které dříve regulovali.

Vyšší ambicí pak může být změna mentálních modelů ve vyšších úřednických patrech **směrem k dlouhodobějšímu uvažování a vyhodnocování dopadů jednotlivých činností**, stejně jako k většímu pochopení pro podmínky ekologické krize a orientaci v komplexních systémech.

> *Anatomie ochromení státní správy je velmi zajímavá. To není tak, že Babiš chodí na finanční správu dávat jim úkoly, na koho se zaklekne, ale že nasadíš pár psychopatů na ta správná místa a úředníci se začnou chovat sami tak, jak si myslí, že by Babiš chtěl, i bez biče.*
> **Zuzana Vlasatá**

Pro klimatické hnutí tak dává smysl otevírat téma veřejné správy – neřešit jen věcný obsah politik, ale také jakým způsobem je cílů nastavených v těchto politikách dosahováno. **Hnutí by pak potenciálně mohlo najít nové spojence**, u kterých by tolik nezáleželo na tom, jakou konkrétní podobu klimatické politiky prosazují, ale se kterými by bylo zajedno v tom, že by veřejná správa měla prosazovat politiky dlouhodobě, koherentně a měla by sledovat výsledky, k nimž se dochází.

Tipy pro klimatické hnutí

Komunikace

- Pro úspěšné řešení klimatické krize dává smysl otevírat téma veřejné správy – neřešit jen věcný obsah politik, ale také jakým způsobem je cílů nastavených v těchto politikách dosahováno.
- Je vhodné poukazovat na zásadní nedostatek ambicí a představivosti při tvoření klimatických politik v České republice. Stát zároveň nedrží krok s opatřeními v zahraničí. Chováme se buď zdrženlivě, nebo přímo nekooperativně a chybí nám představa, jaký je obecný rámec diskuze.
- Je možné pracovat s tím, co nám členství v Evropské unii přináší a že uvnitř EU můžeme být aktivními členy a spoluvytvářet její podobu. Bylo by ale chybou obhajovat Evropskou unii bezvýhradně či nekriticky, protože to popouzí lidi, kteří z oprávněných důvodů vidí její politiku kriticky či mají obavu z jejích sociálních dopadů.
- Vzhledem k celkové zahlcenosti státní správy může být pro klimatické hnutí přínosné přesvědčovat vysoce postavené úředníky, že má smysl konkrétním tématům věnovat čas, a především jim předat podněty a návrhy tak, že v situaci, kdy mají málo času na rozhodování, dokážou tyto podněty jednoduše využít.

Příležitosti

- Otevřením tématu veřejné správy může klimatické hnutí získat nové spojence, se kterými by bylo zajedno v tom, že by veřejná správa měla prosazovat politiky dlouhodobě, koherentně a měla by sledovat výsledky, k nimž se dochází.
- Města, obce a regiony jsou pro klimatické hnutí významnými spojenci. Vyplatí se využít jejich organizační kapacity a finance. Mezi konkrétní příležitosti na lokální úrovni patří:
    1. Podporovat konkrétní již zaběhnuté projekty a změny a přidat se tam, kde už se něco dobrého děje. Pomoci se startem nových projektů a změn.
    2. Podpořit zapojení občanů a jejich emancipaci k tomu, aby se sami stali hybateli změn.
    3. Využívat místní iniciativy pro protlačení věcí, které by seshora nemusely být přijaté.
    4. Podporovat včleňování klimatických politik do strategických materiálů.
- Pro zvýšení vlivu klimatického hnutí může být zásadní podporovat instituce svým aktivním členstvím nebo expertními radami.
- Klimatické hnutí by mělo sledovat využití peněz Národního plánu obnovy a dalších dotačních

programů a hodnotit, zda skutečně přinášejí řešení klimatické krize, a případně upozorňovat na jejich nevhodné nastavení.
- Ve chvíli, kdy si nějaká instituce téma změn klimatu přivlastní, dává smysl tlačit na vytvoření pozice, případně celého tělesa, které by mělo klimatickou a ekologickou agendu na starosti.
- Velký význam může mít podpora angažování akademického sektoru a přenášení výsledků z akademických výzkumů do veřejné správy.

Hrozby

- Pokud Česká republika i nadále nebude schopná řešit komplexní problémy a na státní úrovni nedokáže sestavit a realizovat koherentní strategii, pravděpodobně nebudeme moci klimatické krizi čelit.
- Hrozbou je i hypotetická možnost, že by Česká republika z Evropské unie vystoupila a přišla by o pozitivní vliv, který ji táhne kupředu v otázkách řešení klimatické krize.
- Ukazuje se, že Česká republika má tendenci brzdit evropské klimatické politiky a stavět se proti nim. Hrozbou tak může být i předsednictví ČR v Radě Evropské unie a prosazování jádra a plynu jako zelených energetických zdrojů.
- Podstatné bude sledovat dění kolem evropské taxonomie udržitelných činností a reagovat v případě, že se začnou za udržitelné činnosti považovat nevhodná, nespravedlivá či polovičatá opatření.

O čem byla tato kapitola

- Města a regiony jsou zásadním článkem v odpovědi na změnu klimatu. Dokážou být ambicióznější než státy, přitom přinášejí velký dopad na lokální úrovni. Pro klimatické hnutí má smysl rozvíjet úspěch tam, kde už je na této úrovni dobře nakročeno, případně pomoci rozvíjet projekty, které mají takovýto potenciál.
- Česká republika jakožto stát v současné době spíše nedokáže přijít s konkrétními relevantními kroky v otázce změn klimatu. Paralyzuje ji nedostatek strategického přemýšlení, neschopnost vidět do budoucna a malá snaha inspirovat se relevantními opatřeními ze zahraničí. Pomoci nám může dostatečně ambiciózní vláda a státní správa, která je schopná ji v tomto podpořit. Významnou roli může hrát také omezení vlivu mocenských zájmů v politice.
- Evropská unie je na úrovni institucí klíčovým hráčem, díky němuž se prosazují alespoň některé zásadní klimatické politiky. V mezinárodním kontextu nejsou podněty z EU dostatečně ambiciózní, nicméně v českém rámci nás posouvají dopředu. Příležitostí jsou především politiky, které ovlivňují veřejné i soukromé finance. Na strategičtější úrovni nám může pomoci hledat spojence mimo V4, která nás v prosazování relevantních klimatických politik omezuje.
- Na úrovni institucí je obecně dobrou zprávou, že klimatická změna začíná být tématem. V momentě, kdy je toto téma nastoleno, mohou v institucích vznikat zastřešující koordinační jednotky pro téma klimatické změny, které budou moci systematicky prosazovat a hlídat nutná opatření.
- Státní správa ovlivňuje, jak se změna klimatu řeší skrze způsoby, jak fungují a spolupracují úřady, kolik mají prostoru na řešení takto komplexních problémů, skrze konkrétní způsoby organizace veřejné správy a také skrze personální obsazení. V každé z těchto oblastí jsou místa, v nichž může klimatické hnutí tlačit na lepší způsob fungování státní správy.

7

Co bude dál?

Dostali jste se až na samotný konec publikace Klimavize. Co nekončí s ní, je proces hledání strategií pro řešení klimatické krize, jehož byl náš výzkum malou součástí. Doufáme, že pro vás budou jeho závěry přínosné a pomohou vám klást si nové otázky, hledat na ně odpovědi a rozvinout nové formy aktivit, které nás všechny posunou zase o krok dál.

Výzvy, jimž klimatické hnutí čelí, jsou obrovské, ale i klimatické hnutí nabírá na síle. V České republice se v posledních letech rozvinula poměrně rozsáhlá a rozmanitá komunita lidí, která začíná přikládat klimatické a ekologické krizi patřičnou vážnost a hledat řešení, jež budou naléhavosti situace odpovídat. Podařilo se jí také dosáhnout některých významných úspěchů, především když vybojovala poměrně robustní shodu na ještě nedávno nepředstavitelně rychlém ústupu od těžby a spalování uhlí.

Vytvoření takové komunity, kterou dnešní české klimatické hnutí představuje, je nezbytný krok k tomu, aby se pro klimatickou akci podařilo získat i zbytek společnosti. V tomto smyslu jsme i na konci „první fáze“ stále na začátku. **Hnutí nesmí ustrnout na dosavadních úspěších a musí dostat své aktivity, strategie a struktury na další úroveň.** Do podoby, která mu umožní adaptovat se a překonávat nadcházející výzvy vyplývající ze souběhu potřeby rychlé dekarbonizace a adaptace společnosti na nastupující dopady krize v kontextu stále nejistějšího světa, rozpolceného masivními nerovnostmi i kulturními konflikty.

Zastřešujícím závěrem výzkumu proto je, že **klimatické hnutí musí ve svých strukturách rozvíjet schopnost strategicky myslet a přizpůsobovat svou činnost měnícím se podmínkám**. Části hnutí s velkými prostředky a kapacitami by měly podpořit ostatní, a pomoci tak rozvíjet kapacity celku (viz kapitola *Klimatické hnutí a jeho strategie)*. Do strategických diskuzí je zapotřebí zapojit i méně formální skupiny a více „vnější“ vrstvy mimo hlavní centra, má-li se hnutí dále rozvíjet a být schopné aktivizovat více lidí.

Doufáme, že takovému myšlení může pomoci také následujících šest principů kopírujících hlavní kapitoly naší publikace:

- **Klimatická krize je systémový problém.** Není možné řešit jej jen technicky, protože je hluboce zakořeněn v dominantních strukturách a mentálních modelech dnešní růstově orientované ekonomiky a společnosti. Klimatické hnutí musí uvažovat systémově a snažit se tyto instituce transformovat.
- **Klimatická krize je průřezové téma.** Prostupuje všemi aspekty života společnosti. Není to pouze téma „ochrany přírody“. K jejímu řešení je proto potřeba klimatický (a širší ekologický) mainstreaming, kdy se ohled na ni promítne do všech sektorů. Klimatické hnutí musí překonávat „resortismus“ – tendenci škatulkovat svět do oddělených sfér – a prosazovat holistickou, všeobjímající transformaci.
- **Klimatická krize je otázka moci.** Mocenské dynamiky společnosti v ní mají stejný význam jako fyzika atmosféry. Zásadní překážkou řešení krize jsou partikulární mocenské zájmy, které těží z jejího prohlubování. Chce-li ji klimatické hnutí překonat, musí tento mocenský rozměr odhalovat, budovat vlastní sílu ve společnosti a demokratizovat moc tak, aby veřejný zájem znovu převážil nad soukromým.

- **Klimatická krize je otázka spravedlnosti.** Příčiny i dopady, náklady mitigace i možnosti adaptace jsou rozloženy krajně nerovnoměrně a nespravedlivě. Chce-li klimatické hnutí získat podporu pro své návrhy, musí usilovat o transformaci, která bude spravedlivá, bude řešit více problémů současně a povede k ekonomice více zaměřené nejen na ekologickou udržitelnost, ale i na potřeby lidí.
- **Klimatické hnutí potřebuje hledat spojenectví.** Udržovat, budovat a rozšiřovat vlastní struktury je nezbytné, ale nestačí to. Chce-li hnutí mobilizovat i zbytek společnosti, potřebuje nová spojenectví s dalšími jejími složkami. Klíčové jsou instituce s velkým vlivem, jako jsou církve, odbory i byznys. Je zapotřebí najít spojence pro jednotlivé pákové body nejdůležitějších změn a najít s nimi společnou řeč.
- **Klimatické hnutí potřebuje měnit instituce.** Pro řešení klimatické krize bude klíčové působení veřejných institucí, od lokální a regionální úrovně přes národní až po evropskou úroveň. Schopnost zejména národních institucí na krizi reagovat je dnes tristní. Chce-li klimatické hnutí transformovat společnost a dostat své návrhy do praxe, bude muset najít sílu a cesty k tomu, transformovat také samotný veřejný sektor.

Odpověď, kterou klimatické hnutí na tyto výzvy najde, je již také na vás. Tyto problémy mohou být odrazovým můstkem pro další diskuze, plánovací procesy a návrhy, jež nás mohou k jejich překonání posunout. Pomoci vám v tom mohou nástroje a doporučení v kapitole *Jak na vlastní strategii*, stejně jako externí facilitátorky a facilitátoři, kteří vám mohou pomoci s plánováním (kontakty na ně najdete tamtéž). Budeme k nim patřit i my jakožto pracovní skupina „Klimavize“, protože **na výzkum a jeho publikaci chceme navázat také strategickými workshopy právě s jednotlivými aktéry klimatického hnutí**.

Máme radost, že jste dočetli až sem. Přejeme vám všem hodně štěstí a pevné nervy při strategických plánováních, sousedských setkáních, demonstracích, schůzkách, stávkách, jednáních se spojenci, blokádách a všude tam, kde se zachraňuje svět. **Tak na brzkou shledanou!**

Slovníček

• **adaptace** (doslova „přizpůsobení se“) je odborný pojem v debatě o klimatické krizi, označující snahu přizpůsobit lidskou společnost, ekonomiku, infrastrukturu i kulturu novým klimatickým podmínkám, jež se budou i při včasném snížení emisí ještě nějakou dobu setrvačně zhoršovat, a člověk se tak v nich bude muset naučit žít. Čím větší množství emisí se v atmosféře nahromadí, tím budou nicméně podmínky chaotičtější a přizpůsobení se jim obtížnější. Předpokladem adaptace je proto včasné snížení emisí.

• **advokacie** (doslova „obhajoba“) je typ působení občanských organizací a sociálních hnutí, pro něž je typická obhajoba určitých společenských zájmů a hodnot prostřednictvím přímého kontaktu s držiteli moci (politiky a političkami, úřady, firmami) a prosazování změn skrze argumenty a vyjednávání. V teorii sociálních hnutí je kladena do kontrastu k *mobilizaci* a *organizování* (viz pojmy), jejichž požadavky se často snaží dostat do praxe.

• **biodiverzita** je pojem označující rozmanitost a bohatost živých organismů i ekosystémů na Zemi. Protože právě rozmanité a komplexní ekosystémy jsou odolné a schopné dlouhodobé stability, je biodiverzita klíčovým měřítkem zdraví planetárních živých systémů, na nichž je existence lidstva závislá.

• **common sense** (zdravý – doslova „běžný“ – rozum) označuje soubor ve společnosti sdílených předpokladů o tom, jak svět funguje, jimiž se lidé řídí ve své každodennosti a které obvykle kriticky nereflektují. V teorii politické hegemonie italského teoretika A. Gramsciho je zdravý rozum chápán jako to, co je považováno za politicky „možné“.

• **decoupling** (doslova „oddělení“) označuje v teoriích *zeleného růstu* (viz pojem) situaci, kdy se podaří křivku ekonomického růstu oddělit od růstu zatížení životního prostředí. Decoupling je dnes cílem většiny ekologických veřejných politik, přestože existují vážné argumenty, že absolutní decoupling v globálním měřítku není možné provést dostatečně rychle na to, aby se lidská společnost včas vrátila do bezpečných planetárních mezí.

• **dekarbonizace** (česky doslova „oduhličení“) je pojem používaný jako zkratka pro snižování emisí ze spalování fosilních paliv – uhlí, ropy a fosilního („zemního“) plynu – prostřednictvím snižování celkového množství spotřebované energie (úspor) a také nahrazování fosilních zdrojů zdroji obnovitelnými. Můžeme tak hovořit o dekarbonizaci různých aktivit a sektorů, zejména energetiky, dopravy či průmyslu.

• **designový proces** představuje proces promyšleného návrhu a vývoje struktury, služby či produktu, v jehož rámci jsou přehledně rozloženy fáze definování cílů, výzkumu, testování hypotéz, návrhu prototypů a vývoje výstupu.

• **door to door kampaň** je kampaň, během které osoby obcházejí dům od domu, rozdávají letáky, sbírají podpisy na petice a získávají podporu pro prosazení svého cíle.

• **ekosystémové služby** je pojem používaný pro popis všemožných způsobů, jimiž živé bytosti a jejich „ekosystémy“ – jako jsou lesy, zemědělská společenství, louky a stepi či řeky a oceány – zajišťují podmínky pro život člověka a přispívají k jeho blahobytu. Mezi ně se řadí služby regulační (zajišťující stabilní klima či absorpci odpadů), zaopatřovací (produkce potravin a zdrojů, opylování), kulturní (rekreace, duševní zdraví)

a podpůrné (koloběh živin, produkce kyslíku a udržování životu příznivého složení atmosféry). Ekologická ekonomie se shoduje, že fungování základní úrovně ekosystémových služeb je podmínkou existence jakékoli lidské ekonomiky, a jejich přínos je tak v praxi nevyčíslitelný a neocenitelný. Sám pojem je proto také předmětem kritiky, že význam přírody pro člověka příliš podceňuje a instrumentalizuje.[132]

• **energetická chudoba** je pojem užívaný pro nedostatečný přístup k sociálně nezbytné úrovni energetických služeb, ze kterého plyne neuspokojení potřeb tepla, světla, teplé vody apod.

• **etatismus** je v politické teorii pojem pro ideologie a programy zdůrazňující roli státu a suverénní státní moci v organizaci společnosti a řešení společenských problémů. Často se používá kriticky pro označení přílišného spoléhání na stát či míru centralizace moci ve státě, která je dle kritiků omezením lidské svobody.

• **focus group** (skupinová diskuze) je metoda *kvalitativního výzkumu* (viz pojem) v sociálních vědách, při níž je vybrán a na jednom místě shromážděn miniaturní vzorek zkoumané skupiny, aby pod vedením moderátorky či moderátora debatoval a společně prozkoumával témata vztahující se k výzkumné otázce. Společná diskuze může dát vyniknout informacím, které by v individuálních rozhovorech nevyvstaly.

• **frontloading** označuje v designu proces, kdy se návrhová skupina snaží předem objevit budoucí slabiny a možné chyby svého projektu a „vychytat" je ještě před jeho uvedením do praxe.

• **grassroot** je z angličtiny převzatý pojem používaný pro sociální hnutí a iniciativy vycházející nikoli od profesionálních občanských organizací, nýbrž z přímé aktivity lidí dotčených nějakým společenským problémem. Používá se jako synonymum pro „hnutí zdola", místní iniciativy či neformální sdružení běžných občanek a občanů angažujících se ve volném čase.

• **greenwashing** (česky „lakování na zeleno") představuje z angličtiny převzaté označení pro klamavou reklamu, kdy je působení nějaké organizace, firmy nebo vlády klamavou reklamou a manipulativními PR metodami v rozporu s realitou vydáváno za udržitelné. Typické je zveličování ekologicky příznivých aktivit při zamlčení výrazně rozsáhlejší neudržitelné praxe, symbolické a kosmetické úpravy či investování většího úsilí a prostředků do propagace ekologicky příznivých změn než do změn samotných.

• **hrubý domácí produkt** (HDP) je indikátor vyjadřující celkový objem peněžní hodnoty zboží a služeb vytvořených na určitém území za určité období. Jeho růst tak vyjadřuje expanzi či intenzifikaci peněžní ekonomiky. Růst HDP se dnes používá jako hlavní indikátor lidského rozvoje a ekonomické úspěšnosti. Zejména v bohatých zemích ale růst HDP ke kvalitě života nepřispívá, a naopak ji často snižuje, přičemž jeho ekologické dopady ohrožují dlouhodobou životaschopnost planety a nezdá se, že by jejich snížení bylo s růstem HDP slučitelné. To je předmětem kritiky sociálně-ekologické ekonomie, která navrhuje používat pro měření úspěšnosti ekonomik jiné indikátory.

• **hloubkový rozhovor** je metoda *kvalitativního výzkumu* (viz pojem) v sociálních vědách, zaměřená na hluboké porozumění pohledu určitého člověka, s nímž je rozhovor veden.

• **klimatická neutralita** (dříve také uhlíková neutralita jako užší pojem nezahrnující všechny skleníkové plyny) je označení pro stav, kdy množství uhlíku vypouštěné lidstvem i přírodními systémy do atmosféry je shodné s množstvím, které je biosféra (především rostliny) schopná opět absorbovat, a uhlíkový cyklus je tak v rovnováze. Anglicky se používá též pojem „čistá nula" (net zero). V praxi předpokládá tento cíl zásadní snížení emisí (*dekarbonizaci*) nebo masové nasazení dnes značně nerozvinutých či zcela spekulativních technologií na absorpci uhlíku z atmosféry (tzv. *drawdown*). Pojem bývá kritizován právě proto, že se někdy používá k odkládání snižování emisí při spoléhání na budoucí technologická řešení.

• **klimatická spravedlnost** představuje náhled na problém klimatické krize, který zdůrazňuje, že její příčiny i dopady jsou ve společnosti nerovnoměrně rozmístěny a netýkají se každého stejně: prolínají se s nerovnostmi ras, tříd, pohlaví atd. Zatímco na jedné straně jsou to aktivity velkých korporací a životní styl s vysokou spotřebou (většinou globálního Severu), co krizi způsobuje, hlavní tíhu důsledků nesou již tak vykořisťovaní či znevýhodnění. Pojem vychází z inspirace „environmentalismem chudých" globálního Jihu.[133]

• **klimatické hnutí** lze vnímat jako neformální uskupení organizací z občanské sféry i jedinců, kteří se rozhodli zapojit do dialogu o řešení změn klimatu a klimatické nespravedlnosti (viz *sociální hnutí*). Jako jeho součást vnímáme jak zaběhlé občanské organizace působící i na mezinárodní úrovni, tak expertní organizace věnující se změnám klimatu, hnutí organizující se zdola na dobrovolné bázi nebo lokální uskupení a iniciativy, které se věnují tématům ochrany klimatu na místní úrovni. Do klimatického hnutí přitom nepatří jen lidé přímo zapojení v organizacích zaměřených na ochranu klimatu, ale také jednotlivci, kteří tyto organizace aktivně podporují a vnímají otázky klimatu jako důležité; mohou to být například i političky, vědci, novinářky, odboroví organizátoři a další.

• **kulturní konzervatismus** je tendence v kultuře lidských společností, která zdůrazňuje potřebu tradice a stability a je zdrojem odporu proti změnám. V kontextu tzv. kulturních válek se prolíná s odporem proti změnám, jež by s řešením klimatické krize nastaly.

132 SIMPSON, R. David. Putting a Price on Ecosystem Services. Dostupné z: https://issues.org/putting-a-price-on-ecosystem-services.

133 Viz definice v takzvaných Balijských principech klimatické spravedlnosti, na nichž se v roce 2002 usnesla pestrá platforma mezinárodních občanských organizací a hnutí: Bali Principles of Climate Justice. Dostupné z: https://www.corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice.

• **kulturní liberalismus** je tendence v kultuře lidských společností, která zdůrazňuje potřebu svobody a volnosti a je zdrojem tlaku na změny. V kontextu tzv. kulturních válek se prolíná s podporou změn, jež by s řešením klimatické krize nastaly.

• **kvalitativní výzkum** je v sociálních vědách pojem pro metody výzkumu zaměřené na hluboké porozumění určitému fenoménu. V kontrastu ke kvantitativním metodám, které umožňují statisticky reprezentativní, ale plytké chápání společenských jevů, umožňují kvalitativní metody hlouběji pochopit realitu z hlediska dílčí skupiny lidí.

• **mainstreaming** je pojem z oblasti teorie médií, který označuje proces, jímž se určité hodnoty, ohledy či koncepty dostávají do „středního proudu“ (*mainstream*) společenské debaty a stávají se součástí „zdravého rozumu“ (*common sense*), takže se jejich prizmatem poměřují i dříve zdánlivě nesouvisející témata.

• **mentální modely** představují v kognitivní psychologii vnitřní reprezentaci vnějšího světa, jíž člověk používá jako „mapu“ pro svou interakci s vnějším světem. V sociologickém smyslu znamená sdílené hodnoty, představy a východiska (také „paradigmata“), jež podmiňují struktury sociálních institucí a chování lidí a jsou jimi zpětně utvářena.

• **mitigace** (doslova „zmírnění“) je odborný pojem v debatě o klimatické krizi, označující snahu zmírnit budoucí oteplení planety a s ním spojené změny klimatu prostřednictvím snížení emisí skleníkových plynů, které jej svým hromaděním v atmosféře způsobují. Znamená tedy především upouštění od spalování fosilních paliv a dalších činností produkujících tyto plyny (viz *dekarbonizace*). Právě včasná mitigace je pro zažehnání klimatické krize nezbytná: když zastavíme emise, zastavíme oteplování.

• **místní akční skupiny (MAS)** jsou regionální občanské organizace sdružující místní sdružení a občanské iniciativy, soukromé podnikatele i obce a jejich svazky s cílem harmonického rozvoje daného území.

• **mobilizace** je typ působení občanských organizací a sociálních hnutí, pro něž je typický tlak na držitele moci skrze rozmanité formy symbolické demonstrace síly (shromáždění, pochody, dopisní a petiční kampaně) nebo *přímé akce* (viz pojem), jako jsou stávky, blokády a další formy konfrontačního narušení existujících struktur ekonomického systému či politické moci. Mobilizace často navazuje na *organizování* a dodává váhu jednání s mocnými v *advokacii* (viz pojmy).

• **model ledovce** je model pro analýzu reality v pojmech systémového myšlení, inspirovaný koncepcí *pákových bodů* (viz pojem) Donelly Meadows, do čtyř úrovní chování lidské společnosti: událostí, vzorců chování, struktur a mentálních modelů. Umožňuje tak události a vzorce analyzovat z hlediska jejich hlubších příčin a hledat pákové body pro účinnější změny v systémech lidských společností.

• **model cibule** je model pro analýzu reality v pojmech systémového myšlení, který nám pomáhá vnímat, jak je člověk jako jedinec „zapuštěn“ do společnosti a jejích systémů a infrastruktur a ty zase do „sítě života“ globálního ekosystému. Možnosti jednotlivce jsou tak nutně utvářeny společností, která je zase limitována svými vztahy ke globální biosféře.

• **nerůst** je směr v ekonomické vědě a sociální hnutí kritizující jednostranné zaměření lidských společností na finanční zisk a růst HDP. Usiluje o vytváření systému, který by uspokojoval lidské potřeby v planetárních mezích a lépe naplňoval hodnoty svobody, spravedlnosti a solidarity. V českém kontextu se používá jako synonymum nejen pro anglické *degrowth,* ale i další k růstu kritické či postrůstové směry.

• **new public management** je způsob fungování veřejné správy, při kterém se přejímají manažerské nástroje ze soukromého sektoru (outsourcing, SMART cíle, programové financování atp.). Přístup má některé klady, ale obecně se ukazuje jako nefunkční, protože nevede k reálným společenským změnám.

• **Nová zelená dohoda** (Green New Deal) označuje zejména v USA navrhovaný program státních investic a reforem, který by spojil řešení klimatické krize s tvorbou kvalitních pracovních míst a dalšími sociálními programy k řešení dlouhodobých problémů společnosti. Názvem odkazuje k programu prezidenta F. D. Roosevelta proti Velké hospodářské krizi.

• **občanské organizace** zahrnují všechny formy dobrovolně sdružených organizací, které nejsou zřizovány ani ekonomickými aktéry za účelem zisku na trhu, ani vládami za účelem výkonu státní moci (hovoří se proto o nich nepřesně také jako o organizacích neziskových či nevládních). Ve společnosti obvykle reprezentují celou řadu mimoekonomických a na elektorální politice nezávislých zájmů. Řadí se mezi ně pestré spektrum zájmových sdružení od místních občanských iniciativ až po profesionalizované advokační, charitativní či zájmové organizace.

• **obnovitelné zdroje energie (OZE)** označují všechny zdroje energie, jako je sluneční záření, vítr, energie vodních toků, příliv, vlny či geotermální teplo, jejichž potenciál je v dlouhodobém horizontu nevyčerpatelný, protože nezávisí na neobnovitelných surovinách, jako jsou fosilní paliva či uran.

• **oligarchie** (řecky doslova „vláda nemnohých“) označuje v politické teorii situaci, kdy je politická moc výrazně koncentrována v rukou úzké elity obvykle bohatých jednotlivců. Ve starém Řecku tak byla dávána do kontrastu k demokracii, tedy vládě lidu. Dnes se pojem používá také jako označení specifické vrstvy velmi bohatých lidí, kteří svůj majetek využívají k ovlivňování politiky a systémovou korupcí politických procesů omezují politickou pluralitu, možnosti demokratické diskuze a tvorbu politik ve veřejném zájmu.

• **organizování** je typ působení občanských organizací a sociálních hnutí, pro něž je typická snaha aktivně lidi zapojit do jejich struktur a budovat nové akceschopné skupiny zapojené do kolektivního jednání, a posílit tak

vlastní sílu a schopnost *mobilizace* i váhu *advokacie* (viz pojmy).

• **outsourcing** je anglický pojem označující situaci, kdy si nějaká organizace zajišťuje nějaké služby či statky potřebné pro své fungování zvnějšku jejich objednávkou formou krátkodobého či dlouhodobého kontraktu. V kontextu veřejné správy označuje také dlouhodobý trend oslabovat a osekávat veřejnou správu a její funkce „outsourcovat" formou jejich zadávání na zakázku soukromým firmám. To přináší v poslední dekádě přinejlepším smíšené výsledky, protože poslání soukromých firem je často zisk či extrakce renty, nikoli kvalita dané veřejné služby.

• **pákové body** (leverage points), někdy také „body pro zásah do systému", představují v teorii komplexních systémů body, v nichž poměrně malé kritické množství síly může způsobit kaskádové účinky vedoucí ke změně v chování celého systému. Různé pákové body na různých úrovních reality mají větší či menší potenciální účinek: například změna v cílech organizace bude mít pravděpodobně větší účinek než přidání otázky do evaluačního dotazníku. Z koncepce dvanácti úrovní pákových bodů Donelly Meadows vychází model ledovce, s nímž pracujeme v Klimavizi.

• **policy-making** (česky „tvorba politik") je pojem popisující proces, jímž různé složky lidské společnosti od jednotlivců po organizace hledají koordinované odpovědi na různé výzvy a problémy. „Politika" tu tedy označuje princip či směrnici pro následné jednání lidských jednotlivců i kolektivů. Na úrovni „politiky" ve smyslu výkonu státní moci od obecní po mezinárodní úroveň tak můžeme „tvorbu politik" chápat také jako synonymum pro „politický proces", v jehož rámci jsou sbírány, konfrontovány a agregovány různé informace, společenské zájmy a hodnoty a formulovány reakce na společné problémy.

• **politická hegemonie** odkazuje v politické teorii k dlouhodobé (v horizontu desítek let) ideologické i mocenské převaze určitého bloku či frakce politických sil a zájmů nad zbytkem společnosti. Ve smyslu strategie sociálních hnutí je strategie vytváření „nové hegemonie" vedená snahou spojit rozdělené části většinové společnosti a posílit jejich schopnost prosadit vlastní zájmy a hodnoty proti dominantní politické elitě a udělat z nich nový *common sense* – sdílený „zdravý rozum" společnosti (viz pojem). V praxi tak americké hnutí Sunrise Movement například propojuje úsilí o ochranu klimatu s bojem za kvalitní pracovní místa a dostupnou zdravotní péči či vzdělání.

• **politická pluralita** označuje klíčovou kvalitu demokratické společnosti, kdy v rámci společnosti existuje více center moci, která spolu soutěží o vliv a výkon státní moci (na rozdíl od autoritářských či k autoritářství se posouvajících společností, kde se moc „oligarchizuje" a koncentruje do jednoho či několika málo center).

• **sense-making** je metoda kvalitativní analýzy dat, při níž jsou v datech (např. ve výrocích z hloubkových rozhovorů) hledány významové vzorce a souvislosti a data jsou takto kategorizována.

• **sociální hnutí** je pojem používaný pro dlouhodobou aktivitu velkého spektra lidí a skupin za účelem dosažení nějaké společenské či politické změny a překonání nějakého dlouhodobého problému. Jako o sociálních hnutích můžeme historicky uvažovat o hnutích dělnických, ženských, protiválečných či ekologických, ale také třeba o projevech organizovaného rasismu či hnutí proti interrupcím. Pojem obvykle zahrnuje komplex aktivity formalizovanějších občanských organizací, neformálních uskupení i lokálních iniciativ a různorodou škálu aktivit od symbolických protestů přes přímé akce až po ovlivňování voleb. Specifickým sociálním hnutím je *klimatické hnutí* (viz pojem).

• **spravedlivá transformace** je pojem, který pochází původně z dialogu odborového a ekologického hnutí a jehož smyslem je, že *celý* proces transformace směrem k ekologické ekonomice by měl být férový. Jde tak o širší pojem než dotační program Evropské unie, který se podle něj pojmenoval (viz *Fond spravedlivé transformace*). Pojem znamená, že by proces proměny měl nejen minimalizovat své negativní dopady, aby jej společnost vůbec přijala, ale měl by zároveň maximalizovat dopady pozitivní. Pokud bude transformace dobře nastavená, měla by být cestou, jak řešit více problémů najednou a směřovat k ekonomice, která bude nejen respektovat ekologické meze, ale také naplňovat lidské potřeby.

• **strategie** (v řečtině původně doslova „vedení vojska") představuje v obecném smyslu plán jednání zaměřený směrem k dosažení nějakého dlouhodobého cíle a také přeneseně schopnost takového plánování a myšlení. V sociálních hnutích se často hovoří o strategii v kontextu celkové *teorie změny* (viz pojem), případně dílčích kampaní. Dává se do kontrastu s krátkodobě zaměřenými *taktikami* (viz pojem): ve vojenském užití označuje *taktika* schopnost vyhrát bitvu, *strategie* schopnost vyhrát válku.

• **systémové myšlení** označuje pojem pro metody, nástroje a návyky myšlení o komplexních systémech napříč obory. Má lidem pomoci obsáhnout a pochopit složité souvislosti, vztahy a dynamické děje napříč různými úrovněmi reality v celcích, které zahrnují tak velké množství prvků a jejich vzájemných vztahů, že je jejich fungování nesnadné popsat či modelovat. Pro chování komplexních systémů je typická neintuitivnost, jež vyplývá z jejich vlastností, jako jsou nelineární dynamiky a body zvratu, emergence, spontánní sebeorganizace či působení mnohočetných zpětných vazeb.

• **taktika** (v řečtině původně doslova „řazení") představuje schopnost v krátkodobém měřítku promyšleně jednat směrem k dosažení krátkodobého cíle. V kontextu sociálních hnutí se jako o taktikách hovoří také o konkrétních typech akcí, například o demonstracích, peticích či bojkotech. Dává se do kontrastu s dlouhodobější *strategií* (viz pojem): ve vojenském užití označuje *taktika* schopnost vyhrát bitvu, *strategie* schopnost vyhrát válku.

• **taxonomie** je pojem užívaný pro klasifikační systém, který má rozlišit různé formy ekonomických aktivit podle jejich ekologické škodlivosti, a stát se tak nástrojem, jenž bude pomáhat vládám, ekonomickým aktérům, tvůrcům a tvůrkyním konkrétních politik i široké veřejnosti určit, do jaké míry lze nějakou formu podnikání považovat za udržitelnou. Je zásadní, aby jako „zelená“ nebyla považována falešná řešení (např. plyn, jaderná energie apod.).

• **teorie změny** představuje v kontextu klimatického hnutí předpoklady, jaké jednání povede ke kýženým společenským změnám. Používá se také jako metodika strategického plánování, v níž se s využitím vědění o procesech společenských změn v minulosti zpětně mapují procesy, které by musely nastat, aby se z přítomných podmínek došlo k vzdálenějším dlouhodobým cílům.

• **trigger event** neboli „spouštěč“ je v teorii sociálních hnutí pojem pro průlomovou událost, která slouží jako impulz k výraznému posunu v dosavadní intenzitě aktivity a vlivu hnutí. V kontextu klimatického hnutí to je impulz, jenž může způsobit posun v prosazování klimatických politik, rozšířit klimatické hnutí nebo vyvolat události, které pomohou dostat téma klimatické krize a jejích sociálně spravedlivých řešení dále do mainstreamu. Tento impulz může být vyvolaný samotným hnutím nebo aktéry vně hnutí, na něž pak hnutí reaguje.

• **trojitý diamant** je specifickou metodou *designového procesu* (viz pojem), v jehož rámci je postup řešení problému dělen do tří fází výzkumu, konceptu a vývoje, při nichž se uvažování o výstupu každé fáze opakovaně rozbíhá a sbíhá, a vytváří tak obrazně strukturu podobnou třem za sebe seřazeným diamantům.

• **uhlíkový rozpočet** označuje množství fosilního uhlíku, které si lidstvo ještě může dovolit spálit a vypustit v podobě CO^2 do atmosféry, než oteplení zemské atmosféry oproti předindustriálnímu oteplení s velkou pravděpodobností přesáhne určitou hranici (například 1,5 či 2 stupně Celsia). Uhlíkové rozpočty jsou zásadním prostředkem pro tvorbu klimatických politik, protože je z nich možné určit, jak rychle a o kolik je zapotřebí snížit emise.

• **zelený růst** představuje dnes dominantní přístup k řešení klimatické a ekologické krize, který pracuje s předpokladem, že je možné zachovat ekonomický systém založený na nekonečném růstu HDP a zároveň přitom dostatečně snížit tempo zatížení životního prostředí, čerpání zdrojů a vytváření odpadu a vrátit ekonomiku do planetárních mezí (viz *decoupling*).

• **Zelená dohoda pro Evropu** (*European Green Deal*) je soubor politik Evropské komise, které mají za cíl dosáhnout v Evropské unii snížení emisí o 55 % do roku 2030 a klimatické neutrality do roku 2050.

Seznam zdrojů

2. Metody, postupy a kontext výzkumu

• STICKDORN, Marc, Markus Edgar HORMESS, Adam LAWRENCE a Jakob SCHNEIDER. *This Is Service Design Doing: Applying Service Design Thinking in the Real World*. 1. O'Reilly Media, 2018, 568 s. ISBN 978-1491927182.

• PLÍŠEK, Jan. Funkce Wardleyho mapování pro inovace v organizacích. *Medium – Design KISK* [online]. 28. ledna 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://medium.com/design-kisk/funkce-wardleyho-mapov%C3%A1n%C3%AD-pro-inovace-v-organizac%C3%ADch-ff69ab299f2e.

• Lean Canvas. *100metod.cz* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://100metod.cz/post/156794359804/74-lean-canvas.

• Focus groups. *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Wikimedia Foundation, 2021, 17. 9. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Focus_groups.

• MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*. 1. Earthscan, 2009. ISBN 978-1-84407-725-0.

• MEADOWS, Donella. Leverage Points: Places to Intervene in a System. *The Donella Meadows Project* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system.

• Iceberg Model. *Systems Innovation* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.systemsinnovation.io/post/iceberg-model.

• MEADOWS, Donella. Dancing With Systems. *The Donella Meadows Project* [online]. 2001 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://donellameadows.org/archives/dancing-with-systems.

3. Jak na vlastní strategii

• ŽALMAN, Jakub. Start – Stop – Continue. *LinkedIn* [online]. LinkedIn Corporation, 2021, 8. srpna 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.linkedin.com/pulse/start-stop-continue-jakub-žalman/?originalSubdomain=cz.

• Power Analysis. *CAN – Climate Action Network* [online]. CAN Toolkit, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: http://www.retoolkit.transitioninaction.org/power-analysis.

• BLOCH, Nadine. Spectrum of Allies. *The Commons: Social Change Library* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://commonslibrary.org/spectrum-of-allies.

• Kdo jsme. *Extinction Rebellion* [online]. Extinction Rebellion ČR [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.extinctionrebellion.cz/fakta/kdo-jsme.

• ROBSON, David. The '3.5% rule': How a small minority can change the world. *BBC: Future* [online]. BBC, 14th May 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.bbc.com/future/article/20190513-it-only-takes-35-of-people-to-change-the-world.

• Power mapping. *Beautiful Trouble* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/power-mapping.

• Spectrum of allies. *Beautiful Trouble* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/spectrum-of-allies.

• Jak bychom mohli? *Libdesign* [online]. Masarykova univerzita, KISK [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://libdesign.kisk.cz/metody/jak-bychom-mohli.

• Pillars of power. *Beautiful Trouble* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://beautifultrouble.org/toolbox/tool/pillars-of-power.

• *Aktivismus udržitelně aneb Jak změnit svět a nezbláznit se z toho* [online]. NESEHNUTÍ, 24. 8. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://nesehnuti.cz/aktivismus-udrzitelne-aneb-jak-zmenit-svet-a-nezblaznit-se-z-toho.

• SWOT analýza. *100 metod* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://100metod.cz/post/64183570803/51-swot-anal%C3%BDza.

• *Beautiful Trouble* [online]. Beautiful Trouble [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://beautifultrouble.org.

• Resources for Organisers: tools and handouts to build long-term capacity and power. *350.org Trainings* [online]. United States: 350.org [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://trainings.350.org/for/organisers.

• Library Topics. *The Commons: Social Change Library* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://commonslibrary.org/topics.

• MOYER, Bill. The Movement Action Plan: A Strategic Framework Describing The Eight Stages of Successful Social Movements. *History Is A Weapon* [online]. 1987 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.historyisaweapon.com/defcon1/moyermap.html.

• RUMELT, Richard. *Good Strategy/Bad Strategy: The difference and why it matters*. Profile Books, 2017. ISBN 9781781256176.

• BROWN, Adrienne Maree. *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*. AK Press, 2017. ISBN 9781849352604.

• ROSE, Chris. *How to Win Campaigns: Communications for Change*. 2. Routledge, 2010. ISBN 978-1849711142.

• Jak společně vyhrávat. *Uloz.to* [online]. Re-set [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://ulozto.cz/file/ep7RjHLf59Vt/jak-spolecne-vyhravat-zip.

• KOTTER, John P. *Vedení procesu změny: osm kroků úspěšné transformace podniku v turbulentní ekonomice*. 2., aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2015. Knihovna světového managementu. ISBN 978-80-7261-314-4.

4. Klimatické hnutí a jeho strategie

• Průvodce změnou klimatu. *Klimatická Změna* [online]. Czech Globe, Ústav výzkumu globální změny AV ČR [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.klimatickazmena.cz/cs/vse-o-klimaticke-zmene/pruvodce-zmenou-klimatu.

• Klimatické hnutí. *Klimatická koalice* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://klimatickakoalice.cz/akteri/#klimaticke-hnuti.

• HOFFMAN, Andrew J. *Jak kultura utváří diskusi o klimatické změně*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8711-8.

• BUCHTÍK, Martin, Patrik EICHLER, Ondřej KOPEČNÝ, Kateřina SMEJKALOVÁ a Jitka UHROVÁ. *Jedna společnost → různé světy: poznatky kvalitativní studie o fragmentarizaci české společnosti* [online]. Praha: Friedrich-Ebert-Stiftung, e. V., zastoupení v České republice, 2021 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-87348-96-3. Dostupné z: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/prag/18056.pdf.

• NUNES, Rodrigo. *Neither Vertical nor Horizontal: A Theory of Political Organization*. Verso, 2021. ISBN 9781788733830.

• Adaptační strategie České republiky. *Fakta o klimatu* [online]. Otevřená data o klimatu, z. ú., 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/infografiky/adaptacni-strategie-cr.

• BROWN, Adrienne Maree. *Emergent Strategy: Shaping Change, Changing Worlds*. AK Press, 2017. ISBN 9781849352604.

• Na klima s rozumem. *Komora+: zpravodajský portál Hospodářské komory České republiky* [online]. Hospodářská komora ČR, 22. 12. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://komoraplus.cz/2021/12/22/na-klima-s-rozumem.

• VLASATÁ, Zuzana. Internetem se šíří lež, že se studentští ochránci klimatu těší na smrt prarodičů. *Deník Referendum* [online]. Vydavatelství Referendum, 3. července 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/31400-internetem-se-siri-lez-ze-se-studentsti-ochranci-klimatu-tesi-na-smrt-prarodicu.

• KYSELICOVÁ, Alžběta. Šrouby odmontované z auta, zvířata vypuštěná z ohrad. Důl Turów ve fázi potyček mezi Čechy a Poláky. *Deník N* [online]. Deník N, 6. října 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://denikn.cz/718095/srouby-odmontovane-z-auta-zvirata-vypustena-z-ohrad-dul-turow-ve-fazi-potycek-mezi-cechy-a-polaky.

• TRUCHLÁ, Helena. Stránku urážející ekology spravuje tvůrce facebookové image Tykačovy elektrárny. *Aktuálně.cz* [online]. Economia, 13. 1. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/profil-elektrarny-chvaletice-spravuje-stejny-clovek-jako-str/r~edf388ba346511ea858fac1f6b220ee8.

• The Movement Action Plan: A tool for analysing the progress of your movement. *Peace News* [online]. 1998 (No 2423) [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://by2020weriseup.net/wp-content/uploads/2020/03/Movement-Action-Plan-EN.pdf.

6.1 Jak dosáhnout systémové změny

• *Energetická revoluce: jak zajistit elektřinu, teplo a dopravu bez fosilních paliv* [online]. 2021: Greenpeace Česká republika, Hnutí DUHA [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.greenpeace.org/czech/zjisti-vic/energeticka-revoluce.

• MEADOWS, Donella H. *Thinking in Systems: A Primer*. 1. Earthscan, 2009. ISBN 978-1-84407-725-0.

• Iceberg Model. *Systems Innovation* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.systemsinnovation.io/post/iceberg-model.

• MEADOWS, Donella. Leverage Points: Places to Intervene in a System. *The Donella Meadows Project* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://donellameadows.org/archives/leverage-points-places-to-intervene-in-a-system.

• Koncept města krátkých vzdáleností. *Akademie městské mobility* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.akademiemobility.cz/mesta-kratkych-vzdalenosti.

• Where in the world do people have the highest CO2 emissions from flying? *Our World in Data* [online]. Global Change Data Lab, 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://ourworldindata.org/carbon-footprint-flying.

• Carbon emissions of richest 1 percent more than double the emissions of the poorest half of humanity. *Oxfam International* [online]. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.oxfam.org/en/press-releases/carbon-emissions-richest-1-percent-more-double-emissions-poorest-half-humanity.

• KRAJHANZL, Jan, Tomáš CHABADA, Renata SVOBODOVÁ, Ondřej KÁCHA, Jáchym VINTR a Adéla BECKOVÁ. KATEDRA ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ FSS MU, GREEN DOCK. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

• POLÁŠEK, M., ed. Dobré vládnutí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2017, s. 99-107, 203-219, 323-336 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-7440-188-6. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/strategie/dokumenty-ke-stazeni.

• TKADLEČEK, Áron. Co znamená nerůst? Pohodu pro všechny. *A2larm.cz* [online]. Deník Alarm, z. ú., 12. 11. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://a2larm.cz/2019/11/co-nam-prinese-nerust-pohodu-pro-vsechny.

• PARRIQUE, T., J. BARTH, F. BRIENS, C. KERSCHNER, A. KRAUS-POLK, A. KUOKKANEN a J. H. SPANGENBERG. *Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. European Environmental Bureau, 2019. Dostupné z: https://eeb.org/library/decoupling-debunked.

• HICKEL, Jason a Giorgos KALLIS. Is Green Growth Possible? *New Political Economy* [online]. 2020, 25(4), 469-486 [cit. 2021-12-28]. ISSN 1356-3467. DOI:10.1080/13563467.2019.1598964. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13563467.2019.1598964.

• WARD, James D., Paul C. SUTTON, Adrian D. WERNER, Robert COSTANZA, Steve H. MOHR, Craig T. SIMMONS a Daniel E. NAYA. Is Decoupling GDP Growth from Environmental Impact Possible? *PLOS ONE* [online]. 2016, 11(10) [cit. 2021-12-28]. ISSN 1932-6203. Dostupné z: doi:10.1371/journal.pone.0164733.

• LUCKÝ, Jakub. Island otestoval čtyřdenní pracovní týden. Experiment byl úspěšný, řada podniků na něj přistoupila. *iRozhlas* [online]. Reykjavík, 6. července 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/island-reykjavik-prace-ctyri-dny-v-tydnu_2107061642_ada.

• KEEN, Steve. The appallingly bad neoclassical economics of climate change. *Globalizations* [online]. 2021, 18(7), 1149-1177 [cit. 2021-12-28]. ISSN 1474-7731. Dostupné z: doi: 10.1080/14747731.2020.1807856.

• RAWORTH, Kate. *Ekonomie koblihy: sedm způsobů ekonomického myšlení pro 21. století*. V Praze: Družstevní nakladatelství Idea, 2020. ISBN 978-80-907775-1-4.

• GREGOR, Filip. Jak souvisí chystané evropské standardy pro reporting dat o udržitelnosti firem s taxonomií a reportovacími povinnostmi investorů. *Frank Bold* [online]. 21. 4. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://frankbold.org/zpravodaj/kategorie/aktualne/jak-souvisi-chystane-evropske-standardy-pro-reporting-dat-o-udrzitelnosti-firem-s-taxonomii-a-repor?switch=0.

• Rada se dohodla na mandátu k jednání o rámci EU pro přiměřené minimální mzdy. *Rada Evropské unie* [online]. 6. prosince 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2021/12/06/council-agrees-on-mandate-for-negotiations-on-a-eu-framework-on-adequate-minimum-wages.

• Zelená dohoda pro Evropu. *Rada Evropské unie* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/green-deal.

• *Zastavme špinavé prachy* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://spinaveprachy.cz.

• BRIGGS, Helen. Biodiversity: Why the nature crisis matters, in five graphics. *BBC* [online]. 30. 9. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/science-environment-54357899.

• PLESNÍK, J., F. PELC, S. UCOVÁ a M. PLESNÍKOVÁ. Pandemie covid-19 a co z ní plyne pro ochranu přírody a krajiny. *Ochrana přírody* [online]. 20. 12. 2020, 2020(6), 55–60 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/pandemie-covid-19-a-co-z-ni-plyne-pro-ochranu-prirody-a-krajiny.

6.2 Klimatická krize jako průřezové téma

• *Do No Significant Harm Handbook* [online]. MAPLES Group, Environmental Liability Solutions Europe, Frankfurt School – UNEP Collaborating Centre for Climate & Sustainable Energy Finance [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.fs-unep-centre.org/wp-content/uploads/2021/11/Do-No-Significant-Harm-Handbook.pdf.

• OBRUSNÍK, Ivan. Klimatická změna a její vliv na systém ochrany a prevence povodní a sucha. *Ekolist.cz* [online]. 4. 6. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/ivan-obrusnik-klimaticka-zmena-a-jeji-vliv-na-system-ochrany-a-prevence-povodni-a-sucha.

• KRAJHANZL, Jan, Tomáš CHABADA, Renata SVOBODOVÁ, Ondřej KÁCHA, Jáchym VINTR a Adéla BECKOVÁ. KATEDRA ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ FSS MU, GREEN DOCK. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

• POLÁNEK, A. R. Uniklá zpráva OSN: času ubývá, klimatická katastrofa je nadohled. *Deník Referendum* [online]. Vydavatelství Referendum, s. r. o., 29. června 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/32858-unikla-zprava-osn-casu-ubyva-klimaticka-katastrofa-jenadohled.

• BOSTOCK, Joanna. Don't fight fear with fear, fight fear with hope. *Radio FM4* [online]. 29. 9. 2018 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://fm4.orf.at/stories/2938669.

• *NOVÁ DOHODA: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku* [online]. Re-set: platforma pro sociální a ekologickou transformaci [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: novadohoda.cz.

• *Změna k lepšímu* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.klepsimu.cz.

• IPCC. *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Cambridge University Press, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf.

• ŠTĚPÁNEK, Petr a kol. *Očekávané klimatické podmínky v České republice: část I. Změna základních parametrů* [online]. Brno: Ústav výzkumu globální změny, Akademie věd České republiky, 2019 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-8-87902-28-8. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/studie/2019-klimaticke-podminky-cr-1.

• Co je to Model Živá krajina. *Živá krajina – Společně proti suchu: adaptujeme českou krajinu na změnu klimatu pomocí Modelu Živá krajina* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://spolecneprotisuchu.cz/model-ziva-krajina.

• Náklady na vytápění českých domácností a energetická chudoba v ČR. *STEM: Empirický výzkum pro demokracii* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.stem.cz/naklady-na-vytapeni-ceskych-domacnosti-a-energeticka-chudoba-v-cr.

6.3 Moc a odkrývání toho, kdo ji má

• SLONKOVÁ, Sabina. Zpráva o stavu nejvlivnějších zákulisních hráčů: konec starých časů. *Neovlivní.cz* [online]. Dead Line Media, s. r. o, 19. 12. 2018 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://neovlivni.cz/zprava-o-stavu-nejvlivnejsich-zakulisnich-hracu-konec-starych-casu.

• PAUL, Harpreet Kaur. Climate change affects rich and poor unequally. Climate justice redresses the balance. *Greenpeace* [online]. Greenpeace, 9. 3. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.greenpeace.org.uk/news/climate-change-inequality-climate-justice.

• LÁSKA, Václav. Nový stavební zákon? Jako by si Kajínek s Rathem napsali trestní zákoník. *Deník Referendum* [online]. Vydavatelství Referendum, 27. srpna 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/31577-novy-stavebni-zakon-jako-by-si-kajinek-srathem-napsali-trestni-zakonik.

• BRULLE, Robert. 30 years ago global warming became front-page news – and both Republicans and Democrats took it seriously. *The Conversation* [online]. The Conversation, 19. 6. 2018 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://theconversation.com/30-years-ago-global-warming-became-front-page-news-and-both-republicans-and-democrats-took-it-seriously-97658.

• FRUMHOFF, Peter C. Global Warming Fact: More than Half of All Industrial CO^2 Pollution Has Been Emitted Since 1988. *Union of Concerned Scientists* [online]. Union of Concerned Scientists, 15. 12. 2014 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://blog.ucsusa.org/peter-frumhoff/global-warming-fact-co2-emissions-since-1988-764.

• MILMAN, Oliver a David SMITH. 'Listen to the scientists': Greta Thunberg urges Congress to take action. *The Guardian* [online]. Guardian News & Media, 19. 9. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/us-news/2019/sep/18/greta-thunberg-testimony-congress-climate-change-action.

• Žebříček nejvýznamnějších firem již po sedmadvacáté. *CZECH TOP 100* [online]. 19. 8. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.czechtop100.cz/cs/aktualne/detail/zebricek-nejvyznamnejsich-firem-jiz-po-osmadvacate-11356.

• MONBIOT, George. The denial industry. *The Guardian* [online]. Guardian News & Media, 19. 9. 2006 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/environment/2006/sep/19/ethicalliving.g2.

• TRUCHLÁ, Helena a Martin BIBEN. Stránka Greenpiss uráží ekology. Stopy od ní vedou až k Tykačovým investicím do uhlí. *Aktuálně.cz* [online]. Economia, 10. 6. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stranka-greenpiss-urazi-ekology-stopy-od-ni-vedou-az-k-tykac/r~125474e087a411e98aa4ac1f6b220ee8.

• 100 nejbohatších Čechů 2021. *Forbes* [online]. MediaRey, SE [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://forbes.cz/zebricky/miliardari-2021.

• BOČEK, Jan. 41 miliard na nový život uhelných regionů půjde hlavně k velkým hráčům. *iRozhlas* [online]. Praha/Brno, 4. října 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uhli-transformace-moravskoslezsky-ustecky-karlovarsky-fond-spravedlive_2110040705_jab#xxx.

• Jak nakupuje Ministerstvo zdravotnictví – zakázky v době koronaviru. *Milion chvilek pro demokracii* [online]. Milion Chvilek, 25. 4. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://milionchvilek.cz/clanek/jak-nakupuje-ministerstvo-zdravotnictvi-zakazky-v-dobe-koronaviru.

• Maďarský zákon o nevládních organizacích je protiprávní, rozhodl soud. Zavádí nezdůvodněná omezení. *iRozhlas* [online]. Český rozhlas, 18. června 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/madarsko-zakon-nevladni-organizace-soud-evropska-unie-protipravnost-diskriminace_2006181053_tzr.

• ADAMIČKOVÁ, Naďa a Marie KÖNIGOVÁ. Neziskovkám jde 18 miliard. Babiš se chystá dotace pročesat. *Novinky.cz* [online]. Borgis, a. s.; Seznam.cz, 11. 1. 2018 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/domaci/clanek/neziskovkam-jde-18-miliard-babis-se-chysta-dotace-procesat-40057280.

• LAMB, William F. How 'discourses of delay' are used to slow climate action. *Carbon Brief: Clear on Climate* [online]. Carbon Brief, 6. 7. 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.carbonbrief.org/guest-post-how-discourses-of-delay-are-used-to-slow-climate-action.

• KUBALA, Radek, Josef PATOČKA a Šimon BATÍK. *Fosilní plyn: most do klimatického kolapsu: Proč musíme zastavit přechod od uhlí k plynu a přesměrovat peníze do skutečných řešení* [online]. Re-set: platforma pro sociálně-ekologickou transformaci, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://re-set.cz/wp-content/uploads/2021/10/plyn-cesta-do-peklagg-2.pdf.

• *EU bioenergy potential from a resource-efficiency perspective* [online]. European Environment Agency, 2013, EEA Report No 6/2013 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-92-9213-397-9. ISSN 1725-9177. Dostupné z: https://www.eea.europa.eu/publications/eu-bioenergy-potential.

• Sledování rizik korupce v dekarbonizačních veřejných politikách v průběhu pandemické krize. *Transparency International: Česká republika* [online]. Transparency International – Česká republika, 11. 5. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.transparency.cz/projekty/sledovani-rizik-korupce-v-dekarbonizacnich-verejnych-politikach-v-prubehu-pandemicke-krize.

• PATOČKA, Jakub a Zuzana VLASATÁ. Analýza: Ministerstvo životního prostředí pracuje pro Agrofert. *Deník Referendum* [online]. Vydavatelství Referendum, 21. března 2017 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/24892-analyza-ministerstvo-zivotniho-prostredi-pracuje-pro-agrofert.

• Sunrise Movement's Climate Mandate from the 2020 Election. *Sunrise Movement* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.sunrisemovement.org/climate-mandate.

• Milion chvilek rozeslal knihu Babišovo Palermo do všech domovů seniorů v republice. *Milion chvilek pro demokracii* [online]. Milion Chvilek, 06. 10. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://milionchvilek.cz/clanek/milion-chvilek-rozeslal-knihu-babisovo-palermo-do-vsech-domovu-senioru-v-republice.

• *Zastavme špinavé prachy* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://spinaveprachy.cz.

• Five minutes with Mariana Mazzucato: "We have socialised the risk of innovation but privatised the rewards". *LSE* [online]. The London School of Economics and Political Science, 10. 6. 2013 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/5-minutes-with-mariana-mazzucato.

• Svět se dohodl na minimální dani pro nadnárodní firmy ve výši 15 procent. Státníci mluví o historickém okamžiku. *ČT24* [online]. Česká televize, 8. 10. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3383092-oecd-ohlasila-dosazeni-dohody-o-globalni-minimalni-dani-pro-nadnarodni-firmy.

• Emise skleníkových plynů v ČR podle sektorů detailně. *Fakta o klimatu* [online]. Otevřená data o klimatu, z. ú. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://faktaoklimatu.cz/infografiky/emise-cr-detail.

6.4 Jak to celé dělat spravedlivě

• *NOVÁ DOHODA: program sociálně-ekologické transformace pro Českou republiku* [online]. Re-set: platforma pro sociální a ekologickou transformaci [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.novadohoda.cz.

• *Spravedlivá transformace očima místních lidí* [online]. Re-set: platforma pro sociálně-ekologickou transformaci, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://re-set.cz/wp-content/uploads/2022/01/spravedlivka_finale_web.pdf.

• ZINDULKOVÁ, K. *Spravedlivá transformace a korupční rizika* [online]. Praha: Transparency International – Česká republika, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/08/Spravedliva-transformace-a-korupcni-rizika.pdf.

• ZINDULKOVÁ, K. a V. DOMBROVSKÁ. *Spravedlivá transformace a participace: Jak zapojit veřejnost do přeměny uhelných regionů* [online]. Centrum pro dopravu a energetiku [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1863/participace__1_.pdf.

• Kauza ROP Severozápad. *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kauza_ROP_Severozápad.

• BOČEK, Jan. 41 miliard na nový život uhelných regionů půjde hlavně k velkým hráčům. *iRozhlas* [online]. Praha/Brno, 4. října 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uhli-transformace-moravskoslezsky-ustecky-karlovarsky-fond-spravedlive_2110040705_jab#xxx.

• Publikace. *Institut cirkulární ekonomiky* [online]. Institut Cirkulární Ekonomiky, z. ú. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://incien.org/publikace.

• *Jak posílit místní ekonomiku: zajímavé tipy pro starosty, zastupitele i občany*. Brno: Občanské sdružení Tradice Bílých Karpat ve spolupráci s Ekologickým institutem Veronica, 2014. ISBN 978-80-87308-30-1. Dostupné také z: https://www.veronica.cz/publikace-ke-stazeni?i=108.

• *Zranitelný zákazník a energetická chudoba v ČR: Mapovací a plánovací studie* [online]. Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.mpo.cz/cz/energetika/vyzkum-a-vyvoj-v-energetice/resene-dokoncene-projekty-a-jejich-vystupy/projekty-podporene-v-ramci-1-verejne-souteze-programu-theta/projekt-zranitelny-zakaznik-a-energeticka-chudoba--260653.

• ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2020: Finanční a sociální situace domácností | Zadlužení domácností. *Český statistický úřad* [online]. Odbor šetření v domácnostech. Praha, 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23178402/zivotni_podminky_2020.pdf/41cda24d-0215-408c-bac2-d99f16be0436?version=1.0.

• Dobrá praxe v ČR a kazuistiky: Řešení dluhové problematiky související s bydlením. *Sociální bydlení* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/priklady-dobre-praxe/2-uncategorised/109-reseni-dluhove-problematiky-souvisejici-s-bydlenim.

6.5 Strategická spojenectví

• KRAJHANZL, Jan, Tomáš CHABADA, Renata SVOBODOVÁ, Ondřej KÁCHA, Jáchym VINTR a Adéla BECKOVÁ. KATEDRA ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ FSS MU, GREEN DOCK. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

• Místní akční skupiny. *Národní síť Místních akčních skupin České republiky* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: http://nsmascr.cz/o-nas/mistni-akcni-skupiny.

• *Udržitelnost v knihovnách* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://udrzitelna.knihovna.cz.

• *Politika ochrany klimatu v Česku: slova ztracená ve větru* [online]. Praha: Klimatická koalice, Centrum pro dopravu a energetiku, 2020 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1613/cde_politika_klimatu_v_cr_2.pdf.

• *Změna k lepšímu* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.klepsimu.cz.

• *Slušná firma* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.slusnafirma.cz.

• GREENPEACE ČESKÁ REPUBLIKA, ČOSE, CDE A HNUTÍ DUHA. Dvě třetiny lidí podporují výsluhové dávky pro uhelné horníky a energetiky. Odbory a ekologické organizace žádají spravedlivou transformaci. *Greenpeace Česká republika* [online]. 29. dubna 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.greenpeace.org/czech/tiskova-zprava/13641/dve-tretiny-lidi-podporuji-vysluhove-davky-pro-uhelne-horniky-a-energetiky-odbory-a-ekologicke-organizace-zadaji-spravedlivou-transformaci.

• KLIMATICKÁ ZMĚNA: Online kurz pro pedagogy 2. stupně ZŠ a SŠ. *Člověk v tísni* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://kurz-klimazmena.clovekvtisni.cz.

• *Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2020* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2021, s. 11 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-7434-625-5. Dostupné z: https://eagri.cz/public/web/file/688968/Zprava_o_stavu_lesa_2020_web.pdf.

• *LAUDATO SI: Malými kroky k ochraně přírody* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.laudatosi.cz.

• Investiční kodex ČCE. *INTERNÍ STRÁNKY ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ* [online]. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://ustredicce.e-cirkev.cz/investice-pf/investicni-vybor/investicni-kodex-cce.

6.6 Role institucí a veřejné správy

• Environmentální panel AMU. *AMU* [online]. Akademie múzických umění v Praze [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.amu.cz/cs/vse-o-amu/organy-amu/environmentalni-panel-amu.

• KRAJHANZL, Jan, Tomáš CHABADA, Renata SVOBODOVÁ, Ondřej KÁCHA, Jáchym VINTR a Adéla BECKOVÁ. KATEDRA ENVIRONMENTÁLNÍCH STUDIÍ FSS MU, GREEN DOCK. *České klima 2021: Mapa českého veřejného mínění v oblasti změny klimatu* [online]. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://enviro.fss.muni.cz/ceskeklima2021.

• Příklady adaptací na změny klimatu. *Adaptace na změny klimatu* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: http://www.regio-adaptace.cz/cs/priklady-dobre-praxe.

• DOMBROVSKÁ, Veronika, Natálie HORVÁTHOVÁ, Martin HYŤHA, Radoslava KRYLOVÁ, Denisa MORONGOVÁ a Adam SCHEJBAL. *Udržitelná města: 6 příběhů, jak české obce reagují na výzvu klimatické transformace* [online]. NESEHNUTÍ, 2021 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-87217-74-0. Dostupné z: https://www.moudramesta.cz/wp-content/uploads/2021/09/Udrzitelna_mesta-e-book.pdf.

• Klimatický plán hlavního města Prahy do roku 2030, základní strukturované informace. *Portál životního prostředí hlavního města Prahy* [online]. 30. 6. 2021 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://portalzp.praha.eu/jnp/cz/ochrana_klimatu/Klimaticky_plan_HMP_do2030_struktinfo.html.

• Pakt starostů a primátorů pro udržitelnou energii a klima. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/pakt_starostu_a_primatoru.

• Our Cities. *C40 Cities* [online]. C40 Cities Climate Leadership Group [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.c40.org/cities.

• MŽP spouští pilotní projekt bezúročných půjček na výměnu kotlů. Mezi tři kraje rozdělí 740 milionů korun. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 5. 2. 2019 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/news_05022019.

• ZINDULKOVÁ, K. a V. DOMBROVSKÁ. *Spravedlivá transformace a participace: Jak zapojit veřejnost do přeměny uhelných regionů* [online]. Centrum pro dopravu a energetiku [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.cde-org.cz/media/object/1863/participace__1_.pdf.

• *Jak navrhnout město, které (pře)žije?: 8 oblastí, v nichž lze lépe připravit města na změnu klimatu* [online]. Praha: Heinrich Böll Stiftung Praha, 2021 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-88289-24-1. Dostupné z: https://cz.boell.org/cs/2021/05/21/jak-navrhnout-mesto-ktere-prezije.

• *MOUDRÁ MĚSTA: Tvoříme společně města budoucnosti: v rovnováze s lidmi i s přírodou* [online]. NESEHNUTÍ Brno [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.moudramesta.cz.

• *Národní plán obnovy* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu, Úřad vlády České republiky [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: www.planobnovycr.cz.

• POLÁŠEK, M., ed. Dobré vládnutí. *Strategický rámec Česká republika 2030* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2017, s. 323-336 [cit. 2021-12-28]. ISBN 978-80-7440-188-6. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/strategie/dokumenty-ke-stazeni.

• Programové financování v ČR: formálnost bez nastavených cílů a informační systémy s nesprávnými údaji. *NKÚ* [online]. Nejvyšší kontrolní úřad, 12. 9. 2016 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.nku.cz/cz/pro-media/tiskove-zpravy/programove-financovani-v-cr:-formalnost-bez-nastavenych-cilu-a-informacni-systemy-s-nespravnymi-udaji-id7608.

8. Slovníček

• SIMPSON, R. David. Putting a Price on Ecosystem Services. *ISSUES: In Science and Technology* [online]. Arizona State University, 2016, 32(4) [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://issues.org/putting-a-price-on-ecosystem-services.

• Bali Principles of Climate Justice. *CorpWatch* [online]. 2002 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://www.corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice.

Pracovní skupina Klimavize

Anna Bromová je komunikátorka a designérka a také je dlouhodobě aktivní v hnutí za klimatickou spravedlnost. Má zkušenosti ze soukromého sektoru, veřejného sektoru (kancelář ombudsmanky) i mezinárodních organizací (Unicef Myanmar). Aktuálně působí v Hnutí DUHA, kde pomáhá se zapojováním lidí.

Anna Kárníková je ředitelkou Hnutí DUHA. Dříve vedla Centrum pro dopravu a energetiku a také Odbor pro udržitelný rozvoj Úřadu vlády, kde stála za přípravou rozvojové strategie České republiky Česko 2030. Specializuje se na propojení ekologických a sociálních témat a veřejné politiky sociálně-ekologické transformace.

Josef Kocurek je designér a výzkumník s praxí v akademickém sektoru (Masarykova univerzita) i soukromém sektoru (designová agentura Pábení), aktuálně na volné noze. Věnuje se facilitování skupinových procesů, designování výzkumů i služeb a přivádění knih na internet.

Josef Patočka působí jako výzkumník a kampaněr v Re-setu: platformě pro sociálně-ekologickou transformaci, kde se zaměřuje na politické a ekonomické souvislosti ekologické krize, zejména na roli finančního sektoru a spravedlivou transformaci. O ekologické politice píše pro Deník Referendum.

Tereza Navarová je designérka a výzkumnice spolupracující s brněnskou agenturou House of Řezáč. Své zkušenosti ze soukromého sektoru přenáší do sféry veřejné správy i do neziskových a grassrootových organizací. Věří v design jako nástroj pozitivní sociálně-ekologické změny.

Marika Volfová je dlouhodobě aktivní jako komunitní organizátorka a facilitátorka v hnutí za klimatickou spravedlnost. Aktuálně pracuje v Re-setu: platformě pro sociálně-ekologickou transformaci. Zaměřuje se na otázku spravedlivé transformace uhelných regionů (zejména Ústeckého kraje, kde působí) a budování klimatického hnutí.

Zúčastněné organizace a společnosti

Hnutí DUHA – Přátelé země Česká republika jako jedna z nejstarších ekologických organizací v Česku vede své kampaně od roku 1989. Dvěma blokádami ochránila národní park Šumava před kácením, rozvíjí komunitní energetiku jako protiváhu k velkému byznysu s obnovitelnými zdroji, podporuje rozvoj aktivismu svou tradiční Školou občanské iniciativy, omezuje uhelný byznys a prosazuje taková pravidla, která zajistí udržitelné hospodaření v lesích a na zemědělské půdě. Kromě odborné práce mobilizuje tisíce podporovatelů a podporovatelek.

Re-set: platforma pro sociálně-ekologickou transformaci je česká organizace, která výzkumem, vzděláváním a prací s veřejností podporuje snahy o udržitelnější a spravedlivější společnost. Promýšlí a popularizuje koncepty pro sociální, ekologickou a demokratickou ekonomiku, zkoumá příčiny sociálních a ekologických problémů a hledá řešení. Podporuje iniciativy zdola a spolupracuje se sociálními hnutími, která usilují o dobrý život pro všechny v různých oblastech. Pomáhá lidem organizovat se a společně prosazovat jejich zájmy.

Klimatická koalice je platforma českých nestátních neziskových organizací, které se zabývají zejména ochranou klimatu a životního prostředí, zmírňováním klimatické krize a přizpůsobováním se jejím dopadům, společenským aspektům klimatické krize, rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí. Vznikla v roce 2007.

House of Řezáč je brněnská designová agentura, která dává řád online byznysu firem i online službám veřejných institucí. Věnuje se také posilování digitálních a strategických kompetencí skrze tréninky a kurzy. Mezi její klienty patří energetičtí konzultanti PKV, Masarykova univerzita nebo Ministerstvo spravedlnosti.

Za finanční podporu děkujeme organizaci **Greenpeace**.

Publikace Klimavize: šest oblastí, kterým se musíme věnovat při řešení klimatické krize shrnuje výsledky kvalitativního výzkumu, jenž měl za cíl hledat aktuální velké příležitosti klimatického hnutí v České republice. Výzkum vycházel z konceptu systémového myšlení a identifikoval šest významných oblastí, v rámci kterých může klimatické hnutí hledat své nové strategické cíle a účinně přispívat k řešení klimatické krize. Publikace je teoretickým i praktickým podkladem pro strategické myšlení aktérů širokého klimatického hnutí.

The publication Klimavize: six areas to address in tackling the climate crisis summarises the results of qualitative research aimed at finding the current big opportunities for the climate movement in the Czech Republic. The research was based on the concept of system thinking and identified six major areas within which the climate movement can seek new strategic objectives and effectively contribute to solving the climate crisis. The publication provides both theoretical and practical basis for strategic thinking by actors in the broader climate movement.

ISBN
978-80-907997-9-0 tištěná verze
978-80-908484-2-9 PDF verze